

УНИВЕРЗИТЕТ „СВ. КИРИЛ И МЕТОДИЈ“
ФИЛОЗОФСКИ ФАКУЛТЕТ - СКОПЈЕ
ИНСТИТУТ ЗА БЕЗБЕДНОСТ, ОДБРАНА И МИР

Докторска дисертација на тема:

**УЛОГАТА НА ПРЕВЕДУВАЧОТ
ВО ПРОЦЕСОТ НА МЕДИЈАЦИЈА НА КОНФЛИКТИ**

Кандидат:

м-р Марија Тодорова

Ментор:

проф. д-р Антоанела Петковска

СКОПЈЕ, декември 2014 год.

*„Преводот има два правци. Тој отвора премин, приближувајќи го она што
истовремено засекогаш ќе остане далечно.“¹*

Винсент Л. Рафаел, „Превод во време на војна“

¹ Сите преводи на цитати во ова истражување од англиски на македонски јазик се мои (М.Т.).

БЛАГОДАРНОСТ

Првичната инспирација да го спроведам ова истражување произлезе од работата на проф. Мона Бејкер од Универзитетот во Манчестер. Кога првпат се запознав со нејзината работа, таа ме воодушеви и ми помогна да артикулирам некои од прашањата и дилемите со кои се соочував за време на мојата работа како преведувач во конфликт. Подоцна, откако ја запознав лично и со неа ги споделив моите намери за ова истражување, проф. Бејкер покажа огромна поддршка. Таа беше и сè уште е непроценлив извор на информации и мотивација.

Сепак, ова истражувањето никогаш немаше да се реализира без постојаната и несебична поддршка и советите од мојата менторка, проф. Антоанела Петковска, на која ѝ благодарам од сè срце.

Благодарност и до останатите колеги од Институтот за безбедност, одбрана и мировни студии при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, проф. Лидија Георгиева и проф. Марина Митревска, кои ми дадоа конструктивни сугестии и насоки за обликување на истражувањето од самиот почеток.

Исто така би сакала да ѝ се заблагодарам на проф. Снежана Петрова, од Катедрата за преведување и толкување при Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ за укажаната несебична поддршка и објаснувања во врска со функционирањето на катедрата.

Посебна благодарност до д-р Ребека Типтон на Универзитетот во Манчестер, која ми даде корисни совети и сугестии за подобрување и појаснување на некои од прашањата во анкетниот прашалник. И на колешката, Злата Брајовиќ, која исто така, го разгледа и разговараше за прашалникот со

мене, и помогна во дистрибуција на истражувањето. На косовската страна, многу сум благодарна на мојот колега, Шпенд Камили за дистрибуцијата на прашалникот меѓу косовските толкувачи.

Дел од истражувањето беше претставено на Меѓународна конференција “Јазичи во војна” на Кралскиот воен музеј во Лондон во април 2011 година, и би сакала да им се заблагодарам на сите учесници на оваа конференција кои дадоа коментари и сугестии, особено д-р. Катерина Бејкер.

Друг дел од истражувањето беше презентираан на Меѓународната конференција на Универзитетот во Виена, во септември 2011 година, а подоцна вклучен во книгата со наслов „Трансфикција“ (2014). За овој дел од истражувањето би сакала да им се заблагодарам на уредниците на книгата, проф. Клаус Киндал и д-р Карлхајнц Спицл.

Би сакал да ја изразам мојата благодарност до сите учесници во електронското истражување и личните интервјуа. Без нивната подготвеност да посветат дел од своето време и да ги споделат со мене своите мислења, ова истражување никогаш не ќе беше возможно.

Посебна благодарност до проф. Ветон Љатифи од Универзитетот на Југоисточна Европа во Тетово, кој ми даде дозвола да искористам некои од фотографиите од неговата книга “Преговори за Охридскиот договор” (2008).

Би сакал да му се заблагодарам на целото мое семејство, особено мојот сопруг Зоран Попоски, кој е мојот најголем поддржувач и кој ме охрабруваше во текот на секој чекор од ова истражување.

И на крајот, им должам благодарност на сите мои колеги, професионални и самоуки преведувачи, кои работеа со мене за време на косовската криза во Македонија и во Косово. Делевме заедно многу среќни и тажни моменти; си

бевме инспирација едни на други и поддршка за време на тешките периоди.

Некои животот ги одведе на различни страни; некои од нив останаа пријатели за

цел живот. Ним им го посветувам ова истражување.

СОДРЖИНА

I. ВОВЕД.....	11
Преведувачите низ историјата на конфликтите	12
Зошто токму за преводот и конфликтите	21
Трансдисциплинарноста како пристап	23
II. ТЕОРЕТСКИ ПРИСТАП КОН ПРОБЛЕМОТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	26
1. Дефинирање на основните поими	26
1.1. Теорија на мир	26
1.1.1 Конфликти.....	27
1.1.4 Медијаторот како толкувач.....	43
1.2 Теорија на комуникација/интеркултурна комуникација.....	44
1.3. Теорија на превод.....	51
1.3.1. Толкување	51
2. Рефлексивната социологија на Бурдије.....	58
3. Преведувањето и конфликтите	62
3.1. Конфликтот во Косово во 1999 година	63
3.2. Конфликтот во Македонија во 2001 година	65
3.3. Улогата на преведувачите во зони на конфликт.....	71

3.3.1. Дејственост на преведувачите и толкувачите	76
III. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО	83
4. Цели на истражувањето	83
5. Задачи на истражувањето	83
6. Хипотетички рамки на истражувањето	84
7. Методи, техники и инструменти на истражувањето	84
7.1 Етнометодологија	84
7.2 Метод на интервју на животна приказна	89
7.3 Истражување спроведено преку интернет	90
7.4 Текстуална анализа	93
8. Примерок на истражувањето	93
IV. РЕЗУЛТАТИ ОД АНАЛИЗИТЕ	96
9. Анализа на анкети	96
9.1 Анкети на толкувачи во Македонија	96
9.2 Анкета на толкувачи во Косово	110
9.3 Студија на случај	121
9.4 Заклучок	123
10. Анализа на интервјуа	125
10.1 Интервјуа со толкувачи	125

10.1.1 Јазични вештини	127
10.1.2 Невидливост и неутралност	128
10.1.3 Вештини за медијација.....	130
10.1.4 Интеркултурна компетентност	131
10.1.5 Едукација на толкувачи.....	133
10.1.6 Заклучок	133
10.2 Интервјуа со корисници на услуги на толкувач	134
10.2.1 Вештини за медијација.....	136
10.2.2 Интеркултурна компетентност	139
10.3 Заклучок.....	141
11. Мемоарите на еден толкувач – студија на случај.....	142
11.1 Автобиографија или фикција.....	143
11.2 Толкувачи во војна	147
11.3 Заклучок	155
V ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА.....	157
12. Улогата на толкувачот	157
13. Образование за толкувачи-медијатори	161
14. Ограничувања и следни истражувања	166
VI КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА	168

Додаток 1	179
Додаток 2	188
Додаток 3	197
Додаток 4	199
Додаток 5	201

Листа на слики:

Слика 1. Медијаторите.....	67
Слика 2. Преговорите	69
Слика 3. Постигнат договор.....	70
Слика 4. Толкувачи, Македонија: Возраст	98
Слика 5. Толкувачи, Македонија: Професионално искуство	99
Слика 6. Толкувачи, Македонија: Степен на образование	100
Слика 7. Толкувачи, Македонија: Начин на работа	102
Слика 8. Толкувачи, Македонија: Тип на работна организација	103
Слика 9. Толкувачи, Македонија: Дистрибуција на активности.....	104
Слика 10. Толкувачи, Македонија: Работа во конфликт	105
Слика 11. Толкувачи, Македонија: Вештини.....	106
Слика 12. Толкувачи, Македонија: Ставови	106
Слика 13. Толкувачи, Македонија: Статус	108
Слика 14. Толкувачи, Македонија: Лојалност	109
Слика 15. Толкувачи, Косово: Возраст.....	111
Слика 16. Толкувачи, Косово: Работно искуство.....	112
Слика 17. Толкувачи, Косово: Степен на образование.....	113
Слика 18. Толкувачи, Косово: Начин на работа.....	115
Слика 19. Толкувачи, Косово: Природа на организацијата	116
Слика 20. Толкувачи, Косово: Дистрибуција на работни активности.....	117
Слика 21. Толкувачи, Косово: Работа во конфликт	117
Слика 22. Толкувачи, Косово: Вештини.....	118
Слика 23. Толкувачи, Косово: Ставови	119
Слика 24: Толкувачи, Косово: Лојалност	120

I. ВОВЕД

Со ова истражување сакам да ја разгледам улогата на толкувачот во процесот на медијација на конфликти, земајќи го како пример конфликтот во Македонија и во Косово. Освен заснованоста на теоретските дефиниции, истражувањето се потпира и на анкетата и разговори со толкувачи, како и интервјуа со медијатори кои користат толкувачи, кои се детално опишани и анализирани во поглавјето IV од студијата. Врз основа на согледаната улога на толкувачот во процесот на медијација, оваа студија предлага вештини и компетенции потребни во образовниот процес, за толкувачите да можат да ја исполнат својата очекувана улога во процесот на медијацијата на конфликти, опишани во поглавјето V од студијата.

Без преведувачите нациите и луѓето не би можеле ефикасно да комуницираат. Зголемената меѓународна комуникација која ги надминува политичките, лингвистичките и културните граници носи големи предности за преведувачите и толкувачите, чии вештини и познавања стануваат сè повеќе барани. Но, за жал, претставува и пречка, бидејќи зголемената меѓукултурна комуникација ги зголемува и можностите за недоразбирања и конфликти. Преведувачите и толкувачите се соочуваат со многу различни форми и различни степени на конфликти: може да работат како лица лоцирани во првите борбени редови во воените зони со сите опасности кои ги носи оваа професија. Може да се сочат со текстови кои кажуваат и коментираат за тековните и минатите конфликти, каде неутралноста едноставно не е опција и каде се

чувствуваат принудени да ги преминат своите надлежности. Јазичните експерти многу често играат клучна улога во собирањето податоци пред и по конфликтот. Завршувањето на конфликтот и обезбедувањето на хуманитарна помош претставуваат исто така голем предизвик. Сите овие ситуации бараат степен на интервенција, која е неминовно врзана со етички прашања.

Преведувачите низ историјата на конфликтите

Историјата на освојувања, на воени и на мировни преговори отсекогаш била тесно поврзана со улогата на толкувачите во водењето на војните, но и во напорите за разрешување на конфликтите. Во различните делови на светот и во различни временски периоди, толкувачите живееле и работеле, рамо до рамо со големите историски личности, во политичките и дипломатските сфери на насилните конфликти.

Една од најопфатните студии за улогата на толкувачите во односите меѓу нациите од античките времиња до дваесеттиот век е направена од Рут А. Роланд, во книгата „Толкувачите како дипломати“ (Roland 1999), вклучувајќи поглавја за „Лингвистите од античките и средновековните денови“, „Европа и Новиот свет до 1919 година“, „Конфронтации Исток-Запад: Кина, Јапонија и Индија“, „Од Версај до Обединетите нации“, и „Најдобрите толкувачи“. Низ книгата, која е ревидирано издание на претходната од 1982 година, овој проучувач на политичките науки, дава примери за значајната улога на толкувачите од античко време па сè до 1980 година. На пример, египетскиот фараон Псамтик и Александар Велики праќале млади момчиња да ги изучуваат јазиците на непријателот создавајќи ја таканаречената „каста на толкувачи“

(Roland, 1999: 11). Во некои случаи, јазикот бил користен за проектирање на културна супериорност или моќ. Грчки преведувач во Атина бил наводно погубен бидејќи го употребил грчкиот јазик за да ги каже барањата на варварските Персијци (Roland, 1999: 12). Спротивно на тоа, Римјаните користеле толкувачи, дури и кога не било потребно, за да ја истакнат важноста на латинскиот јазик.

За време на Отоманската Империја, *драгоманиите* биле важни фигури во дипломатските односи меѓу Султанот и 'Западните' амбасадори, „многу повеќе од дипломатски секретари“ и обично ја чувале оваа 'титула' во семејството со генерации (Berridge, 2009: 49-50). Еден од овие драгомани учествувале во преговорите за капитулација водени помеѓу Франција и отоманска Турција во 1536 година (Roland, 1999: 44-48). Извесен Антонио Крута, од албанско потекло, кој работел за полскиот крал Станислав Август, бил толкувач за време на преговорите меѓу Русија и Турција во 1792 година, во кои Полска учествувала како неутрален посредник (Roland, 1999: 50).

Две интересни фигури го одбележуваат толкувањето во текот на истражувањата на „Новиот свет“. Во овој период домородното население направило огромни напори да го научи новиот јазик, иако тој бил јазик на непријателите.

На територијата на американскиот континент, една од првите историски фигури во сферата на толкувањето е Ла Малинче², ќерка на локален ацтешки

² Жените во светската историја, проект на Центар за историја и нови медиуми, Џорџ Мејсон Универзитет, <http://chnm.gmu.edu/wwh/modules/lesson6/lesson6.php?s=0> (видено на 28 октомври 2014 година).

поглавар во раниот 16 век. Подоцна била продадена како роб и завршила во рацете на Хернан Кортес за време на шпанското освојување на Ацтеките во денешно Мексико и Перу, како толкувач. Таа била покрстена како Марина, и брзо го научила шпанскиот јазик. Без Доња Марина, која му служела како преведувач и му овозможувала да комуницира со локалното население, Кортес можеби не би успеал да ги покори Ацтеките, или барем не толку лесно. Освен што била неопходна за лингвистичко разбирање, Доња Марина била и вешт културен и политички медијатор. Неколку писмени сведоштва³ кажуваат дека Ла Малинче била исто така одговорна за осуетувањето на неколку планови на Ацтеките да го нападат Кортес и шпанската војска. Терминот „малинчиста“ и денес продолжува да означува нелојален граѓанин. Во 1960-тите и 1970-тите години Чикана авторките и уметниците повторно ја разгледуваат приказната за Малинче, од аспект на некој што се бори да преживее, а не на предавник.

На другата страна на светот се среќаваме со сличен пример во Австралија, во раната историја на Сиднеј⁴. Бенелонг, припадник на аборицинското племе Вангал, кој бил заробен од Артур Филипс во времето на првите британски доселеници во Австралија во 1788 година. Бенелонг е првиот кој го премостил јазот помеѓу домородните народи и дојденците, пренесувајќи ги пораките помеѓу двете култури во Сиднеј и во Велика Британија. Само сталожените и брзи интервенции од страна на Бенелонг, кој го убедил Филипс дека нападот е недоразбирање, а припадниците на Еора дека неговиот пријател е мудар и моќен, спречил војна од многу поголеми размери. Со договорот

³ <http://chnm.gmu.edu/wh/modules/lesson6/lesson6.php?s=0> (видено на 19 јули 2013 година).

⁴ <http://epress.anu.edu.au/apps/bookworm/view/Aboriginal+History+Volume+33/9921/ch01.html> (видено на 19 јули 2013 година).

постигнат помеѓу Бенелонг и Филипс и припадниците на Еора, со кој се ставил крај на нападите од една страна и заробувањата и чувањето во окови од друга страна, се отвориле вратите за мирен соживот меѓу двата народа. Филипс богато го наградил Бенелонг, но тој никогаш не бил сосема прифатен од страна на Британците бидејќи бил црн. Кога се вратил во Австралија, пак, неговиот народ не го прифатил, бидејќи живеел во Англија и се обидел да стане дел од 'белата' култура.

Според историските податоци (Roland, 1999: 157-158) почетоците на толкувањето како посебна професија се врзуваат за воени конфликти и нивното разрешување. Имено, професионалното конференциско толкување за прв пат било спроведено за време на Париските мировни преговори по Првата светска војна од толкувачи како што се Пол Манто и Жан Хербер. Манто бил француски историчар кој предавал во Лондон и се здобил со искуство толкувајќи за време на војната (Baigorri Jalón, 1999: 33-34). Благодарение на неговата висока интелектуална позиција и неговите лингвистички (а имплицитно и толкувачки) вештини, бил ангажиран да посредува помеѓу шефовите на државите, без да се става во прашање неговиот кредибилитет или национална лојалност. Во ситуацијава се работело за толкувач како ефективна лингвистичка алатка која ја овозможува комуникацијата, работејќи за и помеѓу претставниците на нациите кои донесувале важни одлуки и давале историски изјави. Овој прототип на високо образуван лингвист ќе стане модел за професионалните толкувачи во Женева, каде неколку десетици толкувачи

почнаа да работат најпрво за Лигата на нации и МОТ⁵ во дваесеттите и триесеттите години од минатиот век.

Без сомнение, во духот на оваа и на сите идни организации кои работат на зачувување на светскиот мир, Жан Хербер ја карактеризирал професијата на конференциски толкувач како „едно од најправедните и највисоко моралните занимања во светот денеска“ (Harbert, 1952: 3). Ова јасно ги става толкувачите над националните конфликти и идеолошките недоразбирања. Така, тие до ден денеска најчесто се сметаат за алатка, средство или катализатор, потпомагач за одвивањето на комуникацијата помеѓу различните учесници или страни без каква било лична инволвираност.

Друг значаен толкувач кој работел за високите политички кругови е А. Х. Бирс, со британски родители, роден и образуван во Русија. Во 1939 година, како втор полковник во разузнавачките единици на Британската армија тој следел странски списанија. Во 1941 година, по нацистичката инвазија на Русија, Бирс бил испратен во Москва како толкувач за шефот на Британската воена мисија. Тој бил единствениот толкувач во разговорите помеѓу Черчил и Сталин во 1943 година. По војната тој предавал толкување на Кембриџ.

Примери на толкувачи кои биле користени во воените дејствија се познати и од Втората светска војна. Американци со јапонско потекло биле регрутирани да служат како толкувачи. Овие припадници на американската војска биле познати како лингвисти Нисеи, а многу од нив биле регрутирани за воена служба од зад решетките на камповите во кои нивните семејства останале

⁵ Меѓународната организација на трудот (International Labour Organization) „создадена во 1919 година како дел од Версајскиот договор со кој се стави крај на Првата светска војна“ <http://www.ilo.org/global/about-the-ilo/history/lang--en/index.htm> (видено на 10 септември 2014 година).

затворени во текот на војната. Јапонските Американци со исклучително познавање на јапонскиот јазик, дури и оние кои посетувале училиште или универзитет во Јапонија (дел од Нисеи познат како Кибеи), најчесто служеле под раководство на ‘бели’ офицери (McNaughton, 2006: 141-147). На другата страна, Нагасе Такаши, јапонски воен толкувач, испрашувал британски војник во 1943 година (Togikai, 2009: 32). По војната, во Тајланд, во 1993 година, Нагасе повторно се сретнал со испрашуваниот британски војник. Обајцата го сфатиле влијанието на сеќавањата за војната и заедно напишале книга за ова искуство (Lomax 1995).

Друг добро познат толкувач од периодот на Втората светска војна е Пол-Ото Шмит, кој работел во германското Министерство за надворешни работи во периодот 1923-1945 година. Како толкувач, тој бил вклучен во многу од клучните настани за време на Втората светска војна: преговорите со Адолф Хитлер во текот на Минхенскиот договор, британската објава за војна и предавањето на Франција. Од неговата автобиографија (Schmidt 1949) дознаваме дека сепак тој извршувал и многу административни работи и бил доверлив член на тимот во главната канцеларија сè до последните денови од војната. Во книгата тој опишува дека требал да носи униформа на СС и дека понекогаш го користел приватниот авион на Геринг. Врз основа на овие сознанија може да се заклучи дека Шмит бил тесно поврзан со нацистичкиот режим, иако, како што тој со гордост наведува, немал партиска книшка се до 1943 година. Заклучокот е очигледен: извршувањето на работните задачи во диктаторски режим, давајќи професионални услуги за тој режим се смета за невмешаност, потпирајќи се веројатно на цврстината на идејата дека толкувачот е по дефиниција непристрасен и зазема неутрална позиција на „оној помеѓу“.

По Втората светска војна, кон крајот на 20 и почетокот на 21 век, толкувачите повторно биле во фокусот на вниманието. Нирнбершките процеси кои следеа по Втората светска војна, го означија почетокот на симултаното преведување и преведувачките кабини. Нирнбершките толкувачи работеле на четири јазици: француски, германски, англиски и руски јазик.

Значењето на преведувачите добива уште поголемо значење во воените кризи кои го зафатија светот во последно време, како конфликтите во поранешна Југославија, Ирак и Авганистан. Во сите овие конфликти луѓе кои не зборуваат ист јазик.

Во Авганистан, толкувачите платиле висока цена за работата со британските вооружени сили. Според податоците на Британското министерството за одбрана⁶, 21 биле убиени, а повеќе од 90 биле повредени во последните пет години. Толкувачите се соочуваат со истите ризици од импровизирани експлозивни направи и бунтовнички заседи како и војниците за кои преведуваат, но се соочуваат и со дополнителни и сериозни закани од Талибанците.

Војната во Ирак во 2003 година ги стави преведувачите и толкувачите во првите борбени линии. Од многу новинарски текстови⁷, и од автобиографии

⁶ http://www.publicinterestlawyers.co.uk/news_details.php?id=167 (видено на 19 јули 2013 година).

⁷ Hall, Blake "To a family in Iraq, I own a debt I can't repay"

http://www.washingtonpost.com/opinions/to-a-family-in-iraq-i-owe-a-debt-i-cant-repay/2013/01/11/7a793306-59c2-11e2-88d0-c4cf65c3ad15_story.html (видено на 20 декември 2012 година).

Gordts, Eline "America's Afgan and Iraqi interpreters risk lives, but wait years in danger for visas" http://www.huffingtonpost.com/2013/06/23/afghan-iraq-interpreters-siv_n_3481555.html (видено на 11 јули 2013 година).

Bandow, Doug. "Endangered Wartime Interpreters: the US should protect those who protect us" http://www.forbes.com/fdc/welcome_mjx.shtml (видено на 17 јули 2013 година).

(Fahmy 2006) дознаваме дека во својата земја на нив гледале како на предавници кои му ги продале „душите“ на непријателот и затоа се прогонувани и убивани.

Најдолготрајната и најсмртоносна војна во поранешна Југославија беше војната во Босна и Херцеговина (БиХ). Мировниците на ОН беа распоредени во БиХ во 1992 година да се обезбеди прекин на огнот. За да го постигне ова, мисијата имала потреба од зголемена интеракција со локалната заедница, како и со армиите на босанските муслимани и босанските Хрвати од една страна и на босанските Срби од друга, за што била потребна јазична поддршка. Биле вработени локални преведувачи во секоја канцеларија на УНПРОФОР, секој воен тим за набљудување и во секој од многуте баталјони, кои ги сочинуваа силите на ОН.

Вработените обично беа наставници или студенти на странски јазици. Некои беа професионалци во други области, како на пример лекарот кој работел како преведувач за британскиот генерал Мајкл Роуз (Роуз тврдел дека на овој доктор, Хрват, не му било дозволено да работи во болницата во Сараево поради неговата етничка припадност), а поголем број биле студенти, инженери или деца на инженери. Особено во помалите градови, младите луѓе биле ангажирани пред да завршат со своите студии или дури и со средното училиште. Успешните кандидати добивале плата во странски валути, работеле додека војниците биле стационирани во нивните места, и пристап до основните потреби - засолниште, заштита и храна. (Бејкер, 2010: 158)

Историските случувања во областа на толкувањето, особено оние по Втората светска војна, ги поставува прашањата за етиката и одговорноста и на професионалните и на непрофесионалните преведувачи. Токму затоа во

Sands, Phill. "Interpreters used by British Army 'hunted down' by Iraqi death squads" <http://www.independent.co.uk/news/world/middle-east/interpreters-used-by-british-army-hunted-down-by-iraqi-death-squads-424660.html> (видено на 19 јули 2013 година).

последните две декади од дваесеттиот век сведоци сме на промена на перцепцијата за улогата на преведувачот од обичен јазичен преносник во неопходен партнер во меѓукултурниот разговор или косоздавач на интеракцијата, учесник во она што се случува. Оттука се поставува прашањето кои се одговорностите на толкувачите во однос на последиците од комуникација која ја толкуваат? Дали треба да одговараат како учесници или соработници во воени злосторства или тие само си ја вршат работата? Ваквите прашања се отсликани во Повелбата на преведувачите донесена во 1963 година, изменет и дополнет во 1994 година, се наведува, „преведувач ќе одбие да толкува текстови со кои не се согласува, и кои се во спротивност со обврските на професијата“⁸. Меѓународната асоцијација на преведувачи го следеше овој пример како што може да се види во Кодексот на етика на Меѓународната асоцијација на професионални преведувачи и толкувачи, се наведува дека членовите „не учествуваат во практики кои претпочитаат активности кои се на штета на јавниот интерес, законот или за интересите на својата професија“⁹. На сличен начин на Меѓународната асоцијација на конференциски толкувачи во Кодексот за професионална етика во членот 4 вели „членовите на Здружението нема да прифатат никаква работа или ситуација која може да го намали достоинството на професијата. Тие треба да се воздржат од какви било работи кои може да ја намалат репутацијата на професијата“¹⁰. Сите овие му даваат на толкувачот слобода да одбие некои задачи кои смета дека не се општествено

⁸ http://fit-ift.org.dedi303.nur4.host-h.net/index.php?frontend_action=display_compound_text_content&item_id=3367 (видено на 20 јули 2013).

⁹ http://www.aipti.org/eng/code_of_ethics/ (видено на 20 јули 2013).

¹⁰ <http://aiic.net/page/54/code-of-professional-ethics/lang/1> (видено на 13 септември 2014 година).

прифатливи. Сепак, ова исто така ја става одговорноста да одлучи што е прифатливо за професијата на преведувачот.

Со ова истражување ќе се обидеме да ги разгледаме токму овие аспекти, разгледувајќи ги во рамките на вооружените конфликти во Македонија и Косово, и напорите за надминување на овие конфликти преку медијација од трети страни, како ситуации кога сите три страни во процесот зборуваат различни јазици.

Зошто токму за преводот и конфликтите

Како професионален преведувач и толкувач, како член на професионални организации и како предавач и истражувач во областа на преведувањето и толкувањето во моето петнаесетгодишно работно искуство речиси секојдневно се наоѓав во ситуација да морам сама да барав одговори за дилемите со кои се среќаваат повеќето преведувачи и толкувачи.

На осумнаесет години ги започнав студиите на Филолошкиот факултет, на Катедрата за англиски јазик и книжевност, поради желбата да патувам и да учам за другите култури. Учев шпански и германски јазик како изборни предмети. Во втората година од студиите запишав и македонски јазик како втор предмет, сега веќе сигурна дека сакам познавањето на јазици да го користам за да преведувам, и тоа литература, убавите книги напишани на други јазици кои сакам да ги направам достапни за читателите на македонски јазик. Во трета година се определив за преведувачката насока и почнав да преведувам различни литературни текстови како вежби за факултет или од сопствен интерес. Во тој

период мислев дека тоа е единствената работа која еден преведувач може да ја прави и дека токму тоа е она што јас сакам да го работам по студиите.

Меѓутоа, ситуацијата во која се најде мојата родна земја, низ која сега беснееја војни, ги променија не само моето мислење и светоглед, туку и можностите за работа кои им се нудеа на познавачите на англискиот јазик. Се повеќе меѓународни организации почнаа да праќаат свои тимови во регионот, а со нив работата преведувач, а особено толкувач доби ново значење и беше сè повеќе барана. Додека сè уште бев во четврта година на факултет ми се даде можност да работам токму како преведувач и толкувач. Така ја започнав кариерата на преведувач на првото работно место за Набљудувачката мисија на европската заедница (ЕСММ). Тука за првпат се запознав со работата на толкувач или јазичен посредник на службени состаноци. Студиите недоволно ме подготвија за оваа работа, но учев од ситуација во ситуација, а и од постарите колеги. Научив не само за толкувањето од еден јазик на друг, туку и за улогата на толкувачот, однесувањето, протоколот. Потоа работев како преведувач/толкувач за Организацијата за безбедност и соработка во Европа. Имав можност да преведувам на службени состаноци со претседатели на месни заедници, но и со амбасадори и високи државни службеници.

За време на конфликтот во Косово и бегалската криза во Македонија бев постојано присутна како преведувач/толкувач на граничниот премин Блаце, како дел од тимот на Високиот комесар на обединетите нации за бегалци (УНХЦР). Подоцна по завршувањето на конфликтот во Косово и работев како преведувач на УНХЦР во нивната канцеларија во Приштина. Во ова својство се запознав одблиску како е да се работи во ситуација на воен конфликт, етничка и национална нетрпеливост. Исто така, одблиску се запознав со толкувањето за

луѓе чии животи се директно загрозени, за полицијата, и за меѓународните посредувачи.

Во сите овие ситуации, улогата на толкувачот беше многу поинаква на онаа што беше опишано во учебниците. Многу често работев индивидуално, физички одејќи од едната до другата страна, пренесувајќи пораки, и самата како посредник/медијатор. Поради ова, сметав дека ми е неопходна обука и разбирање за тоа како функционира процесот за разрешување на конфликти. Со вакво знаење се обидов да се здобијам преку различни обуки, а подоцна и преку формално образование.

Сето ова време имав можност да ја следам и интеракцијата на професионалните и самообучените преведувачи и толкувачи. Потребата да ја кажам мојата приказна, ме поттикна да се зафатам со истражување на тоа кои се сличностите со другите приказни на преведувачите и толкувачите, како тие ја доживуваат својата улога, дали се чувствуваат доволно обучени да им одговорат на задачите и дилемите во кои се наоѓаат.

Трансдисциплинарноста како пристап

Моето искуство ми покажа дека животната реалност е тешко да се истражи, опише и анализира користејќи се со само една научна дисциплина. Денеска веќе ниту една научна дисциплина не може да функционира во вакуум, сама за себе. Монодисциплинарноста повеќе не е доволна за разгледување и разбирање на светот, па многу научни дисциплини позајмуваат од другите науки за да одговорат на комплексноста на проблемите кои ги разгледуваат. Преведувачките студии, како нова научна дисциплина, се познати токму по тоа што често позајмуваат теоретски рамки и методолошки пристапи од многу

различни дисциплини. Ваквата интердисциплинарност им помага на истражувачите во преведувачките студии постојано да ја развиваат оваа научна дисциплина.

Трансдисциплинарноста како пристап е многу тесно поврзана со интердисциплинарноста. Интердисциплинарноста како термин постои веќе 40 години, а за првпат употребен од Јанч (Jantsch 1970). Според “Оксфордскиот прирачник за интердисциплинарност” (2010) интердисциплинарноста се појавува во неколку форми, меѓу кои кросдисциплинарност, мултидисциплинарност, трансдисциплинарност, антидисциплинарност, постдисциплинарност итн.

Разликата помеѓу овие термини, од јазичен аспект, ја објаснува Алваргонзалес:

префиксот ‘мулти’ доаѓа од латинскиот и означува мноштво, повеќе од еден. Затоа мултидисциплинарноста се однесува на активности поврзани со повеќе или повеќе од една постоечки дисциплини. Латинскиот префикс ‘интер’ значи ‘меѓу’, како во зборот ‘меѓународен’, [...] Така интердисциплинарно означува активност која постои помеѓу постојните дисциплини, или во соодносот меѓу нив. Но, исто како што меѓународните односи не го негираат суверенитетот на одделните земји, интердисциплинарноста не ја негира независноста на секоја дисциплина посебно. Латинскиот префикс ‘транс’ значи ‘преку’ [...] Следствено трансдисциплинарност го означува она што ги трансцендира дисциплините, оди преку и низ различните дисциплини, надминувајќи ја секоја поединечна дисциплина. (Alvargonzalez, 2011: 388)

Трансдисциплинарните студии, кои поврзуваат повеќе академски дисциплини во еден истражувачки проект, им нудат нови можности на

истражувачите да излезат од ограничувачкиот дискурс на традиционалните дисциплини и да се обидат да дадат одговори на глобални проблеми на кои конвенционалниот монодисциплинарен пристап не може да одговори. „Трансдисциплинарните истражувања се потребни кога познавањата за некој општествено релевантен проблем се несигурни, кога конкретната природа на проблемите е оспорена, и кога оние кои работата со овие проблеми се многу засегнати“ (Hirsch Hadorn et al., 2008: 34).

Поради сето ова, сметам дека со цел да се даде најдобар одговор на прашањата поставени со ова истражување, проблемот мора да биде разгледан користејќи холистички пристап, поаѓајќи од неколку различни појдовни точки. Токму трансдисциплинарниот пристап го овозможува ова, бидејќи е автентичен и релевантен на вистинскиот свет, каде сето знаење е поврзано. Истовремено и методолошкиот модел кој го користи ова истражување се заснова на етнографските методи, кои се првенствено развиени во антропологијата, но подоцна се користат и во многу други дисциплини.

Во следната глава (II) посветена на теоретската рамка, се претставени клучните термини кои ќе ги користи ова истражување, а кои се разгледуваат од аспект на теоријата на мировните студии, од една страна, и преведувачките студии, од друга страна. Овие две области се поврзани преку теоријата на комуникацијата, а особено интеркултурната комуникација.

Од аспект пак на методолошкиот пристап (опишан во поглавјето III), ова истражување се потпира на социологијата и антропологијата.

II. ТЕОРЕТСКИ ПРИСТАП КОН ПРОБЛЕМОТ НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

„Оној што е помеѓу троши илјада сандали.“

Јапонска поговорка

1. Дефинирање на основните поими

За да им дадам одговор на прашањата кои ги поставувам со ова истражување се потпирам на неколку различни теории од областа на разрешувањето на конфликти, преводот и толкувањето, социологијата, меѓучовечката комуникација, лингвистичката антропологија и етнологија, како и студиите за сеќавањата. Во понатамошниот текст ќе се осврнам подетално на дефинирањето на основните поими од аспект на теоријата на мир, интеркултурната комуникација и теориите на превод и толкување.

1.1. Теорија на мир

Како што вели Јохан Галтунг во својата „Мини теорија на мирот“: „основаната поента е дека мирот е однос, врска помеѓу две или повеќе страни. Овие страни можат да бидат во една личност, во држава или нација, религија

или цивилизација и да влечат во различни насоки. Мирот не е сопственост само на една страна, туку сопственост на односот помеѓу страните.¹¹ Галтунг опишува два типа на два концепти на мир: 1) негативен мир и 2) позитивен мир. Позитивниот мир според него е присуство на хармонија, без разлика дали е постигната со намера или не. За потребите на ова истражување, сепак, ќе се осврнеме на дефиницијата за негативниот мир, кој претставува отсуство на насилство. Ваков мир може да се постигне преку „медијација за да се решат несогласувањата меѓу страните и преку помирување, зацелување на траумите од минатото” (Galtung, 2007: 2).

1.1.1 Конфликти

„Значењето на конфликтот може да се опише во позитивна конотација, како феномен кој низ раздвижување и акција доведува до општествени промени, или пак во негативна смисла како феномен кој предизвикува деструктивно однесување и вклучува насилство“ (Георгиева, 1999: 106).

„Конфликтот постои кога двајца луѓе сакаат да изведат активности кои се заемно неконзистентни. Обајцата може да сакаат да ја направат истата активност, на пример да го изедат истото јаболко, или може да сакаат да направат различни работи кои се заемно некомпатибилни, како на пример кога обајцата сакаат да бидат заедно, но едниот сака да оди на кино, а другиот да остане дома. Конфликтот се решава кога ќе се најде заемно компатибилен збир на активности. Дефиницијата на конфликтот може да се прошири од

¹¹ Galtung, Johan. 2007. *A Mini Theory of Peace*. <http://peacelearner.files.wordpress.com/2010/01/johangaltung-aminitheoryofpeace1.pdf> (видено на 8 јануари 2013 година).

индивидуални лица на групи (како што се државите и нациите), а повеќе од две страни можат да бидат вклучени во конфликтот. Принципот останува ист“ (Nicholson, 1992: 11).

Коренот на конфликтот секогаш е контрадикција, некомпатибилност или судир на цели кој потоа лесно се претовара во судир помеѓу страните и во насилно однесување. Во секој стадиум на овој процес можат да се јават негативни ставови – а потоа ставовите, однесувањето и контрадикцијата се хранат едни со други во маѓепсан круг. Во зачетокот на овие процеси се наоѓаат траматизираните страни и актери.

Во социологијата теоријата на конфликтот ги има своите извори во политичките филозофии на Хегел и Маркс, во делото на Георг Зимел, социјалдарвинизмот и теоријата на елитата (Edgar, 2004: 77). За разлика од функционалистите за кои конфликтот бил непожелен и пречка за стабилно општество, теориите за конфликтот го посматраат конфликтот како структурно даден и составен дел на општествениот живот. Базирајќи се врз делата на Георг Зимел, Луис Козер во книгата „Функции на општествениот конфликт“ (Coser 1956) ја елаборира идејата за конфликтот како нешто продуктивно и корисно за стабилноста и растежот на плуралистичките општества. Според Козер самата социјална и политичка структура на отвореното, плуралистичко општество е таква што овозможува конфликтите не само да се толерираат, туку и да се покажат како корисни за општествениот развој (Coser, 1956: 126).

Во областа на анализа на конфликтите се разликуваат повеќе видови внатрешни и надворешни конфликти, вклучувајќи идеолошки конфликти и конфликт на идентитети. Вооружените конфликти во Европа во 90-тите години се во најголем дел внатрешни конфликти. Тие произлегуваат од внатрешната

сфера на државите, а нивното натамошно коинцидирање со етничката сфера само го надополнува мозаикот на конфликтот. Од друга страна, меѓународните конфликти се лоцирани во сферата на загрозувањето на националната безбедност.

Конфликтот се разрешува преку и во рамките на општоприфатените општествени институции, а крајниот резултат од ваквиот конфликт е позитивен, односно доведува до создавање на нови идеи и свест за континуирана реформа. Според Трајан Гоцевски справувањето со конфликтите може да се постигне со преговори, а нивното разрешување со посредување или медијација (Георгиева, Гоцевски и Ортаковски 1999).

1.1.2 Разрешување на конфликти

Слично со претходниот и концептот разрешување на конфликти е отворен за повеќе толкувања. Од една страна разрешувањето конфликти може да се нарече секој процес кој разрешува или става крај на конфликт преку методи кои можат да вклучуваат насилство или водење војна. Од друга, може да се разгледува како ненасилен процес кој управува со конфликтот преку компромис, или со помош на трета страна која или го олеснува или го наметнува договорот или решението.

Медијацијата е еден од алтернативните техники за разрешување на несогласувања; другите се: минисудења, неутрално собирање на податоци, судење од неутрални експерти. Овие техники се развија во 1970-тите години со цел разрешувањето на конфликтите да стане „приватен“ процес за кое не се потребни јавни судски процедури. Техниките за алтернативно разрешување на недоразбирања најчесто се фокусираат на иднината и ги оставаат страните со

подобар меѓусебен однос отколку другите техники за разрешување на конфликти (Halpern, 1992: 89).

Процесите за разрешување на конфликти може да бидат најразлични, од соработка, учество, неформално, необврзувачки процеси (како што се медијацијата, помирувањето, преговорите) до фактички и правно обврзувачки и наметнати решенија кои доаѓаат од институциите како што се судовите и трибуналите (Bouille, 1996). Типично практиките како што се медијацијата, преговорите, арбитрацијата и помирувањето се поврзуваат со алтернативните процедури за разрешување на конфликти, а не оние при кои решението им е наметнато на страните во конфликтот од надворешен авторитет или институција како што се судовите и трибуналите (Bouille, 1996). За разлика од нив, медијацијата, помирувањето и преговорите се активности кои ја олеснуваат комуникацијата меѓу учесниците кои сакаат да ги разрешат своите разлики преку соработка. Еве неколку дефиниции на различните процеси за разрешување на конфликти:

- ❖ Завршување на конфликтот (conflict settlement) значи постигнување на договор помеѓу страните да се смири политичкиот конфликт, а со тоа да се одложи или да се стави крај на вооружениот конфликт. Ова имплицира финалност, ставање крај, но вака разрешените конфликти многу често подоцна повторно се разгоруваат. Ова се случува најчесто, бидејќи не биле постигнати согласувања во врска со конфликтните ставови и структурните контрадикции.
- ❖ Ограничување на конфликтот (conflict containment) вклучува одржување на мирот и ограничување на војната (географско задржување, намалување и олеснување на интензитетот, и завршување во најкраток можен рок).
- ❖ Управување со конфликти (conflict management) како и сличниот термин „регулација на конфликтот“, најчесто се користи како општ термин за сите различни пристапи кон справувањето со конфликти.

Меѓутоа, ова се однесува на многу поограничен пристап од претходно споменатите два. За разлика од овој термин, разрешувањето на конфликти е посеопфатен термин, кој означува дека длабоко вкоренетите извори на конфликтот биле земени предвид и трансформирани. Ова значи дека однесувањето повеќе не е насилно, ставовите повеќе не се непријателски, а структурата на конфликтот е променета. Многу е тешко да се надминат двосмисленостите и нејасностите бидејќи овој термин се користи и кога се зборува за процесот (или намерата) за да се постигнат овие промени и за самиот крај на процесот. Дополнително усложнување е тоа што терминот „разрешување на конфликти“ се користи и за дефинирање на специјалистичкото поле на изучување, како и активност која ја спроведуваат луѓе кои инаку не се ниту свесни ниту го знаат терминот (како на пример во „разрешувањето на конфликтите во Централна Америка“). Сепак, сите овие значења на зборот имаат тенденција да се синтетизираат во едно значење.

- ❖ Трансформација на конфликти е термин кој за некои истражувачи е клучен чекор по разрешувањето на конфликтот, но кој исто така други сметаат дека претставува најдлабоко ниво на разрешување на конфликтот. Таа опфаќа длабока трансформација во институциите и дискурсите кои продуцираат насилство, како и кај самите страни во конфликтот и во нивните меѓусебни односи. Оваа термин кореспондира со задачите на структурното и културното градење на мир. (Rambsotham, Woodhouse and Miall, 2011: 31-32)

Преговарање е процес преку кој страните се обидуваат да ги разрешат своите конфликти. Медијацијата вклучува трета страна; таа е доброволен процес во кој страните имаат контрола над решенијата, иако понекогаш може да се комбинира со позитивни и негативни поттикнувања. Помирувањето или олеснувањето се блиски со медијацијата, и се однесуваат на посредувани процеси преку кои страните се поттикнуваат да започнат со преговори. Помирувањето е долгорочен процес со кој се надминува нетрпението и недовербата помеѓу народи/луѓе кои се подвоени. Терминот создавање мир се

користи при разрешување на вооружени конфликти, во кој страните се поттикнуваат да постигнат доброволен договор – на пример, како што се наведува во Глава VI на Резолуцијата на ОН за „Пацифистичко разрешување на недоразбирања“ (Член 33). Одржувањето на мир (обично во согласност со страните во конфликт) се однесува на распоредување на меѓународни вооружени сили со цел да ги разделат вооружените сили на завојуваните страни, и често се поврзуваат со задачи како набљудување, надгледување и поддршка на хуманитарни интервенции. Спроведување на мир е наметнување на договор од моќна трета страна. Градењето на мир ја надградува работата на создавањето и чувањето на мирот, зафаќајќи се со структурните прашања и долгорочните односи помеѓу страните во конфликтот. Во однос на конфликтниот триаголник може да се каже дека создавањето на мир има за цел да ги промени ставовите на главните актери, чувањето на мирот го намалува нивото на деструктивно однесување, а градењето на мир се обидува да ги надмине спротивставеностите кои лежат во коренот на конфликтот (Galtung, 1996: 112).

1.1.3. Медијација

За целите на ова истражување ќе се задржам на процесот на медијација. Постојат илјадници дефиниции за медијацијата достапни во литературата, но сите се потпираат на одреден број клучни карактеристики. Накратко, медијацијата најчесто се смета дека е интервенција на вешт и непристрасен посредник кој работи на олеснување на заемно прифатливо решение за проблемот кој се наоѓа во срцето на спорот помеѓу страните. Како таква, медијацијата е во основа пацифистички, неприсилен и необврзувачки пристап во управувањето со конфликти во кој засегнатите страни влегуваат на своја

волја и за цело време ја задржуваат контролата врз суштината на договореното. Затоа, медијацијата е првенствено метод кој е ориентиран кон решавање на заеднички проблем на страните; тој, во основа, не се занимава директно со природата на општествените односи помеѓу страните. Медијацијата може да биде насочена кон споровите помеѓу две страни во билатерална форма, но исто така може да вклучува повеќе страни во случаи кога се презема за да помогне во мултилатералните преговори. Поголемата комплексност на ваквите мултилатерални интервенции дури неодамна станаа предмет на вниманието на теоретските и емпириските истражувања во полето на медијацијата (Fisher, 2001: 4).

Медијација може да се дефинира и како „чин на интервенирање помеѓу две страни со цел да се создаде однос помеѓу нив, односно да се влијае врз истиот“ (O’Sullivan et al., 1998: 176). За разлика од ваквото еднократно сфаќање на медијацијата, одредени автори го потенцираат нејзиниот темпорален аспект, односно ја сметаат за процес во кој трета страна која е неутрална помага во разрешувањето на конфликтот помеѓу две или повеќе страни (Honeyman 2003).

Низ историјата, луѓето, групите, заедниците, а во поново време и државите бараат начин своите вообичаени конфликти да ги решат на поевтин и помирољубив начин. Медијацијата е еден од овие начини чиешто користење има богата и разнолика историја. Како метод за разрешување на конфликтите, користењето на посредници се сретнува и во западните и во незападните култури (Gulliver 1979). Медијацијата нуди ефективен начин за справување со разликите помеѓу антагонизираните страни, па затоа во последната деценија или две го привлекува вниманието на истражувачите и на донесувачите на одлуки.

Гуливер (1979) исто така спроведува интересна студија за улогата на медијаторот или посредникот преку анализа на варијациите и стратегиите кои ги користат, како и истражување на процесот на медијација кој е како таков поврзан со општата теорија за конфликти и преговарање. Гуливер се жали на недостатокот на интерес од другите дисциплини за улогата на медијаторот. Тој ги критикува стереотипните слики кои се користат: на непристрасен медијатор чијашто улога се состои само од тоа што им помагаат на страните да соработуваат кон заедничка цел наместо да се натпреваруваат меѓу себе, кога во практика посредникот најчесто спроведува многу поактивна улога. Тој исто така разликува различни типови на медијатори кои спроведуваат различни функции во преговорите, иако не сите неопходно се однесуваат со интерлингвистичката комуникација. Гуливер ја дефинира улогата на медијаторот како „континуум, кој претставува спектар на инвентивност“, и разликува „пасивен медијатор“, т.е. некој кој со самото свое присуство може да стимулира продолжување или обновување на размената на информации; „претседавач“, т.е. лице кое покрај можното влијание со присуството одржува ред и ја насочува расправата; „артикулатор“, т.е. некој кој ги објаснува правилата и нормите кои се релевантни за проблемот за кој се преговара; „поттикнувач“, т.е. лице кое се обидува да ги натера страните да ги дообјаснат информациите и да воспостават врски и ги поттикнува на координација; „лидер“ т.е. лице кое повеќе или помалку директно го внесува своето мислење, оценка и препораки; и најекстремниот случај „речиси арбитер“ (Gulliver, 1979: 220). Во терминологијата на Гуливер „оној помеѓу“ е едноставно лице кое посредува помеѓу страните кои се физички разделени и не се во директна комуникација. Во општата смисла на зборот, медијатор е трета страна која е

присутна во преговорите и која има некакво влијание врз процесот. Како што вели Гуливер: „... неговиот [на медијаторот] статус треба прво да се оцени во однос на неговите можни лични интереси во прашањето кое се разгледува, а второ во однос на тоа како, во овој случај, може да биде заинтересирана страна“ (Gulliver, 1979: 30) Понатаму, тој тврди: „... се сомневам дека навистина незаинтересираниот непристрасен медијатор многу ретко се среќава. Може да биде сосема непристрасен кон двете страни, но и да биде сосема пристрасен кон своите интереси, понекогаш за сметка на едната или другата страна во спорот.

Јакоб Беркович (Bercovitch 1991) медијацијата ја дефинира како форма на решавање на конфликт која вклучува надворешна страна, трета страна, која не е директно вклучена во расправата. За разлика од арбитрацијата, каде, исто така, има вклученост на трета страна, медијацијата и помирувањето се волонтерски процедури кои опфаќаат различни форми на помагање, меѓутоа без судски постапки. Медијацијата на овој начин им помага на страните во конфликтот да постигнат заемно прифатливо решение.

Според „Бергхоф истражувачкиот центар за конструктивно управување со конфликти“¹² медијацијата е политички процес во кој конфликтните страни (или клучните учесници) во меѓудржавниот или етнополитичкиот конфликт прифаќаат една или повеќе трети страни кои не се вклучени во конфликтот, кои ја уживаат довербата на страните во спорот и се сметаат за потенцијални поддржувачи за надминување на застојот предизвикан од стигање до мртвата

¹² Berghof Research Center for Constructive Conflict Management, since 2012 changed its name in Berghof Conflict Research, <http://www.berghof-conflictresearch.org/en/> (видено на 10 септември 2014 година).

точка во конфликтот. Медијацијата може да биде официјална или неофицијална. Официјалната медијација се заснова на мандат за медијација, договорена програма, правила за учество и така натаму. Интервенциите од Патека 1¹³ кои се состојат главно од преговарање и медијација по ескалацијата на отворен насилен конфликт. Ваквите напори водат кон договор да се стави крај на насилството. Тоа е процес кој обично се стреми кон политичко решавање со легитимните или *de facto* лидери. Обично е ориентирано кон резултати, меѓутоа исто така бара промена на ставовите на главните протагонисти.

Активностите на *неофицијалната медијација* се фокусираат на Патека 2¹⁴, вклучувајќи дијалог и работилници за решавање на проблеми, како и локална медијација од внатрешни медијатори. Додека во принцип обата процеса се комплементарни, искуствата покажуваат дека границата помеѓу нив е често нејасна. Ова е последица на тоа што медијацијата може да биде под влијание на тензии, конкурентни интереси и меѓусебни судири на фракциите во самите тела.

Улогата на *медијаторот* е да ја олесни комуникацијата помеѓу страните, да им помогне да се фокусираат на вистинскиот проблем и да генерираат можности кои ги задоволуваат интересите или потребите на релевантните страни во напор да се реши конфликтот. Медијаторот им помага на страните самите да развијат решение. Иако медијаторите понекогаш обезбедуваат идеи, предлози, па дури и формални предлози за решавање, медијаторот првенствено им помага на страните да ја дефинираат агендата, да ги дефинираат и

¹³ Превод од англискиот Trek 1: Официјални интервенции кои може да вклучуваат претставници на највисоко државничко ниво, министри или пониски државни службеници.

¹⁴ Превод од англискиот Trek 2: Интервенции од претставници на невладини организации, неформални или неофицијани претставници на граѓани.

редефинираат проблемите, да комуницираат поефективно, да најдат области на заедничко мислење и да постигнат договор. Успешната медијација како резултат постигнува прифатен и признаен од страните.

Медијацијата се користи во секакви спорови, од разводи до граѓански тужби до многу комплексни проблеми во јавната политика до меѓународни конфликти. Многу спорови кои не се решиле преку првичните обиди на преговори можат да бидат решени со медијација. Дури и кога конфликтите се навидум нескротливи, понекогаш попуштаат пред медијацијата. Медијацијата е од особено значење во долгорочните, длабоко вкоренети конфликти, бидејќи ваквите конфликти ретко можат да бидат решени без ваквата надворешна помош.

Во Обединетите нации, чинот на медијација ги опишува политичките вештини кои се користа во напорите на Генералниот Секретар на ОН или неговите претставници, без користење на сила и придржувајќи се до принципите на Повелбата на ОН. Медијаторот на Обединетите нации се вклучува во процесот како трета страна, кога учесниците во конфликтот бараат или прифаќаат помош од ОН со цел да се спречи, управува или разреши конфликтот. Вештините за медијација можат да се употребат во неколку различни контексти:

- пред конфликтот низ превентивна дипломатија;
- за време на конфликтот преку миротворни активности;
- по конфликтот за промовирање на спроведувањето на модалитетите и договорите; и
- за време на градење на мирот за негова консолидација и за поставување на темелите за оддржлив развој. (Bercovitch 2004)

Кога зборуваме за медијацијата неодминливо се поставува прашањето за неутралноста на медијаторот, дали медијаторот треба да дава сугестии, какви стратегии треба да користи. Според Садија Тувал, веројатно еден од најголемите критичари на непристрасноста на медијаторите, уште во 1970-тите години ја започнува својата работа на таканаречените „пристрасни посредници“. На примери од конфликтите на Блискиот Исток и на Балканот, Тувал заклучува дека непристрасноста и неутралноста не се толку важни колку кој има моќ (Touval 2002). Зартман и Тувал тврдат дека „ако прифаќањето на медијацијата се заснова врз пресметка на добивката, тогаш претпоставката дека медијаторите мора да бидат непристрасни мора да се ревидира“ (Zartman and Touval, 1996: 451). Прво претходно воспоставените добри односи со едната од страните може да помогне да се воспостави ефективна комуникација и да помогне во развојот на креативни предлози. Спротивставената страна може да гледа на ваквиот однос како на доказ дека медијаторот може ефективно да изврши притисок врз другата страна и да ја натера на договор. Авторите заклучуваат дека медијаторите не мора да бидат непристрасни за да бидат прифатени или ефективни. „Медијаторите треба да покажат дека имаат интерес да постигнат резултат кој ќе биде прифатлив за двете страни и да не бидат толку пристрасни за да спречат постигнување на ваков резултат“ (Zartman and Touval, 1996: 452). Зартман и Тувал зборуваат и за три етички дилеми кои се јавуваат при медијацијата на меѓународни конфликти. Прво медијаторите најчесто се растргнати помеѓу краткорочните цели да се запре крвопролевањето и долгорочните цели да се разреши конфликтот. Медијаторите, исто така, може да се соочат со изборот помеѓу постигнување на „возможно“ решение кое ги прекршува меѓународните норми или ... решение кое е конзистентно со

принципите на правда прифатени од меѓународната заедница.“ (Zartman and Touval, 1996: 459). И на крајот, медијацијата помага во постигнувањето на решение за конфликтот, но не обезбедува помирување и не секогаш ги отстранува причините за конфликтот. Медијаторите мораат да останат вклучени и по постигнувањето на договор, при неговото спроведување, со што ќе ги држат страните одговорни кон она што го договориле. Сепак за да бидат ефективни, медијаторите мора да избегнат да бидат вовлечени во конфликтот.

Луис Крисберг (Kriesberg 1991), пак, освен медијација од трета страна го воведува терминот *квазимедијатор*. Ова е тело кое е не е одредено да биде медијатор, и може дури да припаѓа на една од страните во спорот. „[Квазимедијаторите] вклучуваат и лица кои не се официјални претставници, но имаа врски со официјалните претставници и функционираат како нивни агенти“ (Kriesberg, 1991: 23). Квазимедијаторите може да бидат членови на фракции или на политички партии во рамките на владејачките коалиции на една од конфликтните страни. Во некои случаи квазимедијаторите можат да бидат неофицијални групи кои имаат блиски врски со владините претставници. Неофицијалната дипломатија од Патека 2, состаноците, групите за дијалог и работилниците за решавање на проблеми, сите се пример за функционирањето на квазимедијацијата. Што е општо за квазимедијаторите е дека тие се помалку ограничени од општествената улога на официјалниот медијатор.

Квазимедијаторите можат да помогнат во градењето на поддршка за мировните процеси. Преку покажување на флексибилност во рамките на нивната страна ги подигаат очекувањата кај другата страна дека иницијативата за деескалација ќе најде на прифаќање. Понатаму можат да предложат како ваквите иницијативи да бидат артикулирани за да имаат кредибилитет и да бидат ефективни. И на крајот тие можат да гарантираат дека и ризичните иницијативи за деескалација нема да бидат злоупотребени. (Kriesberg, 1991: 27)

Квазимедијаторите можат да бидат многу ефективни во раните фази на деескалацијата бидејќи иако ги немаат ресурсите кои може да ги има формалниот медијатор можат да бидат корисно дополнување, па дури и основно средство во ситуации кога формалниот медијатор не е прифатен. Во случајот на тешки конфликти од поголеми размери, формалните медијатори играат клучна улога откако конфликтните страни ќе стигнат до ситуација кога се блиску до договор за деескалација, додека квазимедијаторите играат клучна улога конфликтните страни да стигнат до овие позиции, преку проверка, понудени сугестии и информации кои ја враќаат довербата кај двете конфликтни страни.

Културата (мислејќи на националната култура) е уште едно прашање тесно поврзано со процесот на медијација. Од аспект на медијацијата на конфликти, културата може да игра позитивна улога во медијацијата на меѓународните спорови. Културните врски меѓу медијаторот меѓу другото помагаат во медијацијата зголемувајќи ја прифатливоста на медијаторот и зголемувајќи го верувањето дека медијаторот може да донесе компромис и договор. Понатаму, медијатор кој е поблизок до едната страна може да биде ефективен во медијацијата, особено кога медијаторот дејствува на урамнотежен начин. Податоците од лабораториските истражувања на медијацијата, како и анегдотските докази, го поддржуваат ова гледиште (Carnevale and Choi 2000). Од друга страна, поимот *културен медијатор* прв пат е воведен од страна на Стивен Бочнер (Bochner 1981) во книгата „Медијаторот и културниот идентитет“. Подоцна, Катан го дефинира културниот медијатор како:

личност којашто ја олеснува комуникацијата, разбирањето и дејствувањето помеѓу личностите или групите кои се различни според јазикот и културата.

Улогата на медијаторот се врши преку толкување на изразите, намерите, перцепциите и очекувањата од едната културна група на другата, т.е. преку воспоставување и балансирање на комуникација меѓу нив. Со цел да послужи како врска во оваа смисла, медијаторот мора во извесна мерка да учествува и во двете култури. Оттаму медијаторот мора во извесен степен да биде бикултурен. (Katan, 1999: 12)

Задачата на медијаторот е да ја обнови довербата помеѓу страните во конфликт, да ги едуцира луѓето за културно разбирање и да обезбеди отворена комуникација (Blackstock, 2001: 21). Дополнително медијаторот треба да биде свесен за сопствениот комуникациски стил, да ги идентификува своите реакции на конфликти и на емоции, и да ја разбере разликата помеѓу покажување на професионална грижа и емпатија, но не и емоциите и чувствата¹⁵. Основните принципи за медијација е никој од страните во конфликтот да не „изгуби образ“, во контекст на медијација во некои култури каков било компромис би можел да резултира во губење на образот, додека во други култури ова не би било воопшто сензитивно прашање (Boullé, 2001: 52).

Со цел да функционира ефективно во меѓукултурен контекст, медијаторот треба да ја разбере длабоката структура на културата со цел да може да го објасни однесувањето и целите на групата – способниот медијатор би требало да го најде значењето кое се крие под видливото однесување (Schneider and Barsoux, 2003: 22). Со помош на интеркултурните компетенции како што се: активно слушање, познавање на културата и способност за ставање во рамки, медијаторот може за себе да ги реконструира културните рамки на страните во конфликтот, да им помогне на страните да ги разберат сопствените

¹⁵ A Framework for ADR Practitioners, 2001:103-104.

културни рамки и да им помогне да ги разберат културните рамки на спротивната страна. Помагајќи им на учесниците во конфликтот да разберат кои се нивните вистински интереси за кои се залагаат може да ги намали нивните стравови и да ја обнови довербата.

Понатаму на медијаторите им е потребана мотивација, знаење и вештини (Spitzberg, 1997: 380) – ако немаат мотивација, може нема да бидат сфатени како компетентни во нивната комуникација, ако им недостига знаење, нема да можат да ги постигнат очекуваните цели бидејќи нема да имаат доволно свест како да комуницираат во специфичен контекст и на крајот вештините се однесуваат на начинот на кој се употребува и знаењето и мотивацијата.

И на крајот, неопходно е да се разбере дека страните во конфликтот треба да преговараат меѓу себе како луѓе и како култури, не како стереотипи (Sloan 1999, цитиран во Blackstock, 2001: 16). Буле наведува различни културни фактори кои влијаат на медијацијата (Bouille, 2001: 6). Прво комуникацијата, вербална и невербална, е под влијание на културната припадност на учесниците. Второ, пристапот кон времето, преговорите и решавањето на конфликтите се разликува во различните култури. Трето, страните во конфликтот од различни култури може да имаат различен однос кон прашањата поврзани со приватноста и вклученоста на третата страна, медијаторот. Понатаму, учесниците во медијацијата можат да ја гледаат улогата на адвокатите, помошниците и советниците на различен начин. Четврто, луѓето можат да имаат различни сфаќања за личните граници и физичкиот простор, и петто можат да ги гледаат и да ги прифаќаат компромисот и концесиите различно. Дополнително, вредностите на врските се гледаат различно во различни култури.

Меѓукултурно, компетентниот медијатор треба да внимава на сите претходно споменати фактори за да обезбедат непречен проток на медијацијата.

Медијаторот треба да има одлични вештини на слушање. Тој или таа треба да ги слуша фактите и чувствата на страните во конфликтот и на тој начин да оди под површината. Второ, медијаторот треба да има добри вештини за соработка поради природата на задачата и треба да го зема предвид секое учество на учесниците. Трето, добриот медијатор треба да бара “заеднички основи наместо разлики“ (Liebmann, 2000: 12).

1.1.4 Медијаторот како толкувач

Рајмонд Коен во својот текст за „Културните аспекти на меѓународната медијација“ (Cohen 1996) вели дека медијаторот кој работи на разрешувања на недоразбирања помеѓу културите може да извршува три интеркултурни улоги: „толкувач, декодирајќи ги и објаснувајќи ги културно енкодираните пораки на страните во медијацијата и овозможувајќи им да комуницираат разбирливо; браник, помагајќи да ги заштити страните во недоразбирањето од болни и недобредојдени конфронтации; и координатор, кој ги синхронизира неусогласените конвенции на преговарање на ривалите и овозможува да се појават координирани решенија во секој од стадиумите на разговорите“ (Cohen, 1996: 112). Улогата на толкувач која му се дава овде на медијаторот е тесно поврзана со пренесувањето на значењето кое им се дава на симболи, било тоа да се гестови, стилизирани изведби, изјави, кое е дефинирано и стекнато во одредена култура. Навидум идентични концепти може да имаат сосема различно значење во различните култури. Коен ова го илустрира со разликите во значењето на самиот збор „медијатор“ во различните култури. Посуптилните

лингвистички проблеми се јавуваат помеѓу култури кои се различни во однос на значењето што јазикот го пренесува. Во преговорите помеѓу Јапонија и САД во 1969 година за нееднаквата трговија, претседателот Никсон побарал од премиерот Сато да го ограничи извозот. Сато одговорил со фраза која во буквален превод значи „Ќе направам сè што можам“. Ова Никсон го сфатил како согласување, а било кажано како учтив начин да се избегне какво било обврзување (Cohen, 1996: 114). Друг семантички проблем можат да предизвикаат колоквијализмите и еуфемизмите. Постојат бројни примери за вакви јазични културни недоразбирања (Fisher, 1980: 59-66). Во практиката и толкувањето, дури и кога се користи ист, заеднички јазик често не успеваат да ги пренесат скриените културни нијанси. Затоа е потребен медијатор – познавач и на јазиците и на културите.

1.2 Теорија на комуникација/интеркултурна комуникација

Како што беше нагласено претходно комуникацијата е клучна во процесот на медијација, па така комуникацијата е очигледно неодминлив фактор за успехот на мисијата на преговарање без разлика дали станува збор за составување на меѓународни договори на високо ниво, каде учествуваат професионални медијатори и професионални толкувачи; или во теренското преговарање помеѓу припадници на војската или хуманитарните организации и локалното население во кои се ангажираат локални јазични помошници.

Иако постои веројатно од почетокот на човештвото, интеркултурната комуникација, во денешниот свет кој станува сè повеќе „глобализиран“, станува многу важен елемент на секојдневното живеење. Оттука и потребата да се изучуваат вештините за интеркултурна комуникација во речиси сите професии.

Меѓутоа ова прашање станува особено важно во областа на меѓународната безбедност и напорите да се постигнат мировни договори. „Интеркултурната комуникација се случува секогаш кога лице од една култура испраќа порака која треба да ја добие лице од друга култура“ (McDaniel, Samovar and Porter, 2008: 7). За да се сфати оваа дефиниција потребно е да се објаснат накусо двата поима на комуникација и култура.

Комуникацијата е управувањето со пораки со цел да се создаде значење (Griffin 2005). Најочигледните и најчесто користени компоненти на комуникацијата се испраќачот, пораката, каналот и примачот. По испратената порака, примачот дава некаква повратна информација или одговор. И сета оваа интеракција се случува во присуство на физичка околина и бучава. Бучавата може да биде и физичка, но и психолошка и семантичка. Оваа последната е многу често извор за недоразбирања во интеркултурната комуникација, поради тоа што употребата на втор јазик, јазик кој не е мајчин, во комуникацијата може да предизвика различни толкувања на невербалната комуникација, употребата на фрази, жаргон, сленг, боја и тон на гласот, итн. Покрај овие елементи нашата култура ни налага што, кога и како да комуницираме.

Дефинирањето на поимот култура е исклучително тешко, бидејќи тој е многузначен и мултидискурзивен. Под култура најчесто се подразбира „збир на традиционални верувања и ставови кои го карактеризираат и прават посебен еден народ, т.е. едно организирано општество. Културата, исто така, го опфаќа и начинот на живот, мислење и однесување кое се пренесува од генерација на генерација“ (Коковиќ, 1997: 14).

Неколку компоненти на културата се особено важни при изучувањето на интеркултурната комуникација: перцепцијата, вербалното однесување,

невербалното однесување и влијанието на контекстот. Луѓето од различни култури често го перципираат светот на различен начин.

Името на оваа академска дисциплина „Интеркултурна комуникација“ доаѓа од американскиот антрополог Едвард Т. Хал, кој за првпат го употреби во својата книга „Тивкиот јазик“ во 1959 година. Оваа книга понекогаш се нарекува и „документ за основање на полето“ (Rogers and Hart, 1998: 3).

Клучните елементи на парадигмата на Хал за интеркултурна комуникација се:

- систематско емпириско проучување на невербалната комуникација (дефинирана како комуникација која не вклучува размена на зборови);
- нагласување, особено во невербалната комуникација, на несвесното ниво на размена на информации;
- фокус на изучување на интеркултурна комуникација, не како порано на макро, монокултурно ниво;
- неосудувачко гледање на културните разлики и нивно прифаќање;
- интерактивни методи за обука на тема на интеркултурна комуникација. (Rogers and Hart, 1998: 10-11)

Интеркултурната комуникација на почетокот се појавува за практична примена, а не за теоретско разгледување: клучната употреба е за обука. Првата целна публика на оваа обука се американските дипломати и луѓе вработени во развојното поле чии интеркултурни вештини треба да бидат подобрани. Опсегот на интеркултурната комуникација и клучните контрибуции на различните полиња може да се согледа во следното:

- перцепција, толкување, припишување (психологија, лингвистика, комуникација);
- вербална комуникација (лингвистика, комуникација);
- невербална комуникација (комуникација);

- комуникациски стилови (лингвистика, комуникација);
- вредности (психологија, антропологија, социологија). (Bennett 1998)

Дел од информациите кои се перципираат исто така се разбрани. Дали ќе има разбирање зависи дали примачот може да ја стави информацијата која ја примил во контекст кој има значење, т.е. контекст кој се заснова на разбрани логички односи или разбирање на причините и последиците. Разликите меѓу перцепцијата и разбирањето може да се илустрира преку лице кое не е многу добро во математика и следи предавање за топологија. Веројатно на некое ниво го перципира она што е кажано, но веројатно не разбира. За перципираната информација да се стави во значаен контекст, лицето мора претходно веќе да има одредени информации.

Овој однос се користи и во секојдневните разговори во кои обично успеваме да споделиме повеќе информации одошто буквално кажуваме. Надградувајќи над информациите кои претпоставуваме дека ги споделуваме со другите, земаме многу „здраво за готово“ и се задоволуваме само со мали најавувања. Веројатно нема да биде преувеличување ако кажеме дека половина од информациите кои ги споделуваме во секојдневната комуникација имплицитно се разбираат и се засноваат на примачот, преку нивниот процес на толкување и разбирање, успешна реконструкција на пораката која испраќачот имал намера да ја испрати.

Последиците на ваквите размислувања кои се поврзани со лингвистичката комуникација се во основа релативно важни ако сакаме да ги разбереме тешкотиите кои постојат во интеркултурната комуникација. Во некои случаи на интеркултурна комуникација, лицата кои комуницираат немаат релевантна заедничка културна припадност, т.е. немаат заеднички верувања,

вредности и норми. Тие немаат заедничко предразбирање над кое можат да надградат.

Стратегијата која јас ја предлагам е да се обидеме да разјасниме, преку употребата на јазикот, што обично се зема „здроаво за готово“, правејќи ги експлицитни што повеќе барања за она што е кажано. Ова е стратегијата која се користи во одредени правни традиции (Gunnarsson 1982) кога сакате да бидете сигурен дека законот е применлив на ист начин на сите места без можност за различни толкувања од некој индивидуален читач. Овој процес бара многу размислување и веројатно е полесно да се примени во пишан јазик, каде параграфите можат да бидат променети и додадени ретроспективно.

Во ситуација на интеркултурна комуникација, обично користиме говорен јазик, и тоа најчесто јазик кој не им е мајчин јазик на ниту една од страните и затоа веројатно користен со грешки од барем една од страните.

Почетната точка за постигнување заедничко разбирање во интеркултурната комуникација е затоа тешка и може да се подобри само со внимателно набљудување и да се забележи какви типови на предразбирање се потребни во различни контексти, со други зборови, како прво, да се изгради сензитивност кон точката во која недоразбирањето меѓу луѓето со различна културна припадност може да настане, второ, пенетрација и учење на културата на другите.

Во сите овие случаи разгледуваме акт на комуникација во која има двајца учесници, имено испраќачот и примачот на пораката. Ситуацијата станува многу покомплексна кога имаме тројца или повеќе учесници во комуникацискиот акт (Knapp- Potthoff and Knapp 1986).

Клучот на ефективна интеркултурна комуникација е знаењето. Прво, неопходно е луѓето да ги разбираат потенцијалните проблеми на интеркултурната комуникација, и да се направи свесен напор да се надминат овие проблеми. Второ многу е важно да се претпостави дека напорот нема секогаш да биде успешен и да се приспособи однесувањето соодветно.

На пример, човек треба секогаш да претпоставува дека постојат значајни можности културните разлики да предизвикаат комуникациски проблеми, и да има трпение и да прости, наместо да биде агресивен и непријателски настроен, ако настанат проблеми. Човек треба да одговара пополека и внимателно во интеркултурна комуникација, а не да донесува заклучоци дека знае за што се зборува.

Предлогот на Вилијам Ури за вжештени конфликти е да се запре, слуша и размисли или како што вели тој „да се појде до балконот“ кога ситуацијата ќе стане напната. Ова значи повлекување од ситуацијата, правење чекор на назад, размислување за тоа што се случува пред да се дејствува. Ова помага и во интеркултурната комуникација. Кога работите ќе тргнат на лошо, застани или подзапри и размисли. Дали е можно да не сум разбрал нешто или тие да не ме разбрале мене? Често недоразбирањето е извор на проблеми.

Активното слушање понекогаш може да се искористи ова да се провери преку повторување што е кажано или слушнато, да се потврди дека комуникацијата била точна. Ако зборовите се користат различно помеѓу јазиците или културните групи, дури и активното слушање може да ги превиди недоразбирањата.

Често посредниците кои ги познаваат двете култури помагаат во ситуации на интеркултурна комуникација. Тие можат да ги преведат и суштината и начинот на кој е кажано нешто. На пример, можат да ги намалат силните изјави кои можат да бидат соодветни во една култура, но не и во друга, пред да ги примат луѓе од култура во која не се зборува на таков силен начин. Тие, исто така, можат да го прилагодат и времето што е кажано и направено. Некои култури бргу преминуваат на главното; други зборуваат за други работи доволно долго за да се воспостави однос со другиот. Ако дискусијата за примарната тема почне премногу рано, групата на која и е потребно „загревање“ ќе се чувствува непријатно. Медијатор или посредник кој го разбира ова може да го објасни проблемот, и да направи соодветни процедурални прилагодувања.

Но, понекогаш посредниците можат да ја направат комуникацијата уште посложена и потешка. Ако медијаторот е од истата култура или националност како и еден од страните, но не и другата, ова остава впечаток на пристрасност, дури и кога таква не постои. Дури и кога нема намера за пристрасност, често медијаторите да бидат со повеќе разбирање за лицето кое е од истата култура, едноставно затоа што ги разбираат подобро. Но, кога медијаторот е од трета култура, потенцијалот за интеркултурно недоразбирање се зголемува уште повеќе. Во ваквиот случај вклучувањето на дополнителна комуникација за процесот и начинот на изведување на дискусијата се соодветни, како и дополнително време за потврдување и повторно потврдување на разбирањето при секој чекор во дијалогот или процесот на посредување.

1.3. Теорија на превод

Доколку во комуникацијата учествуваат лица кои не зборуваат ист јазик, тогаш за да се спроведе оваа комуникација потребен е преведувач, трето лице кое ги знае двата јазика (оној на испраќачот и оној на примачот). Преводот е извонредно широк поим кој може да се сфати на многу различни начини. На пример, преводот можеме наједноставно да го дефинираме како „пренос на значење од текст на еден јазик во текст на друг јазик. Овој трансфер претставува ментален процес кој се потпира врз софистицирани вештини за обработка на информации“ (Baker, 2001: 206). Преведувањето подразбира не само јазични компетенции, туку и културни компетенции, односно одлично познавање на културниот контекст (околина, однесување, вредности, верувања, идентитет, итн.) на оригиналниот текст. Оттаму, преведувачот не е само јазичен специјалист, туку може да се рече дека има и улога на културен медијатор. Тоа, пак, со себе повлекува одговорност: преведувачите „мора да бидат клучни во промовирањето на подобро разбирање меѓу народите...Тие имаат авторитет да бидат посредници помеѓу страните, а ги имаат и своите лични морални одговорности и одговорноста кон вистината“ (Newmark, 1989: 24-25).

Како посебна академска дисциплина на изучување преведувањето се издвојува во седумдесеттите години на минатиот век.

1.3.1. Толкување

Толкувањето се дефинира како посебен вид на преведувачка активност. Тоа претставува „устен превод на устен дискурс, за разлика од усниот превод на пишани текстови“ (Baker, 2001: 61). Толкувањето како професија му претходи на писмената форма на превод. Тоа има долга историјата, која според некои

истражувања досега сè до древниот Египет. Толкувањето стана прифатена професија во 1953 година, кога беше формирана првата светска Асоцијација на конференциски толкувачи во Париз. Во моментот со седиште во Женева, оваа организација има 2617 членки од целиот свет. Толкувањето се јавува во неколку форми: деловно, конференциско, судско, во заедницата и на знаковен јазик.

Толкувањето може да се категоризира на различни начини (Pöschhacker, 2004: 13-20). Според социјалниот контекст на интеракцијата толкувањето може да се дефинира како деловно толкување, дипломатско толкување, судско толкување, толкување за медиумите и други. Од друга страна може да се категоризира според ситуационата констелација на интеракцијата како дијалогско толкување, конференциско толкување, административно толкување, и друго. Може да се класифицира и според јазичниот модалитет како јазично толкување или знаковно толкување. Или пак според начинот на работа на симултано и консекутивно толкување. Овие дистинкции меѓутоа не се статични. Во ова истражување најчесто ќе се разгледува дијалогското толкување, лице во лице, со сите импликации на директната интеракција и интерперсоналната комуникација.

Од Втората светска војна и студената војна, па до поновите војни во Африка, Поранешна Југославија, Ирак и Авганистан, толкувачите и преведувачите кои работа во зони на конфликти играат сложени, повеќекратни улоги. Во изминатите десет години, истражувањата за улогата на толкувачите и преведувачите во зони на конфликт значително се зголемија (Apter 2001, 2006, Baker 2006, Dragovic-Drouet 2007, Inghilleri 2008, 2009, Jones 2009, Palmer 2007, Rafael 2007, Simon 2005, Stahuljak 2000, 2009, Takeda 2008). Овие студии укажуваат на разноликост во практиката на преведувачите и толкувачите во

глобално-политички контекст. Тие често укажуваат и на етичките дилеми со кои се соочуваат обидувајќи се да одговорат на барањата на работодавачите, етичките кодекси, и реалните или претпоставените тензии помеѓу личната или професионалната или глобалната и локалната наклонетост на преведувачот. Во литературата постојат цел спектар на мислења за улогата која треба да ја играат неконференциските толкувачи. Не постои согласување помеѓу обезбедувачите на релевантните услуги и толкувачи за тоа која е улогата на толкувачите.

Робертс (Roberts, 1997: 10) опишува активно учество на толкувачите (на пр. во одлуките да се сменат, во случаи на препоклопување), и помош во општествен контекст, дури и по самото преведување. Помирувањето е уште една активност која се опишува како дел од толкувачките задачи. Прашањето кое го поставува Робертс, дали културниот аспект треба да доминира над лингвистичкиот аспект во ваквите задачи треба понатаму да се истражи со повеќе податоци од различни ситуации.

Кернкрос смета дека една од задачите на толкувачите е да обезбедат „културни и лингвистички врски“ (Cairncross 1989, цитирано во Röchhacker 2000: 55). Други автори (во Carr et al. 1997) нагласуваат дека толкувачите за јавни услуги не треба да се користат како културни советници или застапници на клиентите; според нивните сознанија „конфузијата и конфликтите се јавуваат почесто кога толкувачот има повеќе функции за време на интервјуто“ (Michael and Cocchini, 1997: 238). Спротивните пристапи кон ова прашање се наоѓаат исто така во областа на судското/полициското толкување, додека во конференциското толкување постои општо согласување за чисто лингвистичката улога на толкувачите.

Како што истакнуваат Хатим и Мејсон (Hatim and Mason, 1990: 224) „преведувачот првенствено е медијатор меѓу две страни за кои заемната комуникација инаку би била проблематична. Ова важи како за преведувачот на патенти, договори, стихови или проза, така и за симултаниот толкувач, за којшто може да се каже дека врши медијација на еден многу директен начин“. Оттука, како што е вообичаено мислењето за непристрасноста на медијаторите, така многу често *неутралноста* се смета за знак на професионалност кај толкувачите (Меса 2000).

Улогата на преведувачот како медијатор не е нова во преведувачките студии. Сепак, преведувачот како медијатор во ова истражување ќе се гледа со посебен осврт на улогата во разрешувањето и реконструкцијата на насилните конфликти. Во основа посредничката позиција се одразува и во латинскиот збор кој е основа за англискиот збор за толкувач, а и во многу други романски јазици. Потеклото на зборот “*inter-pres*”, иако не може со сигурност да се заклучи, се поврзува со “*inter partes*” или “*inter pretium*”. Како што наведува Херман (Herman 2002), поимот во основа го означува човечкиот медијатор поставен помеѓу двете страни или вредности, и се чини едноставно од зборот вредности да се изведе и вредносни системи, или уверувања, ако не и „идеологии“ во современата академска употреба. Посредувајќи помеѓу, без да ги споделува или учествува во вредностите или уверувањата на некоја од страните. Оттука медијаторската позиција на толкувачот е поврзана со уште една суштествена карактеристика – идејата за непристрасност, не учествувањето во намерите или дејствијата на некоја од страните во комуникацијата.

Во поново време сè повеќе се потенцира прашањето на етичката и политичката одговорност на преведувачот. Доминира сфаќањето дека „преведувачите и толкувачите се неизбежно и активно вклучени и поврзани со прашањата на одговорноста кон другите, без оглед дали станува збор за стварни ситуации на судски, политички, воен или идеолошки конфликт или преку претставување на таквите ситуации во фиктивните сведоштва коишто тие ги преведуваат. Од оваа позиција тие од прва рака ја искусуваат тензијата помеѓу само зачувувањето и реалното или симболичкото насилство кон другите“ (Baker, 2008: 102). Иако во рамките на преведувачката и толкувачката професија се сретнуваат етички кодекси нивното проучување открива дека тие и понатаму полагаат силна верба во концептите на непристрасност, неутралност, точност и верност, додека помеѓу истражувачите и практичарите сè повеќе се наметнува гледиштето дека преведувањето и толкувањето се социјално и политички насочени професии, а не само специјализирани јазично ориентирани активности. Оттаму задачата на преведувачот не е само прост пренос на лингвистичкото значење на еден во друг јазик, туку неминовно е поврзано со етичката димензија.

Во сите фази на конфликтот, преведувачите мораат да прават етичките решенија, кои ги надминуваат решенијата поврзани со преводот на изговорениот исказ или на напишаниот текст. Иако многу проучувачи на преводот денес се согласуваат да зборуваат за етиката, повеќето не би се согласиле како да се дефинира ова поле. Ендру Честерман (Chesterman цитирано во Рум 2001) разликува четири современи модели: етика на претставување (на изворниот текст или автор), сè поголемата етика на услуга (заснована на договор постигнат со клиентот), една пофилософска етика на комуникацијата

(заснована на размените со странецот како друг), и нормативна етика (каде етичкото однесување зависи од очекувањата специфични за секоја културна локација). На овие четири Честерман ќе ја додаде етиката на „посветеност“, обид да се дефинира „доброто“ кое во идеални услови се постигнува со преводот, а отелотворено во кодексот за професионална етика на преведувачите. На овој начин имаме пет различни начини да зборуваме за етиката. Како што признава и Честерман овие пет многу често се испреплетуваат. Сепак, различните пристапи се разгневуваат во обидот да се објасни како и зошто преведувачите треба „да постапуваат правилно“.

Контекстот на војната бара јасно разграничување помеѓу пријателот и непријателот, и покрај отсуството на јасни граници. Без можност за јасна и апсолутна разграниченост на нивната наклонетост, преведувачите и толкувачите оставаат впечаток на дволични, оставајќи простор за сомнеж во нивната лојалност и доверба.

Дискусијата за улогата на толкувачите неодминливо вклучува прашања поврзани со етиката, нормите, па дури и идентитетот (Cronin 2006). Моира Инхилери ги дефинира толкувачите како некој кој се наоѓа во „зона на несигурност во општествениот простор“ (Inghilleri, 2005: 70). Франц Пухакер вели дека „толкувачите се подложни на одредени очекувања од страна на учесниците во интеракцијата и во општеството во целост“ и на тој начин значењето на „улогата“ станува клучно во анализата на толкувачите и станува „составен дел на професионалниот етички кодекс“ (Pöschacker, 2004: 147). Анцелели (Angelelli 2004), повикувајќи се на Бурдије тврди дека толкувањето не се случува во „општествен вакуум“ и дека е „општествено ситуирана практика“.

Толкувањето е комуникативен настан кој ги рефлектира не само говорителите, туку и толкувачот, како и односот помеѓу нив.

2. Рефлексивната социологија на Бурдије

Во поново време преведувачките студии се занимаваат со луѓето и со нивните дејствија, на истиот начин како што во минатото се занимаваа со текстот и зборовите. Ова се разбира не се дихотомски прашања и проучувањето на преведувачите без преведеното не би било вистинито како што не би било ниту проучувањето на зборовите без контекстот на дејствијата. Токму поради ова во последните години во проучувањето на преводот се мобилизираат дисциплини како што се социологијата и антропологијата, бидејќи преводот се одигрува во општеството заземајќи различни форми. Името и делото на Пјер Бурдије сè повеќе се користи во социолошките пристапи кон феноменот на преводот, и тоа преку делата на истражувачите на преводот како што се Даниел Симеони (Simeoni 2005) и Моира Инхилери (Inghilleri 2005).

Делото на Бурдије (Bourdieu 1993) значително придонесува во обидот во рамките на преведувачките студии да се стави фокус врз самите преведувачи и толкувачи – критички да се анализира нивната улога како општествени и културни актери кои активно учествуваат во продукцијата и репродукцијата на текстуалните и дискурзивните практики. Особено, Бурдијевите концепти на хабитус, поле, капитал и илузија направија значаен и единствен придонес кон теоретизацијата на интеракцијата помеѓу дејственоста и структурата – почетните активности на индивидуите и структурите кои ги ограничуваат или можеби ги оспособуваат – во преведувачките и толкувачките истражувања. Бурдијевата концептуализација на оваа врска се покажа корисна во истражувањето на репродуктивниот или трансформативниот потенцијал на дејствијата на превод или толкување во одреден историски или општествено-

културен контекст и специфичното влијание на преведувачите, толкувачите – и комплексот на мрежи во кои тие дејствуваат – врз преводните или толкувачките активности (Buzelin 2011).

Примарниот интерес на делата на Бурдије во преведувачките студии лежи во начинот на кој нуди методолошка и епистемолошка спротивставеност помеѓу структурата и дејственоста. Во рефлексивната социологија на Бурдије, клучните концепти на *хабитус*, *поле* и *капитал*, помагаат во анализата на практиката која е составен дел, но не е наддетерминирана.

Бурдије е најпознат по својот концепт на *хабитус*. Хабитус е менталната или когнитивна структура низ која луѓето се справуваат со општествениот свет (Bourdieu, 1990: 53). Луѓето имаат серија на интернализирани шеми низ кои го согледуваат, разбираат и оценуваат општествениот свет. Низ овие шеми луѓето ги произведуваат и ги перципираат и оценуваат своите практики.

Дијалектички, *хабитусот* е производ на интернализацијата на структурите на општествениот свет. *Хабитусот* се стекнува како резултат на подолгорочно заземање на одредена позиција во рамките на општествениот свет. Така, *хабитусот* варира зависно од природата на позицијата во светот; сите имаат ист *хабитус*. Сепак, оние кои заземаат иста позиција во општествениот свет имаат сличен *хабитус*. *Хабитусот* ниту е свесен ниту пак можеме да го артикулираме лингвистички на начинот на кој функционира, ниту пак можеме да го контролираме преку свесни дејствија. Иако не сме свесни за *хабитусот* и како функционира, тој се манифестира во нашите најпрактични активности, како што се начинот на кој јадеме, одиме, зборуваме, па дури и како го дуваме носот. *Хабитусот* оперира како структура, но луѓето не одговараат само механички или на надворешните структури кои влијаат на нив.

Иако хабитусот е интернализирана структура која ги ограничува размислувањето и изборот на акциите, тој не ги одредува. Овој недостаток на детерминизам е она што го разликува Бурдије од традиционалните структуралисти. Хабитусот само предлага како луѓето треба да размислуваат и што да одлучат да направат. Луѓето свесно ги разгледуваат опциите, иако овој процес на одлучување го одразува функционирањето на хабитусот.

Од друга страна, хабитусот не е непроменлива, фиксна структура, туку се адаптира како што луѓето постојано се менуваат под влијание на контрадикторните ситуации во кои се наоѓаат.

Другиот концепт кој го воведува Бурдије е оној на *поле*. Полето е мрежа на врски помеѓу објективните позиции во него. Овие врски постојат без разлика на индивидуалната свесност или желба. Тие не се интеракција или субјективни врски меѓу лицата. Општеството има одреден број на полуавтономни полиња (на пр. уметност, религија, високо образование), кои имаат своја специфична логика и сите генерираат помеѓу своите актери верување за нештата кои се во прашање во тоа поле (Bourdieu, 1993: 30).

За анализа на полето Бурдије предлага процес кој се состои од три чекори. Првиот чекор, рефлектирајќи ја супериорноста на полето на моќ, е да се одреди односот на секое специфично поле со политичкото поле. Вториот чекор е да се исцрта објективната структура на односите помеѓу позициите во полето. И на крајот аналитичарот треба да ја открие природата на хабитусот на агентите кои ги заземаат различните типови на позиции во полето.

Позициите на различните агенти во полето се детерминирани од тоа колку и која е тежината на капиталот кој го поседуваат. Капиталот му дозволува на поединецот да има контрола врз својата судбина како и врз судбината на

другите. Бурдије обично разликува четири типа на капитал. Идејата е извлечена од економската сфера и значењето на економскиот капитал е очигледна. Културниот капитал вклучува различни типови на легитимно знаење; општествениот капитал се состои од вредните општествени односи меѓу луѓето; симболичкиот капитал произлегува од индивидуалната чест и престиж.

Според Иглтон, иако идеологијата не е клучен термин во делото на Бурдије, хабитусот е релевантен за концептот на идеологијата, бидејќи во општествените агенти всадува такви аспирации и акции кои се компатибилни со објективните барања на нивната општествена положба. Кога е најсилен, тој ги отфрла сите други модуси (Иглтон 2005).

3. Преведувањето и конфликтите

Низ историјата многу често преведувачите/толкувачите играат клучна улога во ситуации на конфликт, особено кога тие се одвиваат помеѓу припадници на различни култури. Тие се важни во процесот на комуникација помеѓу воените сили и локалното население, обработка на податоци кои доаѓаат од „другата страна“ или испитување на воени заробеници. Освен тоа преведувачите се важен фактор и при разрешувањето на конфликтите, како олеснувачи на мировните преговори, конференции, договори.

Ваквата улога на преведувачите постојано ја наметнува како императив нивната неутралност, т.е. тие треба да останат невидливи во процесот на преведување. Овој труд ќе покаже дека таквите заложби се неостварливи, бидејќи преведувањето не значи апсолутна замена на значењата од еден јазик во друг јазик, туку секогаш подразбира и толкување, односно преведување на целокупниот културен контекст – процес во кој личноста на преведувачот со својата културна припадност игра огромна улога.

Вработувањето на голем број на преведувачи во ситуации на конфликт ја доведе во прашање една од клучните цели на преведувањето, онаа на соработка. Иако многумина ја дефинираат улогата на толкувачот како посредник кој ја олеснува потрагата по соработка, а не преговара за една од страните, во практика може да се забележи сосема спротивното. Улогата на преведувачот/толкувачот во конфликт е сосема атипична во споредба со нивната улога во друг контекст. Ова истражување ќе се задржи токму на ова атипичното.

За да се одреди улогата на преведувачот и толкувачот треба да се обидеме да ја разбереме комуникациската интеракција од повеќе перспективи. Истражувањата и теориите од дисциплини како што се социологијата, социјалната теорија и лингвистичката антропологија ни овозможуваат да ја истражуваме социјалната улога на преведувачот и толкувачот.

Сите конфликти во поранешна Југославија вклучуваат „трета страна“, меѓународната заедница која има улога на медијатор.

3.1. Конфликтот во Косово во 1999 година

Конфликтот во Косово заврши со потпишувањето на Меѓународниот мировен план и донесувањето на Резолуцијата 1244 на Советот за безбедност на ОН. Преговорите се водеа помеѓу српскиот и косовскиот преговарачки тим во Виена, додека меѓународната заедница во улога на трета страна во медијација на конфликтот ја претставуваше Марти Ахтисари¹⁶.

Драговиќ-Друе (Dragovic-Drouet цитирано во Salama-Carr, 2007: 29) пренесува сторија од српски професионален преведувач кој си заминал од Косово во декември 1999 година, по шест месеци од влегувањето на НАТО воените сили во регионот и пет месеци по воведувањето на УНМИК – цивилната мисија на УН. На членовите на овие две меѓународни мисии со околу 20.000 припадници им беа потребни многу толкувачи во двете насоки. Мисиите на ОН со себе ги донесоа преведувачите и толкувачите од Хрватска и од Македонија, но имаа потреба да вработат и локален персонал. За да ги намалат трошоците, мировниците со време ги задржаа само албанските преведувачи,

¹⁶ Канцеларија на Обединетите нации на Специјалниот пратенек за Косово <http://www.unosek.org/unosek/en/docref.html> (видено на 21 септември 2014 година).

бидејќи српската популација не знаеше да зборува албански, а Албанците знаеја српски. Некои од *ad hoc* набрзина вработени толкувачи беа отпуштани поради ниските лингвистички компетенции. Во контекст на распит за кривично дело погрешниот превод на „ја употреби дланката“ со „ја употреби тупаницата“ е одлучувачка грешка. Понекогаш грешката може да биде и намерна преку пренагласување или намалување на значењето на изворниот дискурс. Понатаму, имаше тврдења дека лојалноста на албанските толкувачи кон нивните локални власти довело до тоа многумина од нив информациите кои ги добиле од интервјуираните лица да ги искористат за нивно вознемирување. Сево ова илустрира како трите предуслови за професионално преведување и толкување поставени од Даница Селешковиќ, а тоа се: лингвистичкото знаење, знаење за темата и методологијата, воопшто не се применуваат во реалноста и практиката во услови на конфликт.

Во интервју за „Дојче веле“ на македонски јазик Пердју вели дека:

[в]сушност, Рамковниот договор е веќе употребен не како обврзувачки документ, туку како модел, кој другите го користат во други подрачја. Мислам дека Марти Ахтисари го искористи Охридскиот договор за своите принципи за Косово. Сметам дека тој се аплицира веројатно и во други региони. Направена е навистина добра работа во признавањето на правата и привилегиите на малцинствата.¹⁷

¹⁷ Свето Тоевски, “Пердју: Охридскиот договор модел и за други конфликти” <http://www.dw.de/%D0%BF%D0%B5%D1%80%D0%B4%D1%98%D1%83-%D0%BE%D1%85%D1%80%D0%B8%D0%B4%D1%81%D0%BA%D0%B8%D0%BE%D1%82-%D0%B4%D0%BE%D0%B3%D0%BE%D0%B2%D0%BE%D1%80-%D0%BC%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BB-%D0%B8-%D0%B7%D0%B0-%D0%B4%D1%80%D1%83%D0%B3%D0%B8-%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D1%84%D0%BB%D0%B8%D0%BA%D1%82%D0%B8/a-15306165-1> (видено 20 декември 2011 година).

3.2. Конфликтот во Македонија во 2001 година

Македонија беше успешен пример за превенција на насилен конфликт среде регион на сериозни конфликти кои беа директно поврзани со распаѓот на Поранешна Југославија во раните 1990-ти: војната во Босна и Херцеговина и несреќното искуство на УНПРОФОР; Дејтонскиот договор и ангажирањето на НАТО во Босна; Косово и војната на НАТО со Србија, вклучително и бегалците од Косово во Македонија. Безбедносната состојба во Македонија започнува сериозно да се влошува на почетокот на 2001 година. Првичниот повод е инцидент на границата со Косово, а потоа настануваат проблеми и во внатрешноста на Македонија. Во доцната пролет 2001 опасноста од голема граѓанска војна во Македонија беше повеќе од очигледна. Шефот на надворешната политика на ЕУ, Хавиер Солана и генералниот секретар на НАТО, сер Џорџ Робертсон, се среќавале со политичките претставници во Македонија во обид да ја смират состојбата, но насилството и натаму продолжувало да ескалира.

Во јуни 2001 година, била донесена одлука во Вашингтон, Брисел и во Скопје да се назначи тим на преговарачи кои ќе работат на терен и ќе помогнат да се најде решение за конфликтот во Македонија. Џејмс Пердју бил назначен за претставник од САД, и тој му се приклучил на тимот на преговарачи. Франсоа Леотар од Франција пристигна како претставник од ЕУ. Со посредство на медијаторите, Франсоа Леотар на страната на Европската унија и Џејмс Пердју, како медијатор од САД, лидерите (официјални и неофицијални) од Македонија го составија и го потпишаа Охридскиот рамковен договор. Овој Договор стави крај на понатамошно ескалирање на вооружениот конфликт. Како што вели самиот Пердју:

Верувам дека лидерите во Македонија со воспоставувањето на Охридскиот рамковен договор ја избегнаа деструктивната и трагична војна која можеше да ја уништи земјава и да не биде онаква каква што е денес. Нивните одлуки ги спасија животите на безброј луѓе, го заштитија раселувањето на илјадници други и го избегнаа разрушувањето на домовите и на инфраструктурата онака како што е денес. Македонија ќе беше сосема различно место доколку националните лидери од двете страни не избраа да го постигнат потребниот компромис за да го воспостават Охридскиот рамковен договор. (Пердју во Река, 2011: 21)

Според истражувачите на овој медијациски процес меѓународните медијатори имале клучна улога:

Разликите во ставовите на албанските и македонските преговарачки тимови тешко дека ќе беа надминати за време на преговорите во Охрид без посредство на Соединетите Американски Држави и Европската унија. Процесот на преговорите, како и самиот Охридски договор, за цело време имаше непоколеблива поддршка од меѓународната заедница. Преговорите и Договорот под меѓународно покровителство беа круцијалните фактори кои влијаеја преговарачките тимови на двете страни на крајот на разговорите да ги прифатат односно да се согласат со постигнатите компромиси од текот на преговорите, но и со Договорот воопшто. (Љатифи, 2008: 17)

Во документот на ПДП „Рамка на преговорите за отворените прашања на Албанците во Република Македонија“, експлицитно се вели:

Партијата за демократски просперитет инсистира албанско-македонските разговори да имаат преговарачки карактер и освен страните, во разговорите да учествува и меѓународниот фактор (ЕУ, ОБСЕ, НАТО и САД)... Партијата за демократски просперитет смета дека форум за дискусија не може да биде ниту Комисијата за евроатлански интеграции при Собранието на Република Македонија, ниту пак тркалезната маса иницирана од претседателот Трајковски, без дневен ред, без учество на меѓународниот фактор и без дефиниран статус на учесниците во разговорите. (Љатифи, 2008: 20)

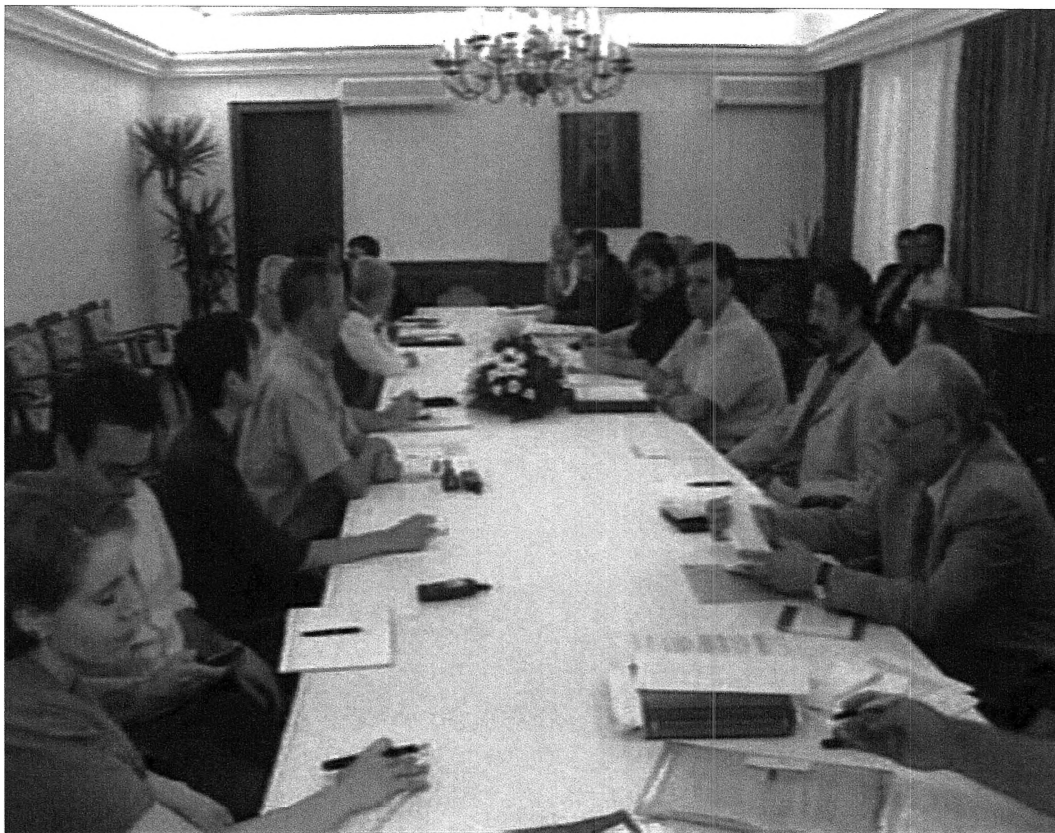
Процесот на медијација за решавање на кризата во Македонија, улогата на медијаторите и нивните толкувачи, најдобро се опишани во книгата „Преговорите за постигнување на Охридскиот Договор“ на Ветон Љатифи (2008). Според него процесот кој бил следен за време на медијацијата ги следел стандардните етапите за медијација. Медијаторите на преговорите во Охрид, Пардју и Леотар, најпрво ги запознале сите страни со правилата на игра. На преговорите учествувале претставници на четири македонски и албански политички партии. Сите страни ги разгледувале предлози за решавање на проблематичните прашања, дадени од медијаторите, одделно. Олеснувачите се среќаваат со нив во мали групи, одвоено. По посебните состаноци, сите заклучоци се дискутирале на посебна средба со претседателот на државата.

Слика 1. Медијаторите¹⁸

¹⁸ Сликите 1, 2 и 3 подолу се првично објавени во книгата „Преговорите за постигнување на Охридскиот Договор“ на Ветон Љатифи (2008), а овде репродуцирани со дозвола од авторот.

Првично, дискусиите се воделе одделно. Меѓународните олеснувачи, во случајов двајца, воделе одвоени состаноци со албанските и со македонските партиски претставници. Потоа, се среќавале и со експертите од канцеларијата на претседателот на државата. Првиот ден во Охрид, на почетокот на преговорите, имало средба меѓу македонските државни претставници и претставниците на албанските и македонските партии, заедно со меѓународните олеснувачи. Ова се случило уште двапати додека траеле преговорите, а за време на овие средби се разговарало за процедуралните прашања. Други случаи кога сите страни имале заеднички, пленарни, средби биле кога имало можност да се постигне компромис, т.е. кога медијаторите имале предлог за решавање на некое од прашањата кој би бил прифатлив за претставниците на двете етнички групи. Потоа, преговорите продолжувале повторно на одвоени средби, со цел да се најдат решенија за другите прашања (Љатифи 2008: 47/48). Во секоја од овие етапи биле користени толкувачите ангажирани од странските медијатори, и тоа посебно за албанската и посебно за македонската страна (види Слика 2).

Слика 2. Преговорите

На сликата 2 се гледа распоредот на учесниците на преговарачката маса во Охрид (фотографијата е од почетокот на преговорите, во јули 2001 година). Од една иста страна на преговарачката маса седнати се и македонските и албанските преговарачи, додека спроти нив седат меѓународните медијатори со нивните советници и толкувачи.

Слика 3. Постигнат договор

По завршувањето на чинот на потпишување на Рамковниот договор, четворицата партиски лидери и меѓународните претставници, ѝ се обратија на јавноста со нивните коментари преку медиумите. Во своето обраќање, политичкиот лидер Арбен Џафери на новинарите им се обратил на албански јазик, користејќи ја можноста да го искористи своето ново право за употреба на албанскиот јазик, според потпишаниот Рамковен договор, иако тој сè уште не бил официјално стапен на сила. „Неговиот говор што беше преведен на македонски јазик од страна на преведувачите, наиде на негативни реакции како од страна на македонските медиуми така и од страна на македонските политички лидери. Неговиот тригодишен владин коалициски партнер, премиерот Љубчо Георгиевски, веднаш ја напуштил сцената каде се даваа изјавите и сосема се повлече од церемонијата во знак на протест“ (Љатифи, 2008: 84).

3.3. Улогата на преведувачите во зони на конфликт

Тимошко (2003) цврсто се спротивставува на метафората за преведувачите како „помеѓу“. Таа дава детален приказ зошто ова е една толку честа метафора во преведувачките студии, особено во последно време, и нудибројни причини зошто не треба да се употребува оваа метафора. Меѓу другите работи, Тимошко смета дека метафората „помеѓу“ произлегува од западните тесни гледишта за преводот и затоа „не е добар модел за оние кои бараат етичка геополитичка промена“ (Tymoczko, 2003: 199). Метафората се поврзува со погрешното мислење како што е романтичното мислење дека преведувачот е како поет генијалец кој е отуѓен од припадноста кон некоја култура и мислењето дека културите се хомогени и постојани. Метафората всушност не е во согласност со историското истражување на преведувачките студии, кое покажува дека преводите се случуваат на одредени места и одредено време, и дека преведувачите се вклучени и се поврзуваат со културни движења. Преведувачите имаат идеологии и лојалност, а овие се поврзуваат со одредени културни простори, а не со небулозното „помеѓу“. И конечно, дискурсот за помеѓу ја замаглува потребата за практично колективно ангажирање како претпоставка за општествена промена. Бејкер сосема се согласува со Тимошко. За Бејкер (Baker 2005) метафората „помеѓу“ ја поддржува идејата за неутрален простор, некаква ничија земја помеѓу културите, кое ќе им овозможи на преведувачите да ги трансцендираат културите и политичката припадност. Како што е случајот со наративите во основа, повеќе различни метафори ја нагласуваат улогата на наративите за преведувањето и преведувачите како добра сила. Тие се премногу и многу често

застапени. Ќе ги споменам како пример метафорите дека преведувањето е мост и дека преведувачите градат мостови. Оваа метафора секогаш ја разбираме во позитивна смисла, мостовите сфатени како градби кои ни дозволуваат да минеме на другата страна и да оствариме позитивен контакт со другата култура. Меѓутоа, мостовите истовремено им дозволуваат и на освојувачките трупи да минат и извршат насилство врз одредена популација. Таков е и случајот со овозможената комуникација.

Типот на дискурс кој се фокусира на тоа дека преведувачите се „овозможувачи“ на комуникацијата и дијалогот е исполнет со претпоставката за „недоразбирањето“ како ненамерно и сосема одделено од политичките и економските агенди. Наративот, тврди Бејкер, го засенува вистинското прашање во ситуација на конфликти и комплексната улога која ја имаат преведувачите во вакви ситуации. Понатаму ја игнорира намерната „желба за недоразбирање“ и честото користење на преведувањето да ги промовира наративите кои многу преведувачи кои мислат за преводот како сила на доброто ќе нема ни да сонуваат да го санкционираат.

Мона Бејкер (Baker, 2005: 10) анализира многу впечатлив пример од Институтот за истражување на медиумите од Блискиот Исток (The Middle East Media Research Institute - MEMRI). Оваа организација селективно обезбедува преводи од медиумите на арапски, фарси и хибру јазик кои даваат лоша слика за Арапите или на некој друг начин ја поддржуваат политичката агенда на Израел. Ефектот на метафората на „мост“ може да ги направи преведувачите задоволни.

За природата на нивната интервенција. Бејкер прифаќа и развива во нејзината неодамнешна работа силна теоретска рамка во форма на социјална наративна теорија. Според оваа социјална наративна теорија секое лице има

барем една (а без сомнение и многу) наративни локации и затоа неутралноста е невозможна. Затоа преведувачите никогаш не се политички неутрални, дури и кога мислат дека се (Baker 2010).

Преведувачите и толкувачите играат значајна улога во одредувањето на наративите, па со тоа и на настаните, кои ја дефинираат војната. На некои им се потребни, други се плашат од нив, некои им веруваат други не, некои ги почитуваат, додека други ги презираат. Истовремено, преведувачите играат особено важна, но често препознаена улога во нарацијата на секоја војна или конфликт. Тие играат улога на „квазиновинари“ (Palmer 2007) избирајќи ги соговорниците и местата, понекогаш извршувајќи ги интервјуата и сами. Тие ги потиснуваат личните наративи кои не се совпаѓаат со институционалните агенди. Ги засилуваат или ги намалуваат етничките различности со своето однесување кое зависи од нивното разбирање на настаните. Тие ја ’толкуваат’ суштината на кажаното од соговорникот наместо прецизно да ги преведуваат исказите, со тоа во голема мерка обликувајќи ги наративите. Какво и да е нивното искуство и разбирање на настаните, на крајот најважна е нивната способност да ги пренесат нијансите на кажаното.

Толкувачите и преведувачите влијаат на јавните наративи за војната е поврзано и со нивното познавање на јазикот и нивното професионално искуство (Baker цитирано во Inghilleri, 2010: 216). Многу од лицата кои обезбедуваат преведувачки и толкувачки услуги во зони на војна имаат само основни познавања на јазикот на кој преведуваат и мало или воопшто немаат искуство како преведувачи и толкувачи пред да настане конфликтот во нивниот регион. Работата како преведувачи или од очај, бидејќи оваа работа е релативно добро платена во услови на општа криза, кога повеќето членови на локалната заедница

се среќни ако воопшто имаат работа. Кетрин Бејкер (Baker 2010a) споменува доктор кој работи како преведувач за британскиот генерал Мајкл Роуз во Босна и Херцеговина, а нејзините интервјуа откриваат дека поголем број на толкувачи кои работеле во истата зона биле инженери или студенти. Но дури и лингвистите кои се вработуваат и добиваат обука од воениот персонал и други странски организации често имаат ограничено познавање на другиот јазик, а да не ги споменуваме вештините и искуството поврзани со преведувањето. Кога зборува за Втората светска војна, Такеда, на пример, известува дека „по една година интензивна ... студентите се ангажираат без разлика на нивното познавање на јапонскиот јазик...и работат на преведување, толкување и други задачи поврзани со јазикот“ (Takeda, 2009: 35).

Ова е сериозно прашање, имајќи ја предвид улогата на преведувачите и толкувачите во нарацијата на конфликтот. Колку можат да бидат добри наратори – не во однос на лојалноста или доверливоста, туку од аспект на способноста да се артикулираат нијансите на значењето кои се од суштинско значење за ефективна нарација, особено во тензични и конфликтни ситуации – ако немаат основно познавање на јазикот и малку или воопшто немаат искуство во јазично посредување? Ако лингвистичките вештини на оние кои работат како толкувачи и преведувачи во зони на конфликт се толку ограничени, и ако она што тие го пренесуваат се само основните информации, ризикот е дека тие придонесуваат кон елаборацијата на поедноставени, хомогенизирани наративи кои обично ги поттикнуваат сите конфликти. Оттука, едно од најсериозните прашања со кои треба да се зафатиме, а е поврзано со подобноста на толкувачите, не е нивната етничка или национална припадност, ниту довербата, ниту пак нивната позиција како протагонисти во конфликтот, туку е

првенствено нивната способност да ги артикулираат воените наративи на начин кој ја одразува сложеноста на тековниот конфликт.

Мајкл Кронин зборува за автономни и хетерономни системи за ангажирање на толкувачи: „Автономен систем е оној кога колонизаторите ги обучуваат своите субјекти да го научат јазикот или јазиците на колонизираните. Хетерономен систем вклучува ангажирање на локални толкувачи и нивна дообука за јазикот на империјата“ (Cronin, 2002: 393).

Во поранешна Југославија немаше ниту преведувачки агенции ниту училишта кои обезбедуваа обука за толкувачи за некој странски јазик, па така и хетерономното ангажирање беше проблематично. Според Драговиќ-Друе (Dragovic-Drouet во Salama-Carr, 2007: 29) првото место на кое можеа да се најдат преведувачи и толкувачи беа здруженијата на преведувачи чишто членови обично имаа завршени постдипломски студии по странски јазик. Сепак, овие луѓе имаа различно ниво на искуство само во литературен или технички превод, додека нивните способности како толкувачи беа со непознат квалитет, бидејќи некои од нив само го познаваа странскиот јазик. Откако беа ангажирани сите достапни преведувачи со искуство, потрагата на работодавачите мораше да се прошири и на наставниците по англиски јазик, кои барем теоретски го знаат странскиот јазик, но чишто способности за превод и толкување се ограничени или воопшто не постојат. Дури и по нивното вклучување потребата сè уште не беше задоволена, така што лингвистичките способности на ангажираните толкувачи многу често беа неадекватни, а со толкувачки вештини се здобиваа на брзи и импровизирани, недоволни обуки и откако ќе почнат да работат.

Мировните сили постојано имаа потреба од толкувачи поради своите чести контакти со локалното население. Во рамките на конфликтите на

територијата на поранешна Југославија преведувачките ситуации беа најсложени во Македонија и во Косово, каде двете заедници вклучени во конфликтот имаа сосема различни јазици, македонски и српски од едната страна и албански од другата.

Во конфликтите во поранешна Југославија толкувањето се вршеше од помали словенски јазици или албански јазик на доминантните јазици на западна Европа, најчесто англискиот јазик.

Кеј Долеруп (Cay Dollerup) ќе забележи дека новинарите кои ги следат војните поврзани со распадот на Југославија се зачудени што покрај тешко вооружените НАТО војници гледаат жени. Подоцна сфаќаат дека овие жени се наставнички по англиски јазик кои имаат улога на лингвисти, често преведувачи или толкувачи, кои работат за мировните сили. Дотогаш толкувачите за војската секогаш биле мажи.

3.3.1. Дејственост на преведувачите и толкувачите

Пјер Бурдије ги повикуваше интелектуалците да сфатат дека се општествени актери, а не само набљудувачи. Денеска, треба да се сфати дека медијацијата на преведувачите и толкувачите, кои самите се општествени актери, не е секогаш само непристрасно набљудување. Овој релативно нов феномен на активистички мрежи меѓу преведувачите и толкувачите, заедно со зголемената свесност за употребата на преводот и толкувањето за потребите на институционалните и политиките агенди почна да се воведува во наставата на преведувачите и толкувачите. Ова не значи дека професионалните барања за неутралност треба да се променат, или дека залагањето треба да стане норма, но овие прашања

сепак треба да се проблематизираат. Доказите покажуваат дека неутралноста може да стане маска за соучесништво или едностраност.

Дејственоста е еден од клучните концепти во модерните општествени науки. Постојат повеќе пристапи и теории во објаснувањето на дејственоста од различни аспекти, и затоа нема една статична и усогласена дефиниција за овој термин. Но, што всушност значи дејственост? Обично се смета дека е тоа „имање волја и способност за дејствување“. Оваа дефиниција е многу успешна бидејќи опфаќа многу важни аспекти. Прво имање волја е поврзано со свесност и интенционалност, со морални и етички нијанси. Второ, способноста ја нагласува врската на дејственоста со моќта. Исто така способноста е поврзана и со можноста на избор. И на крајот дејственоста е поврзана со дејствувањето, влијанието во живиот свет. Дејственоста е резултат од дејствувањето и се јавува само кога има дејство. Гиденс (Giddens, 1979: 55) вели дека „дејственоста не се однесува на серија на поединечни дејства, туку постојан тек на однесување.“

„Комплексното прашање на дејственоста се смета дека има клучно значење за обидот дескриптивните теоретски пристапи да бидат посвесни за агентот, за преведувачите и толкувачите да бидат повидливи како општествени актери“ (Inghilleri, 2005:142).

Како што согледувањата на Бурдије од неодамна станаа популарни во студиите за превод се претпоставува дека фокусот на концептот на хабитус ќе ја сврти рамнотежата кон агентите. Сепак, поради детерминистичката и статичка природа идејата за хабитус „како да го потврдува многу често она што треба да го одбегнува, т.е. предноста на структурата пред дејственоста“ (Meulaerts, 2008:

94). Мајлертс затоа предлага подинамично разбирање на идејата на хабитусот, и на за социологија на преведувањето на индивидуално ниво. Сепак, овој двоен концепт на дејственост и структура не може да се разделат: за да се разберат агентите, треба да се земе предвид структурата во која се наоѓаат, и обратно. Како што нагласува Ентони Гиденс „идеите за дејство и структура *една со друга се предвидуваат*“ (Giddens, 1979: 53; нагласено во оригинал).

Во Ратлиц енциклопедијата на преведувачките студии, уредена од Мона Бејкер и Кирстен Малмкјаер, се вели дека: „Во колонијален контекст, наоѓаме преведувачи и толкувачи, но особено толкувачи, кои имаат исклучително широк опсег на одговорности кои надминуваат лингвистичко посредување. Толкувачите во колонијален контекст вршат задачи на водичи, дипломати, амбасадори и советници за локалните прашања; затоа понекогаш добиваат етикета на предавници, бидејќи им се потребни на колонијалните власти“ (Baker and Malmkjær, 1998: xv).

Во својот напис „Толкувачите во воени зони: кои се реалните проблеми?“, членот на Меѓународното здружение на толкувачи Едуардо Кахан зборува за „војската на САД, НАТО, мировните сили на ОН, на Европската унија, министерствата за надворешни работи, новинарите и хуманитарните и развојните НВО“ како и клучните претпријатија кои користат толкувачи во области на конфликт:

Овие организации не ни помислуваат да користат професионалци бидејќи привремениот ангажман на локални жители е поевтин одошто преземање на финансиската одговорност да се понудат соодветна плата и услови, пари кои ќе го покриваат ризикот и осигурување на животот, опфаќајќи инвалидитет и болест. Тоа се трошоците на војната и конфликтите кои никој не ги пресметува бидејќи не се плаќа во пари, туку со животите и жртвите на локалните толкувачи (очигледно нивните животи не се многу вредни) и животите на

нивните семејства, кои и онака ги трпат последиците од конфликтот. Не смееме да заборавиме дека откако ќе заминат воените сили и хуманитарните организации, толкувачите се оставени ранливи и без заштита бидејќи нивните претходни активности ги обележуваат како предавници на каузата или соработници со нивните работодавци или непријателот. (Kahane 2008: 2)

Во текстот „Насилство на неутралноста – преведувачите во и надвор од војна (Хрватска 1991-1992)“, Зринка Стахуљак ги изложува своите размислувања за „теоретското“ насилство, т.е. насилството како прашање на епистемологијата, и „емпириското“ насилство, т.е. конкретното распоредување сили против одредено население. Овој текст ја негира позицијата на Европската заедница како „неутрална“ преку претставување на сведоштвата на еден преведувач. Преведувачите, тврди Стахуљак, се наоѓаат во невозможна ситуација. Од нив се бара да пренесат или комуницираат значење без загуба и без толкување – накратко, да останат „неутрални“. Сепак, она што го открива процесот на превод е дека никој не може да биде неутрален кога станува збор за јазикот: значењето и толкувањето се меѓусебно испреплетени, јазикот никогаш не е „неутрален“. Како што сугерира Пол де Ман во неговите размисли за Валтер Бенјамин, обидот за превод открива дека се работи за дезартикулација на оригиналот, на начин што секој текст е отворен за повеќе толкувања и детерминираното значење секогаш се наметнува преку насилен чин на волјата кој ги исклучува сите други можни толкувања. Да се преведува за некој друг е на некој начин да се биде сведок, да се биде дел од структурата на сведоштвата со желба да се учествува, да се сведочи. На преводот се гледаше како на оружје за окупирање на позицијата на соговорник, да се убедат набљудувачите на ЕУ дека Хрватска е жртва во конфликтот, под агресија на српското малцинство во Хрватска и од страна на Србија. ... Меѓутоа позицијата на преведувач и на

сведок се исклучуваат. Конфликтот кој го преведува за меѓународната заедница создава кај преведувачот насилен внатрешен конфликт: таа е растргната помеѓу политичката коректност кон сопствената земја и професионалната неутралност, со други зборови помеѓу сведочењето и преводот. Па така, за да го пренесе конфликтот, таа станува страна во насилниот конфликт. Понатаму, таа работи на првите борбени линии, на местото на физичкото насилство на војната. ... И парадоксално за преведувачот на сведоштвата: иако таа себе си се гледа како дел од тимот, несомнено е маргинализирана и исклучена. Структурната неможност да зборува од внатре преводот и потребата за убедување заедно создаваат внатрешен конфликт кај преведувачот. Оваа тензија е засилена од опасната за животот изложеност во првите борбени редови и сведочењето на стравотните настани: „Најтешки се приказните на (хрватските) бегалци и раселени лица” (Stahuljak, 1999: 402).

Моира Инхилери и Су-ен Хардинг даваат детална типологија на улогите кои толкувачите и преведувачите можат да ги имаат во зони на воени конфликти.

Цивилите толкувачи ангажирани од војската за своите јазични и културни вештини, „локалците“ кои работата со меѓународните новинари и воените „лингвисти“ кои имаат двојна улога и на толкувачи и на војници се директно вклучени во секојдневните настани и резултатите од војната. Ова значи дека тие се вклучени во директни воени дејствија, сведоци се на насилство и убиства, па дури и го ризикуваат својот сопствен живот. Други пак преведувачи и толкувачи работата на поголема дистанца од физичкото насилство на војните и конфликтите, на пример, преведуваат воена пропаганда или разузнавачки информации, работата како толкувачи за жртвите и злосторниците во судови, па дури и преведувачите на воени поеми. (Inghilleri and Harding, 2010: 165-166)

Меѓутоа, дури и во една ваква детална типологија може да се забележи отсуството на улогата на толкувачите како медијатори, како учесници во мировните преговори или како посредници во преговорите за наоѓање на решенија и избегнување на насилството.

Даница Слешкович, една од основачите на толкувачките студии, во своите предавања за постдипломските студенти на *École Supérieure d'Interprètes et de Traducteurs* во Париз, нагласува три претпоставки за професионално толкување: знаење на изворниот и целниот јазик, познавање на темата, и пред сè професионална методологија. Последното, кое се учи преку обука, се состои меѓу другото од оспособување на идните толкувачи да бидат сосема свесни дека се неутрални медијатори во комуникација на друг, меѓусебното разбирање треба да биде приоритет и дека сопственото мислење на професионалниот медијатор никогаш не треба да бидат ниту комуницирани ниту очигледни (Seleskovitch, 1999: 60).

Искуствата на преведувачите во конфликтите во поранешна Југославија за време на 1990-тите години нуди повеќе примери во кои теоретските претпоставки кои ги споменуваме би можеле да бидат оспорени. Во ваквите ситуации на конфликт, несоодветното лингвистичко знаење и вештини и кај преведувачите и кај толкувачите, како и „нивната субјективност кога беа лично поврзани со страните во конфликтот“ доведува до низа проблеми (Dragovic-Drouet, 2007: 29).

Питер Њумарк пишува дека преведувачите „мора да бидат препознаени како клучни фигури во промовирањето на подобро разбирање меѓу луѓето и нациите... Тие имаат авторитет да посредуваат меѓу страните, и имаат своја одговорност кон моралната и фактичката вистина (Newmark, 1989: 24-25). Овие

препораки да бидат ставени во практика не е воопшто лесно, кога разбирањето меѓу луѓето и нациите станува конфликтна ситуација во која моралната и фактичката вистина често станува жртва на воената пропаганда.

III. МЕТОДОЛОГИЈА НА ИСТРАЖУВАЊЕТО

4. Цели на истражувањето

Научната цел на ова истражување се состои во тоа да се даде придонес кон проучувањето на улогата на преведувачите и толкувачите како активни чинители во процесот на разрешување на конфликти со медијација.

Што се однесува до практичната цел, ова истражување ќе понуди наставна програма за обука на идните преведувачи и толкувачи со цел тие да се оспособат за новата улога во процесот на медијација во ситуации на конфликт.

Општествената цел на ова истражување е да придонесе во градењето на култура на мир и мирното разрешување на конфликтите, преку промовирање на долгорочна соработка и разбирање меѓу културите.

5. Задачи на истражувањето

Целта на ова истражување е конкретизирана преку реализација на следните задачи:

- Утврдување на влијанието на преведувачите врз резултатите во процесите на медијација на конфликти;
- Утврдување на образовното ниво на преведувачите и толкувачите, учесници во процеси на медијација во конфликт;
- Утврдување на образовните потреби на преведувачите и толкувачите за поквалитетно извршување на нивната улога.

6. Хипотетички рамки на истражувањето

Преведувачот влијае врз процесот на медијацијата во конфликтот преку употребата на јазикот и разбирањето на ситуацијата и перцепцијата на ставовите и вредностите на страните во процесот на медијација.

- познавање на јазик и ситуација
- познавање на ставови и вредности.

7. Методи, техники и инструменти на истражувањето

Ова истражување се базира на квалитативни истражувачки методи кои се карактеризираат со тоа што истражуваните појави ги гледаат со очите на испитаниците, ставајќи посебен акцент на разбирањето на перспективата на учесниците во истражувањето и нивното субјективно искуство. Ова истражување, исто така, ќе се темели на дескриптивност, т.е. ќе ги презентира набљудуваните појави во наративен стил (Галевска 2004).

7.1 Етнометодологија

Етнометодологијата може да се смета дека е општо водена од идеалистичкото мислење дека 1) човечкото разбирање се состои од повеќе од она што може да се извлече од емпириско набљудување достапно преку нашите чувства и 2) дека на општествените актери треба да им дозволи да зборуваат сами за себе (Kant 1781). Овие сознанија водат кон ставот дека само преку целосно разбирање на верувањата и значењата на индивидуалните актери можеме да објасниме зошто дејствуваат на начинот на кој дејствуваат и дека е затоа неопходно да се користат истражувачки методи кои нудат начин за осознавање на верувањата и значењата кои луѓето ги носат (Goffman 1968).

Според тоа се смета дека етнографијата е форма на истражување која се фокусира на социологијата на значењето и често се смета за поддисциплина на социологијата и/или антропологијата. Етнографското истражување се карактеризира со рефлективната улога на истражувачот и користењето на доминантно квалитативни методи за собирање на податоци, како што се интервјуата и набљудувањата. Етнографите се обидуваат да навлезат во општествениот свет и да го разберат низ очите на учесниците во истражувањето со цел да дадат објаснување и опис на овој свет со сето негово богатство, комплексност и специфичност (Hammersley and Atkinson 2007). Корисноста од употребата на етнографскиот пристап кон истражувањето оттука е очигледно. Дејвид Сноу предлага дека „со ваквиот пристап истражувачот се обидува да пристапи до вистинскиот општествен контекст и живот на оние кои се проучуваат“ и дека „основната цел е да се обезбеди продлабочено, изворно, интимно разбирање на [...] прашањата или процесите од интерес особено како се тие разбрани или искусени од самите лица кои се предмет на истражување“ (Snow, 1999: 97-98). Според Сноу етнографските истражувања се оправдани бидејќи „фрлаат светло на основниот процес до кој е тешко да се пристапи со други методологии“ (Snow, 1999: 98). Во обидот да се разбере подобро и да му се пристапи на процесот на толкување како што го искусуваат толкувачите истражувачот може да искористи пристап кој обезбедува интимно разбирање на овие процеси.

Од друга страна, етнографија дозволува флексибилност и комплексност во истражувањето: повеќе извори на податоци, различни методи за да се анализираат овие податоци, различни околности и временски рамки (Koskinen, 2008: 36). Кога се применува етнографскиот пристап, податоците можат да се

собираат на различни начини меѓу кои се вбројуваат: интервјуа, набљудување и набљудување со учество. Според Каиса Коскинен „секој метод нуди одреден увид во феноменот кој се истражува [...] секој истражувачки процес бара рефлексивност за она што останува неистражено“ (Koskinen, 2008: 89). Хансен (Hansen 2008) потврди дека во дијалог со преведувачите улогата на истражувачот бара од него да предизвика промена, да постави прашање или да побара понатамошно објаснување.

Во етнографијата, постои општата тенденција да се направи исчекор од позитивистичките и традиционалните начини на спроведување на истражувањето, каде истражувачите и „субјектите“ треба да се далечни, а моќта останува кај истражувачот кој ја води интеракцијата. Спротивно на тоа, двете страни се поттикнуваат еднакво да ги делат информациите, да иницираат дискусија и да бараат појаснување. Етнографските истражувачи кои спроведуваат интервју се поттикнуваат да подготват општа листа на прашања кои сакаат да ги опфатат, но пристапот останува многу флексибилен и рефлексивен и налик на разговор, а дискусијата е заемно структурирана помеѓу учесниците (Hammersley and Atkinson, 2007: 117).

Едно од најчесто споменувани недостатоци на етнографските истражувања е користењето на релативно мал број на учесници, што значи дека сознанијата тешко можат да се генерализираат. Поради комплексната природа на етнографското истражување и ставањето акцент на ситуационите, деталните и искусствените аспекти на стварноста, фокусот е најчесто ограничен и како што предлага Коскинен (Koskinen, 2008: 7) микроскопски. Иако деталната анализа на мал примерок може да доведе до „зголемување на нашето разбирање за поголемата целост“ сепак треба да се биде внимателен. Меѓутоа, интересно е да

се спомене дека Бурдије, поддржувачот на етнографијата, констатира дека „поединечните случаи дури и кога не зборуваат за целоста на популацијата или системите, можат да ја сочинуваат теоријата“ (според Blommaert, 2005: 228).

Последниот етнографски принцип кој сакам да го споменам е рефлексивноста, и каква форма таа зазема во етнографското истражување. Коскинен тврди дека „нема многу експлицитни дискусии за комплексноста која се јавува од двојната улога што многумина истражувачи ја имаат“ (Koskinen, 2008: 55). Ова важи и за истражувањето во областа на преводот кога самиот истражувач претходно има искуство како преведувач и/или толкувач. Бидејќи многу истражувачи ги анализираат активностите или професиите во кои во одредено време активно учествувале, ова неопходно го поставува многу важното прашање за врската помеѓу истражувачот и предметот кој го истражува. Коскинен го разјаснува ова прашање кога прашува „како истражувач, можам ли да си верувам себе си како преведувач?“ (Koskinen, 2008: 9). Изгледа дека е исто толку важно истражувачите да се повикаат на својата сопствена способност да го толкуваат однесувањето на преведувачот или толкувачот, и да ја проценат сопствената доверливост. Етнографските истражувања прифаќаат истражувачот да е дел од општествениот свет кој го проучува, и затоа ја препознава неспорната рефлексивност во истражувањето. Според Хамерсли и Аткинсон (Hammersley and Atkinson, 2007: 19), на рефлексивноста му се дава сè поголемо значење од страна на етнографите во последните години: „Вклучувајќи ја сопствената улога во рамкина фокусот на истражувањето [...] можеме да произведеме описи на општествениот свет и да ги оправдаме“ (Hammersley and Atkinson, 2007: 18). Во својата студија Коскинен признава дека има прашања поврзани со деконструкција/реконструкција на

идентитетите и личностите кои треба да се земат предвид и ќе биде тешко да се докаже дека и истражувачите на процесите не се соочуваат со слични прашања (Koskinen, 2008: 51). Како што беше претходно нагласено, една од импликациите на рефлексивниот етнограф или истражувач на процесите е потребата да се анализира сопствената врска кон прашањето кое се истражува. Со цел да му се пристапи на ова комплексно прашање корисно е да се разгледаат различните улоги кои етнографскиот истражувач треба да ги одигра во различни истражувачки околности. Хамерсли и Аткинсон тврдат дека истражувачот може да прифати различни улоги за време на теренската работа кои не секогаш коегзистираат мирољубиво, но кои се преполни со импликации за самиот истражувач (Hammersley and Atkinson, 2007: 64/82).

Во ова истражување во најголем дел ќе се користат етнографски методи и се собираат квалитативни податоци преку анкета, интервју и анализа на содржината.

Преку анкетите и интервјуата ова истражување ќе се обиде да даде одговор на прашањата:

1. Кој тип на луѓе стануваат преведувачи во ситуации на конфликт?
2. Кое е местото на преведувачот во доменот на воените конфликти и градењето на мирот? Како тие самите гледаат на својата улога? Како другите гледаат на улогата на преведувачите?
3. До кој степен е потребна нова типологија на улогата на преведувачот во решавање на конфликти во контекст на безбедност, помош и помирување? Каква обука треба да опфатат студиите за устен превод?

Како втор чекор, помал број на лица кои беа анкетирани беа избрани за интервју на животна приказна врз основа на определени критериуми. Нивните приказни се анализирани и приложени како студии на случај.

7.2 Метод на интервју на животна приказна

Раскажувањето на животната приказна толку многу е дел од нашата природа што често сме несвесни за нејзиното значење. Размислуваме во облик на приказна, зборуваме во форма на приказна, и им даваме значење и смисла на нашите животи преку приказните. Луѓето насекаде им раскажуваат приказни за дел од својот живот на пријателите и на непознатите. Приказните кои ги кажуваме за нашите животи носат безвременски, универзални теми или мотиви, и се секогаш варијација на една од илјадниците народни приказни, митови или легенди, кои низ генерации зборувале за нашата внатрешна вистина. Приказните нè поврзуваат со нашите корени.

Раскажувањето е дел од нас, како човечки вид. Приказните некогаш биле центарот на животот во заедница. Раскажувањето во животот ни дава насока, го валоризира нашето искуство, им ја враќа вредноста на нашите животи и ги зајакнува врските во заедницата.

Приказните можат да го потврдат, валоризираат и да го поддржат нашето искуство во општествени рамки и ги разјаснуваат нашите врски со оние околу нас. Тие ги нагласуваат нормите на моралниот поредок, и го обликуваат индивидуалното според потребите на општеството. Приказните ни помагаат да ги сфатиме разликите, но и нашите сличности и врските со другите. Приказните развиваат чувство на заедништво. Исто така, приказните пренесуваат космологија, интерпретативна целосна слика за универзумот кој е во согласност

со знаењето на едно време, поглед на светот кој пронаоѓа закономерност и смисла во случувањата околу нас. Приказните ни помагаат да го разбереме универзумот од кој ние сме дел и кое е нашето место во него.

Научниците во многу академски дисциплини воделе интервјуа за животна приказна уште пред тоа да стане препознаено. Може да се рече дека интервјутото на животна приказна еволуирало од усните истории, животните истории и другите етнографски и теренски пристапи. Тоа е квалитативен истражувачки метод за собирање на информации за субјективната суштина за дел од животот на единката кој е пренослив низ дисциплините.

Употребата на животните нарации во сериозни академски студии се смета дека започнала во психологијата со психоаналитичките толкувања на индивидуалните случаи на Зигмунд Фројд (1910, 1911), иако овие се базирале на второстепени документи. Фројдовата употреба на овие наративи била примарна во примената на неговата психоаналитичка теорија на индивидуалните животи. Гордон Олпорт (1942) користел лични документи за проучување на личниот развој кај поединци, фокусирајќи се на примарни документи, вклучувајќи наративи, истовремено земајќи ги предвид проблемите на веродостојност и валидност на интерпретациите кои се изведуваат од ваквите документи. Методот ја постигна зрелоста во студиите на Ерик Ериксон за Мартин Лутер Кинг (1958) и Ганди (1969). Ериксон (1975) исто така користи животни истории за да истражува како историските моменти влијаеле врз животите на луѓето.

7.3 Истражување спроведено преку интернет

Анкетата спроведена преку интернет е релативно нова техника за собирање на податоци. Таа има многу предности, вклучувајќи ниски трошоци и

времето потребно за спроведување, како и пристап до големи групи на потенцијални испитаници. Потрадиционалните начини на собирање податоци, како: лични интервјуа, телефонска анкета, анкета по пошта, сè повеќе се заменуваат со анкети преку интернет. Во анкетата преку интернет, како што сугерира името, прашањата се одговараат преку интернет. Како различна од другите видови на истражување, користењето на интернет-анкета значи дека самите поединци избераат да учествуваат во анкетата. Анкетните прашања се поставени на интернет. Испитаниците се потпираат на својот пристап до интернет, кој ги добива информациите за анкетата преку Интернет, и кој ќе одлучи да учествува. Бидејќи нема анкетар, испитаниците кои го пополнуваат прашалникот не добиваат никаква помош, и не можат да бидат убедени да учествуваат во анкетата. Сепак, ова може да се измени со вклучување на воведно објаснување на почетокот на прашалникот, во која истражувачот ги објаснува целите, времетраењето на анкетата и својот идентитет како истражувач.

Освен овој има и други методолошки предизвици поврзани со ефектите на селекција и мерење грешки. „Во однос на грешка во примерокот, поради несовершените рамки на интернет-анкетата, во многу случаи не е лесно да се спроведат традиционалните одредувања на веројатноста на примерокот. Затоа, не може да се пресмета грешката на примерокот, бидејќи теориите на статистичките заклучоци не важи“ (Bethlehem and Biffignandi, 2012: 51).

За целите на оваа студија се определив за мешано истражување. Примарното истражување беше спроведено на поголем број индивидуални преведувачи, кои директно биле вклучени во конфликтите во Косово и во Македонија во периодот на 1999-2001 година. За таа цел користам интернет

анкетата. Една од причините зошто го користам овој вид на собирање податоци е фактот дека проблемите на незастапеност се минимални. Повеќето потенцијални испитаници, односно толкувачи и преведувачи, ги користат компјутерите во својата секојдневна работа, тие се компјутерски образувани со соодветни познавања за процесирање на прашалници, и имаат пристап до интернет редовно. Линкот до интернет-анкетата беше дистрибуиран преку Фејсбук групи посветена на преведувачи „Прифатилиште за преведувачи и толкувачи / Translator-Interpreter Pound“, така што опсегот беше многу добро дефиниран и конкретен. Со цел да се обезбеди поголем број и прецизни одговори на прашалникот, тој е дизајниран како анонимен. Меѓутоа, на крајот на прашалникот на испитаниците им се даде опција да го напишат своето име и/или информации за контакт. Интересно е да се напомене дека повеќето од испитаниците избраа да ја искористат оваа можност и да дадат информации за контакт за идни можни размени на информации. Ова подоцна беше искористено за да се организира средба со цел да се споделат резултатите и да добијат повратни информации. Овој метод беше користен за да се обезбеди дополнителен безбедност на квалитетот на податоците. Стапките на одговор беа следени во текот на периодот, и со цел да се зголеми бројот на одговори, беа испраќани потсетници.

Интернет-прашалникот содржани детални инструкции за тоа како ќе се користат податоците и како да се одговори на прашалникот, како и времето потребно да се заврши задачата. Јазичниот проблем беше избегнат преку преведување на прашалниците на јазиците кои се зборуваат во земјите каде што се наоѓаат целните групи, но, исто така, овозможувајќи им се одговори на прашалникот на англиски јазик.

Мора да се наспомене дека двете интернет-анкети, она спроведено во Македонија и она спроведено во Косово, се разликуваат во нивниот пристап и со тоа, исто така, во нивната застапеност, стапка на одговори и квалитетот на собраните податоци.

На недостатоците на интернет-анкетата што ги споменавме претходно беа надминати со комбинирање на интернет-анкета со интервјуа на експерти, и професионални толкувачи и медијатори, директни учесници во толкувањето на процесите на медијација за време на конфликтите во Македонија и Косово.

7.4 Текстуална анализа

Кога се врши текстуална анализа на текстот, правиме образовани претпоставки за тоа кои би биле најверојатните толкувања на одреден текст. Постојат различни начини на кои еден текст може да се толкува. Во оваа студија ќе разгледаме два вида на текст: 1) записници од интервјуа, и 2) книжевниот текст.

Влијанието на постструктурализмот јасно помогна текстуалната анализа да ги преиспита своите методи и процедури, додека културното движење експлицитно ја прифати плуралноста на текстот, и многуте комплексни начини на кои значењето се произведува.

8. Примерок на истражувањето

За целите на ова истражување се определив за првична анкета на поголем број на лица кои во периодот 1999 – 2001 година биле директно вклучени во конфликтите на Косово и во Македонија.

А. Беше спроведена анкета на примерок од лица кои работеле како преведувачи/толкувачи или чиј опис на должностите опфаќал превод и/или толкување во голем обем, во НАТО силите и меѓународни хуманитарни организации. Идентификацијата беше направена преку лични контакти, директни и индиректни. Лицата ќе опфаќаат различен пол, возраст, етничка припадност, јазик кој го користат, итн. Целната група ќе опфаќа преведувачи/толкувачи кои работеле за:

1. ООН¹⁹ (особено УНХЦР²⁰) во текот и веднаш по воениот конфликт на Косово;
2. ОБСЕ²¹, ЕУММ²² и други безбедносни организации за време на вооружениот конфликт во Македонија;
3. КФОР²³ силите на НАТО²⁴ (операција за поддршка на мирот) во текот и веднаш по воениот конфликт на Косово;
4. Странски медиуми во текот на вооружениот конфликт во Македонија.

Одреден број на преведувачи беа интервјуирани во форма на животна приказна и нивните искуствата се претставени како студии на случај.

¹⁹Организацијата на обединетите нации е меѓународна организација создадена во 1945 година, која во својот состав опфаќа повеќе различни специјализирани агенции, фондови и програми.

²⁰Агенцијата за бегалци на Обединетите нации, со назив Канцеларија на Високиот комесар за бегалци на Обединетите нации, создадена во 1950 година.

²¹Организацијата за безбедност и соработка во Европа, мултилатерален форум за дијалог составена од 57 земји членки.

²²Набљудувачката мисија на Европската унија (претходно на Европската заедница) , цивилна набљудувачка мисија која функционираше во бивша Југославија од јули 1991 година.

²³Косовските сили се сили за зачувување на мирот под водство на НАТО, одговорни за воспоставување на безбедност во Косово.

²⁴Уште познато и како Северноатлантска алијанса за колективна безбедност на земјите членки.

Б. Беа спроведени интервјуа со меѓународни медијатори, набљудувачи и претставници на меѓународните организации кои биле директно вклучени во процеси на официјална и неофицијална медијација

В. Анализирани се правилниците за работа на меѓународните организации во однос на улогата на преведувачите.

IV. РЕЗУЛТАТИ ОД АНАЛИЗИТЕ

„Секоја приказна може да биде раскажана на повеќе начини.“

Грчка поговорка

9. *Анализа на анкети*

Како дел од теренското истражување беа спроведени две анкети, една на територијата на Македонија, спроведена на македонски јазик, а друга на територијата на Косово спроведена на англиски јазик. Со анкетите беа таргетирани и опфатени професионални толкувачи, со цел да се соберат податоци за нивното однесување кога преведуваат во ситуации на конфликти, како и нивните ставови за потребите на толкувачите во ситуации на медијација на конфликти.

9.1 Анкети на толкувачи во Македонија

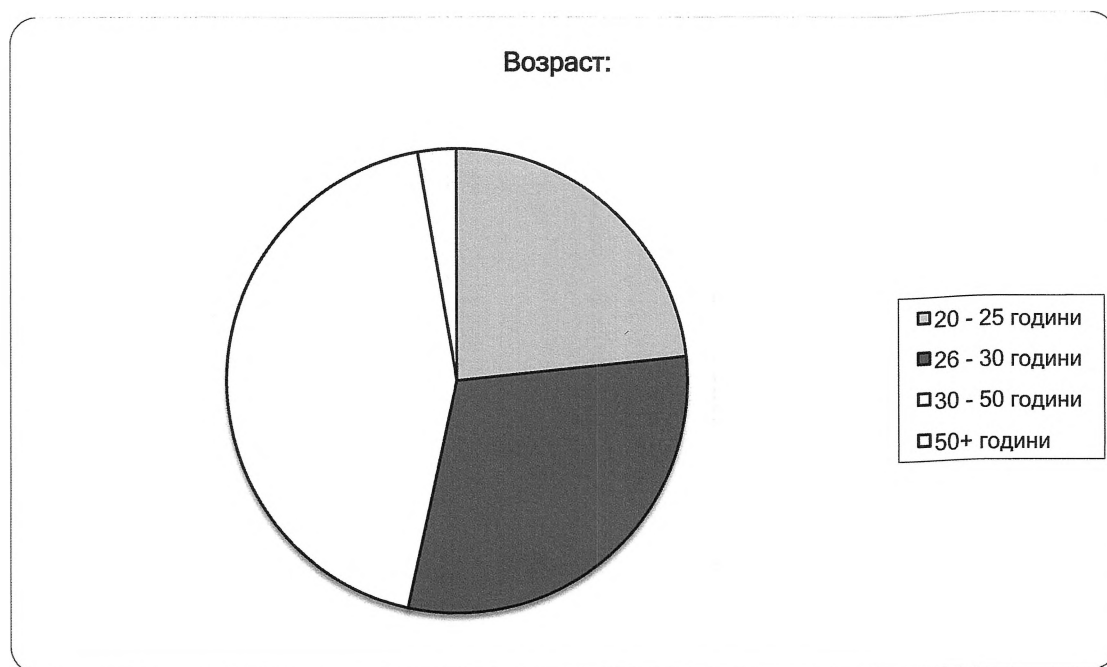
Целната група за анкетата беа активни толкувачи во Република Македонија. Прашалникот беше дизајниран и поставен на интернет- страницата на <http://www.surveymonkey.com>, е креиран на 1 јануари 2012 година. Одговорите беа собирани до 1 март 2013 година. Дистрибуцијата на прашалникот се одвиваше преку мојот блог http://klopche.blogspot.hk/2012/01/blog-post_09.html, и преку фејсбук- групата за

преведувачи и толкувачи „Прифатилиште за преведувачи и толкувачи <http://www.facebook.com/groups/prifatilishte/> која има над 2,500 членови. Прашалникот се состои најчесто од: 1) затворени прашања со повеќе опции за одговор, меѓутоа во секое прашање е оставена и слободна опција/друго, за испитаникот слободно да ја пополни со свој одговор; 2) повремено и отворени прашања за да се дозволат и квалитативни одговори. Тој се состои од два дела: првиот дел се состои од прашања за одредување на основните социодемографски податоци, додека вториот дел има за цел да ги истражи конкретните преведувачки практики и ставови на толкувачите во однос на нивната улога во комуникациската интеракција. Овој прашалник беше составен и одговорен на македонски јазик.

На прашалникот одговорија вкупно 73 испитаници/толкувачи од Република Македонија. Најголем дел од испитаниците беа од женски род и тоа 80,6% или 58 испитаници, додека 19,4% или 14 испитаници беа од машки род. Според возраста најголем дел или 43,8% од испитаниците се на возраст од 30-50 години; 30,1% се на возраст од 26-30 години; 23,3% се на возраст од 20-25 години; додека само 2,7% се на возраст над 50 години. Сите испитаници кои одговориле на третото прашање се изјасниле дека имаат државјанство од Република Македонија, вкупно 69 испитаници, а 4 одлучиле да не одговорат на ова прашање. Во однос на етничката припадност од вкупно 69 одговори, може да се заклучи дека најголем број испитаници се од македонска етничка припадност, или вкупно 57 испитаници. Четворица испитаници навеле албанска етничка припадност, тројца испитаници навеле дека припаѓаат на турската етничка група. По еден испитаник има и од влашката и од ромската етничка група. Двајца испитаници одлучиле на ова прашање да одговорат дека се

христијани, додека еден испитаник одговорил дека е „граѓанин на светот“.

Четири испитаници не одговориле на ова прашање.

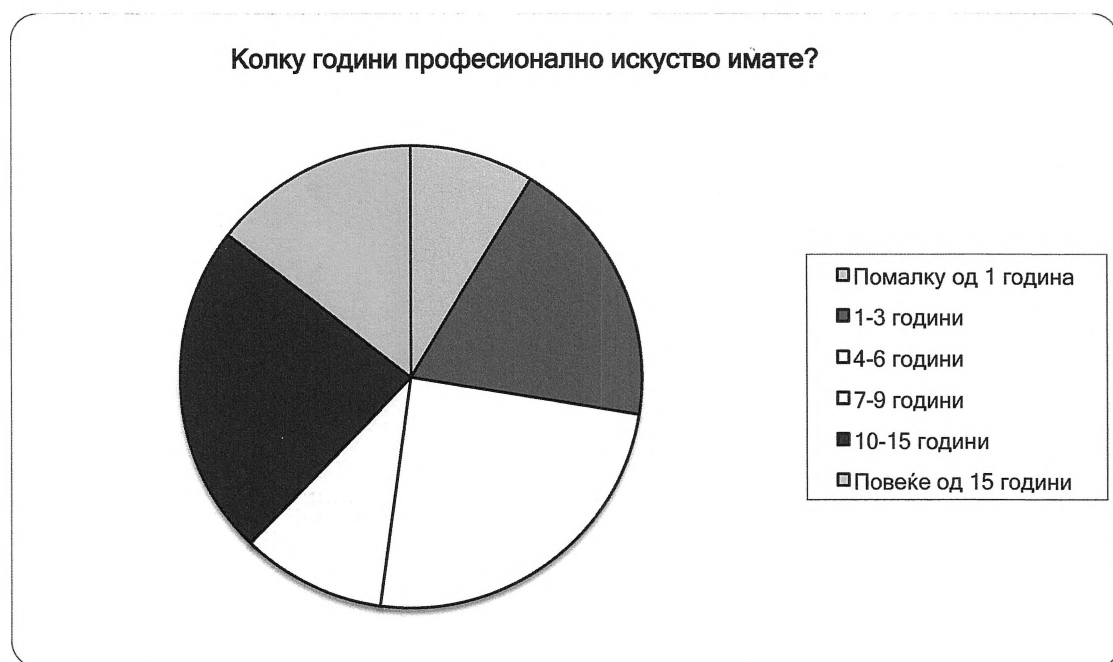

Слика 4. Толкувачи, Македонија: Возраст

На прашањето во која земја работата најголем дел од времето, 67 испитаници одговориле дека работат во Република Македонија, додека 1 испитаник одговорил дека работи во Косово.

Следното прашање беше поврзано со големината на работното искуство на испитаниците. Најголем број на испитаници или 24,6% имаат помеѓу 4 и 6 години работно искуство. Шеснаесет испитаници или 23,2% имаат значително поголемо работно искуство и тоа од 10 до 15 години. Работно искуство од една до три години имаат 13 испитаници или 18,8%; додека 10,1% од испитаниците имаат од седум до девет години работно искуство. Повеќе од 15 години работно искуство имаат значителни 14,5% од испитаниците; додека само 8,7% имаат помалку од една година работно искуство. Од одговорите на ова прашање може

да се заклучи дека над 35% од испитаниците, или повеќе од една третина имаат над десет години работно искуство, што говори дека се релативно искусни професионални толкувачи.

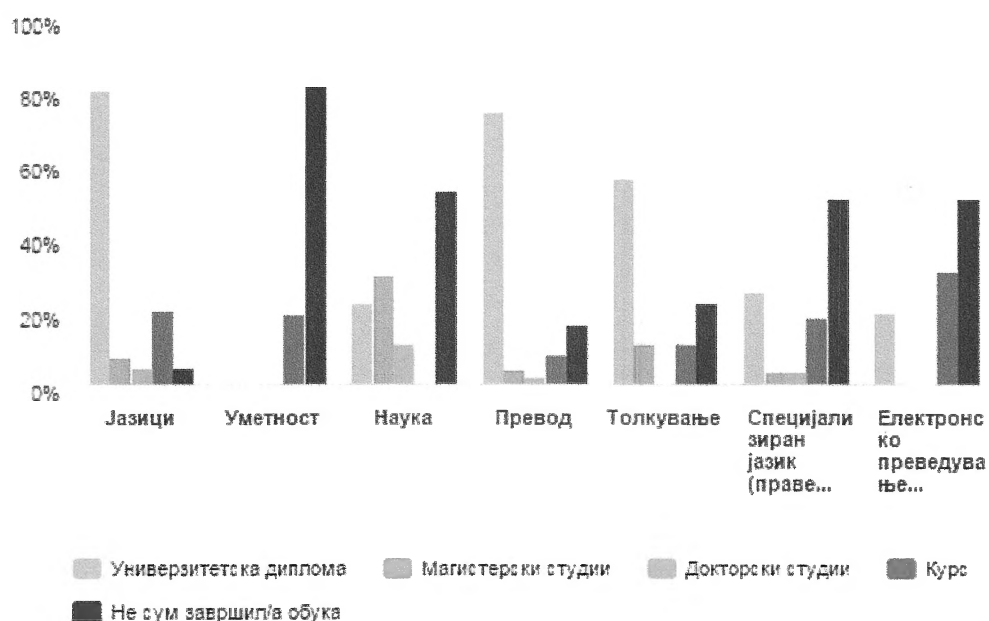
Слика5. Толкувачи, Македонија: Професионално искуство

Специфично прашање беше дизајнирано со цел да се одреди како испитаниците се стекнале со своето знаење. Преку ова прашање можеме да го одредиме академскиот профил и нивото на образование на испитаниците. Од Слика 3. може да се забележи дека најголем дел или 50 испитаници имаат универзитетска диплома од областа на странските јазици. Од нив 36 испитаници или 75% имаат универзитетска диплома во областа на преводот, додека 19 испитаници или 55,9% имаат диплома во областа на толкувањето. Меѓу испитаниците има и со завршен втор и трет степен на високо образование т.е. со магистерски и докторски студии и тоа пет магистри во област на јазици и три доктори на науки во област на странски јазици. Од овие има двајца

магистри во областа на преводот и четворица магистри во областа на толкувањето.

Што се однесува до специјализираните области за терминологија и електронско преведување, може да се забележи дека овде бројот на образование е помал. Седум од испитаниците навеле универзитетски дипломи за секоја од овие две области, додека нешто поголем број (пет за специјализирана терминологија и 11 за електронско преведување) навеле дека посетувале курс.

Интересен е фактот што тројца од испитаниците велат дека не посетувале никаква обука за странски јазик, додека по седуммина велат дека не посетувале никаква обука за превод и толкување. Еден од испитаниците е магистер по компаративна книжевност, додека еден е со средно образование. Иако нема ниту еден испитаник со високо образование во областа на уметноста, петмина испитаници навеле дека имаат универзитетско образование во областа на науките, и тоа 8 испитаници имаат магистерски студии и 3 испитаници имаат докторски студии во областа на природните науките.

Слика 6. Толкувачи, Македонија: Степен на образование

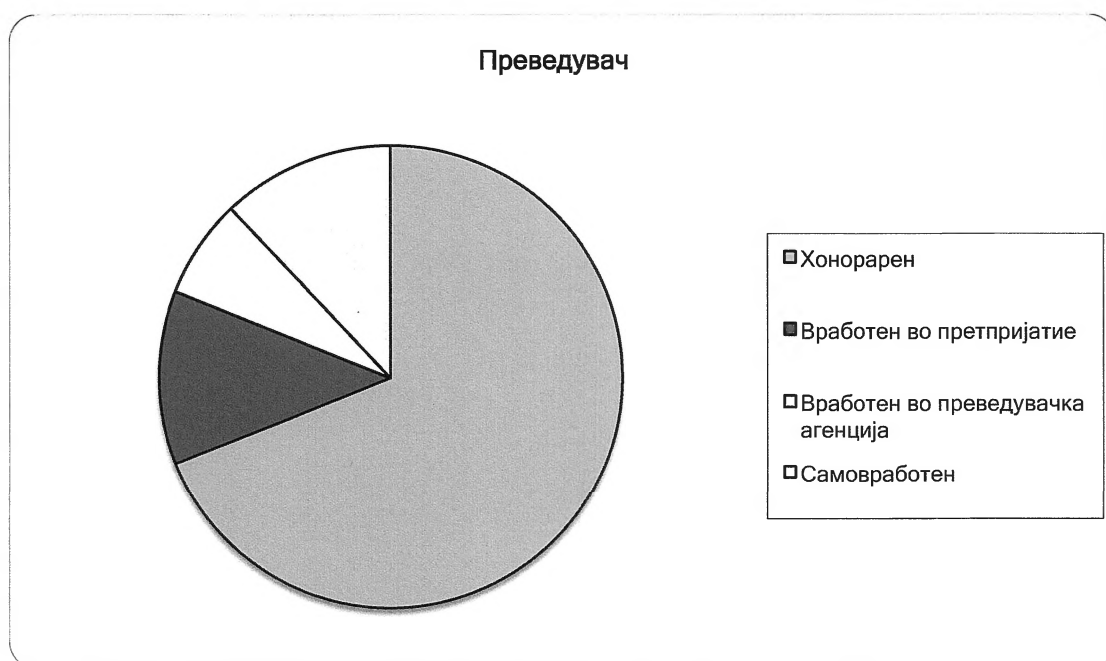
На прашањето дали членуваат во некоја професионална организација 87,9% одговориле дека не членуваат, додека 12,1% одговориле дека членуваат. Од овие кои членуваат во професионални организации, бројот на членови во меѓународни организации е уште помал. Релативно нискиот процент на членови во професионални организации укажува на тоа колку преведувачите и толкувачите имаат помалку можности да ги разменуваат своите професионални искуства и сознанија, како и помалку можности за професионално усовршување, споделување на нови информации за развој на професијата итн.

Вториот дел од прашалникот е поврзан со преведувачките практики на испитаниците и со нивните ставови за преведувањето и толкувањето. Во однос на практиките се интересираме за јазичните комбинации и начинот на кој работата преведувачите и толкувачите. Во делот посветен на испитување на ставови нè интересираат нивните субјективни размислувања за улогата на толкувачот во комуникациската ситуација, со акцент на ситуацијата на медијација на конфликти и потребните вештини и знаења за да работата во вакви ситуации.

Следните две прашања се однесуваат на познавањето на јазици и јазичните комбинации со кои работат испитаниците. На прашањето кој е нивниот мајчин јазик, соодветно на дистрибуцијата според етничка припадност, најголем дел на испитаниците одговориле дека мајчин јазик им е македонскиот (51 испитаник). Тројца испитаници го навеле турскиот како мајчин јазик, тројца испитаници го навеле албанскиот како мајчин јазик, додека по еден испитаник навел дека мајчин јазик му е ромски, српски и шведски.

Според јазичните комбинации на преведување доминира преводот на англиски јазик. Најголем број испитаници работа на комбинацијата македонски и англиски јазик. Застапени се и францускиот, германскиот, српскиот, шпанскиот, италијанскиот и бугарскиот јазик, по овој редослед.

Во следните неколку прашања имав за цел да го одредам начинот на кој испитаниците работата како преведувачи и толкувачи. Од табеларното сумирање на одговорите на прашањето во Слика 4. може да се заклучи дека повеќе од половината испитаници (69%) работат хонорарно. Еднаков број (12%) од испитаниците работата во претпријатие или како самовработени, а најмал број (7%) работата како вработени во некоја преведувачка организација.

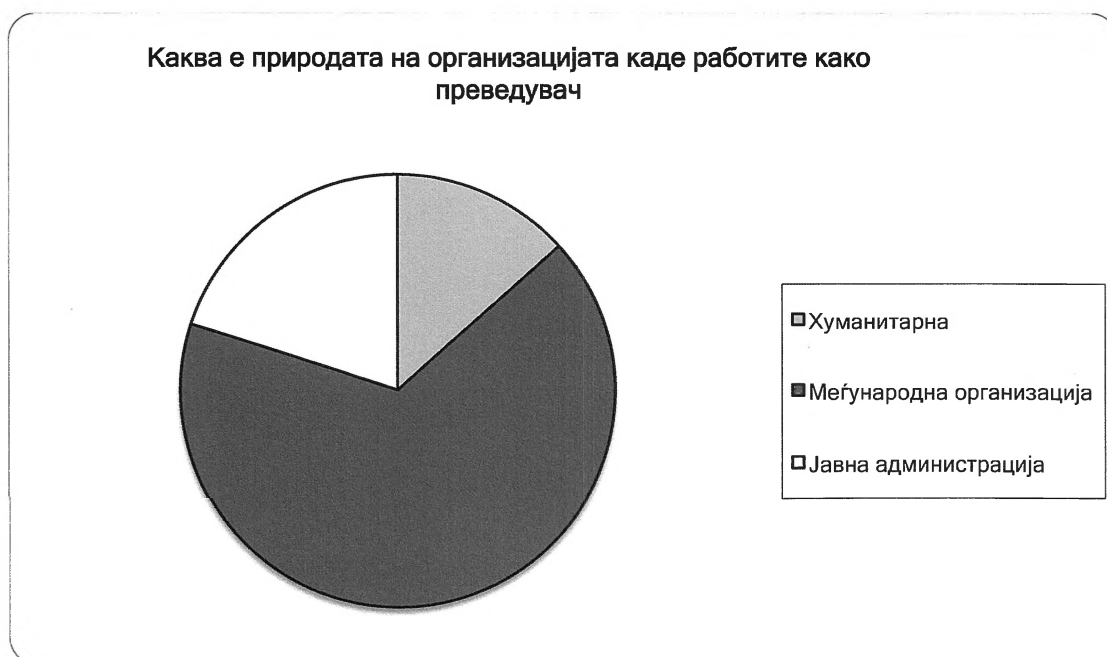

Слика 7. Толкувачи, Македонија: Начин на работа

Во однос на тоа каква е природата на организацијата во која работат најголем дел од испитаниците навеле дека работата за меѓународни

организации (66,7%), додека 20% рекле дека работата за јавната администрација, а 13,3% за хуманитарни организации.

Точниот назив на работното место го навеле 26 испитаници. Најголем број одговори наведуваат „преведувач“ како назив на работното место, со одредени варијации како „асистент/преведувач“, „официјален преведувач“, „преведувач и толкувач“, „судски преведувач и толкувач“, итн. Тројца од испитаниците навеле назив од областа на образованието и тоа: наставник, универзитетски професор и асистент предавач. Другите професии кои се наведени од испитаниците опфаќаат најразлични професии како: сопственик на фирма, уредник на списание, извршен директор, маркетинг менаџер, дипломат.

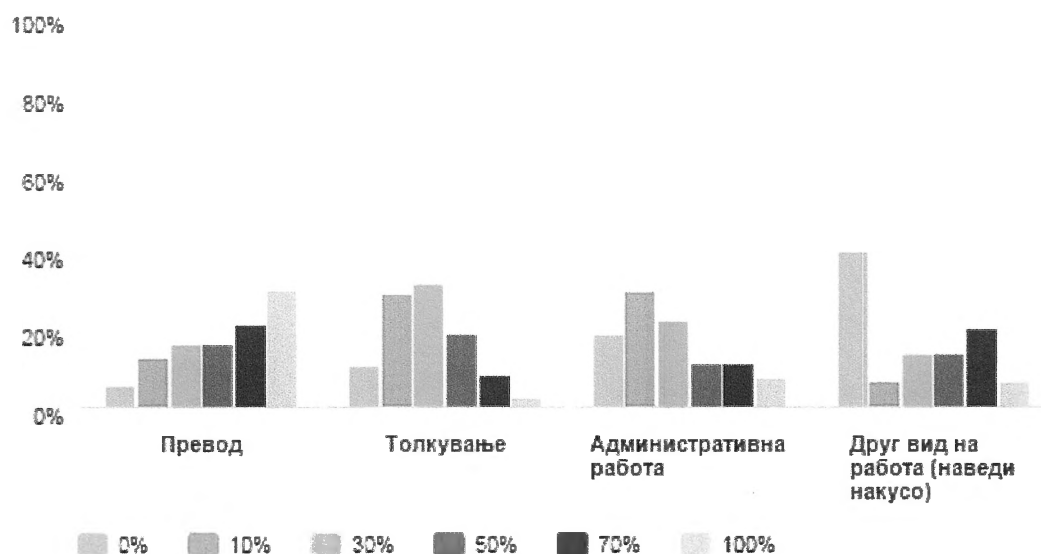

Слика 8. Толкувачи, Македонија: Тип на работна организација

Следното прашање се однесува на тоа колкав процент од работните активности на испитаниците опфаќа толкувањето. Од одговорите (види Слика 6) може да се забележи дека околу 31% од вкупниот број на испитаници кои

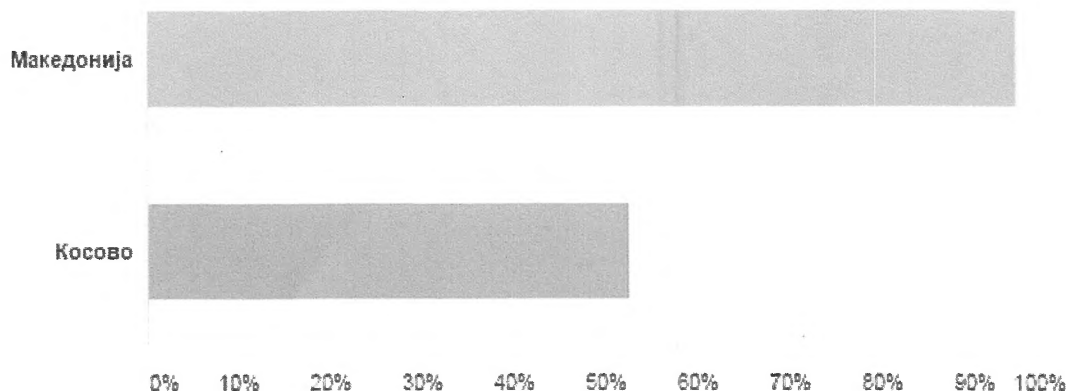
одговориле на ова прашање 100% од работното време го поминуваат во преведување. Бројот на оние кои своето целосно работно време го поминуваат во толкување е уште помал, само 3%. Најчесто толкувањето опфаќа околу 30% од работното време, додека другото работно време е поделено меѓу административните и другите активности.

Некои од другите активности кои испитаниците ги навеле се: организација и менаџирање, настава, маркетинг, односи со јавност, лектура, обука на вработени.

Слика 9. Толкувачи, Македонија: Дистрибуција на активности

Од вкупниот број на испитаници 27 одговориле дека работеле како толкувачи во ситуации директно поврзани со конфликт и тоа во Македонија 17 испитаници, во Косово 9 испитаници, во Србија 1 испитаник и во Кавказ 1 испитаник (види сл. 10).

Слика 10. Толкувачи, Македонија: Работа во конфликт

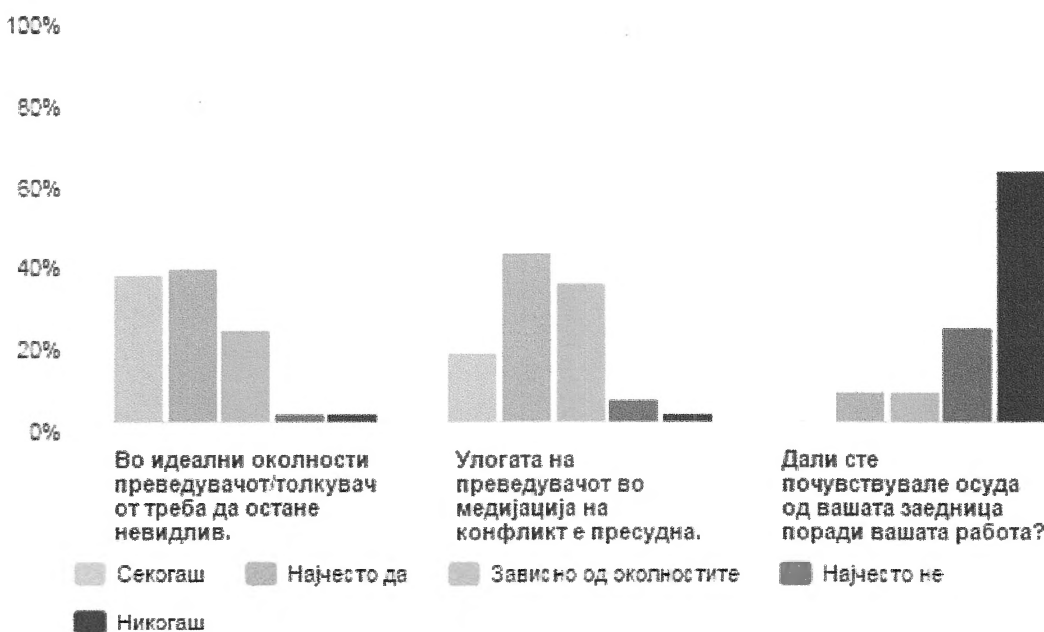
Повеќе од половината или 53,8% од испитаниците сепак одговориле дека преведувале во ситуација на конфликт, каде конфликтот е сфатен во најшироката смисла на зборот кога помеѓу двете страни кои разговараат има недоразбирање, спор или отворена конфронтација. Сепак, само 24% од испитаниците толкувале во ситуации на медијација на насилен конфликт. Меѓутоа само 15% претходно посетувале обука за медијација, двојно повеќе (30%) навеле дека посетувале обука за справување со конфликти. Речиси истиот број на испитаници (33%) посетувале обука за интеркултурна комуникација. Сепак дури 67% од испитаниците посочиле дека сметаат дека им е потребна обука/знаење/вештини за медијација.

Интересно е што еден од испитаниците во описниот коментар наведува дека со знаења и вештини за медијација се стекнал и од тоа што „имам толкувано на повеќе настани на темата“.

Слика 11. Толкувачи, Македонија: Вештини

Во прашањето кое е претставено подолу на Слика 9 испитаниците го посочуваат својот став во врска со неколку проблематични прашања идентификувани од анализата на истражувањата во областа на толкувањето во конфликти.

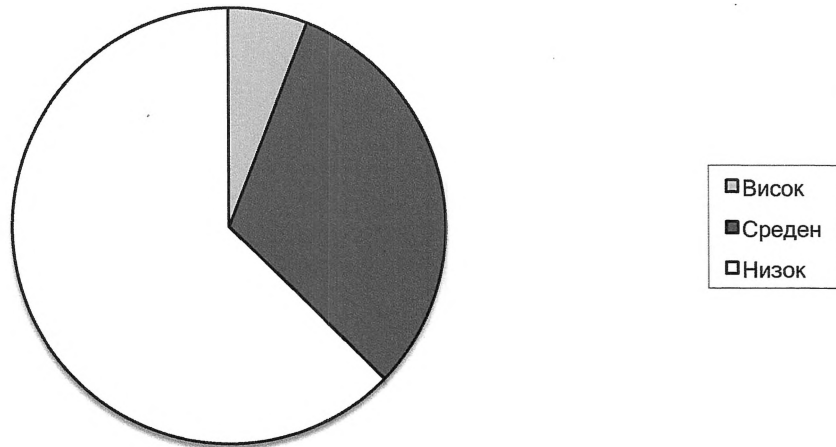
Слика 12. Толкувачи, Македонија: Ставови

Од одговорите може да се забележи дека 73% од испитаниците сметаат дека толкувачите треба да останат невидливи. Само еден испитаник одговара со „најчесто не“ и еден испитаник одговара „никогаш“, или вкупно 4% од испитаниците сметаат дека толкувачот треба да биде видлив. Меѓутоа, сосема спротивно на ова, околу 60% од испитаниците се согласуваат дека улогата на толкувачот е секогаш или најчесто пресудна во медијација на конфликт. Еден испитаник остава и коментар кој овде во целост го споделувам: „Би сакала да [ја] подвлечам важноста на преведувачот кога се работи за преговори во конфликтна или постконфликтна ситуација (на терен, села, воени штабови и сл.) Во вакви ситуации освен способноста со јазици: смиреноста, полот, возраста, националноста, шармот и социјалната способност играат голема улога и можат да придонесат за побрзи и порелаксирани (проток на информации) преговори.“

Само помал процент, но сепак значајни 16% од испитаниците почувствувале осуда од заедницата поради она што го работат. Додека за 84% од испитаниците тоа најчесто или никогаш не било проблем.

За статусот на преведувачот во општеството најголем број на испитаници (63%) се согласуваат дека е низок. Многу помал процент (6%) сметаат дека статусот на толкувачите е висок. Од коментарите кои испитаниците ги навеле може да се издвојат неколку:

Како би го дефинирале статусот на преведувачот во општеството

Слика 13. Толкувачи, Македонија: Статус

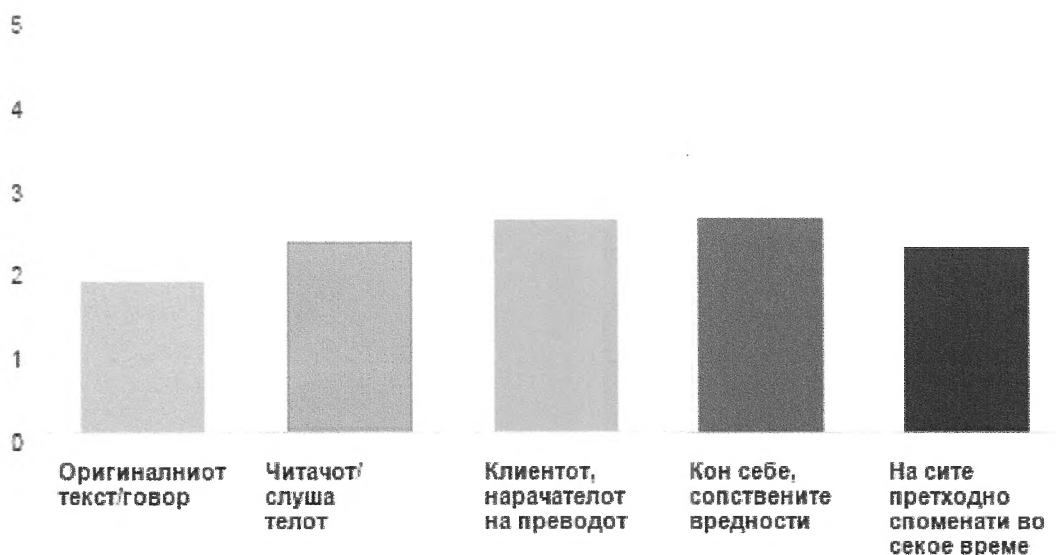
„Во општествата каде е позната важноста и деликатноста на работата на преведувачот, неговиот статус е висок. Онаму каде под преведувач се подразбира секој што има познавање од странски јазик, преведувачот има низок статус“;

„Преведувачот речиси и нема статус во нашево општество, каде што, очигледно, повеќе се ценат [...] лесната заработка отколку квалитетот и трудот“;

„Сè уште среден затоа што професијата не е доволно промовирана и многумина кои преведуваат, не се свесни за професионалните стандарди и препорачаните тарифи за преведувачките услуги“;

„Низок поради лош квалитет (екстремно низок) на превод/толкување“;

„Катастрофален“.

Слика 14. Толкувачи, Македонија: Лојалност

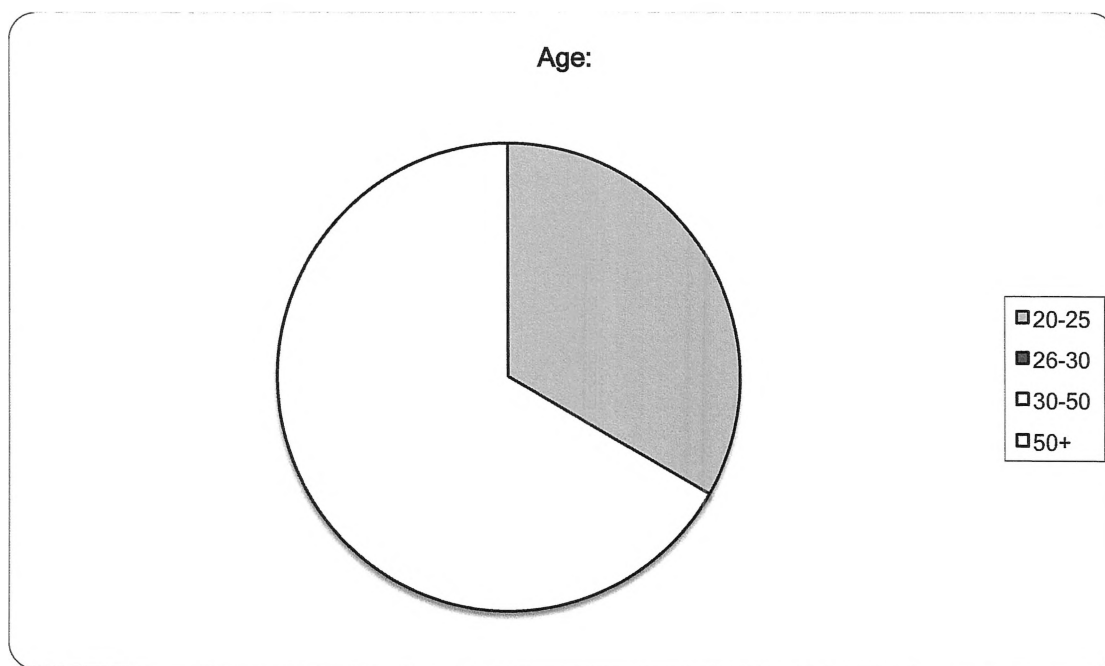
Последното прашање се однесува на лојалност на толкувачот, односно кому треба толкувачот да му покаже најголема лојалност. Од одговорите на ова прашање (слика 14) се гледа дека толкувачите се многу поделени околу ова прашање и немаат конкретен одговор. Додека најмногу (29) испитаници одговориле дека толкувачот треба да остане лојален кон оригиналниот текст/говор, незначително помал број (26) одговориле дека толкувачот треба во секое време да биде еднакво лојален и на текстот/говорот и на клиентот и на слушателот и на сопствените вредности. Еднаков број испитаници (20) навеле дека толкувачот треба да му биде лојален на слушателот, и дека треба да им остане лојален на сопствените вредности. И најмал, но сепак не многу различен, број (17) испитаници сметаат дека толкувачот треба првенствено да му биде лојален на клиентот/нарачателот. Овие релативно сличен број на различни одговори укажува на разликите во мислење, т.е. нестандардизираниот став за лојалноста на толкувачот.

9.2 Анкета на толкувачи во Косово

Целната група за анкетата беа активни толкувачи во Косово. Прашалникот беше дизајниран и поставен на интернет-страницата на <http://www.surveymonkey.com>. Прашалникот беше креиран на 7 јануари 2012 година, а одговорите се собираа до 1 март 2012 година. Дистрибуцијата на прашалникот се одвиваше преку мојот блог <http://klopche.blogspot.hk/2012/01/interpreters-in-conflict.html>, и преку познаници. Овој прашалник е речиси идентичен со претходниот и создаден со целосен превод на македонскиот прашалник на англиски јазик. Преводот на прашалникот на англиски јазик го реализирав лично. Прашалникот се состои најчесто од затворени прашања со повеќе опции за одговор, меѓутоа во секое прашање е оставена и слободна опција/друго, за испитаникот слободно да ја пополни со свој одговор. Прашалникот содржи повремено и отворени прашања за да се дозволат и квалитативни одговори. Се состои од два дела: првиот дел содржи прашања за одредување на основните социодемографски податоци, додека вториот дел има за цел да ги истражи конкретните преведувачки практики и ставови на толкувачите во однос на нивната улога во комуникациската интеракција.

Прашалникот го одговорија вкупно 13 испитаници/толкувачи. Поголем дел од испитаниците беа од женски род и тоа 61,5% или 8 испитаници. Додека 38,5% или 5 испитаници беа од машки род. Според возраста најголем дел или 69,2% од испитаниците се на возраст од 30-50 години; додека помал број или 30,8% се на возраст 20-25 години. Интересно е дека има еднаков број на испитаници кои се државјани на Република Македонија и државјани на Косово.

Еден од испитаниците има италијанско државјанство. Во однос на етничката припадност најголем број испитаници се од албанска етничка припадност, или вкупно 7 испитаници. Еден испитаник е со македонска етничка припадност и еден е припадник на босанската етничка група.

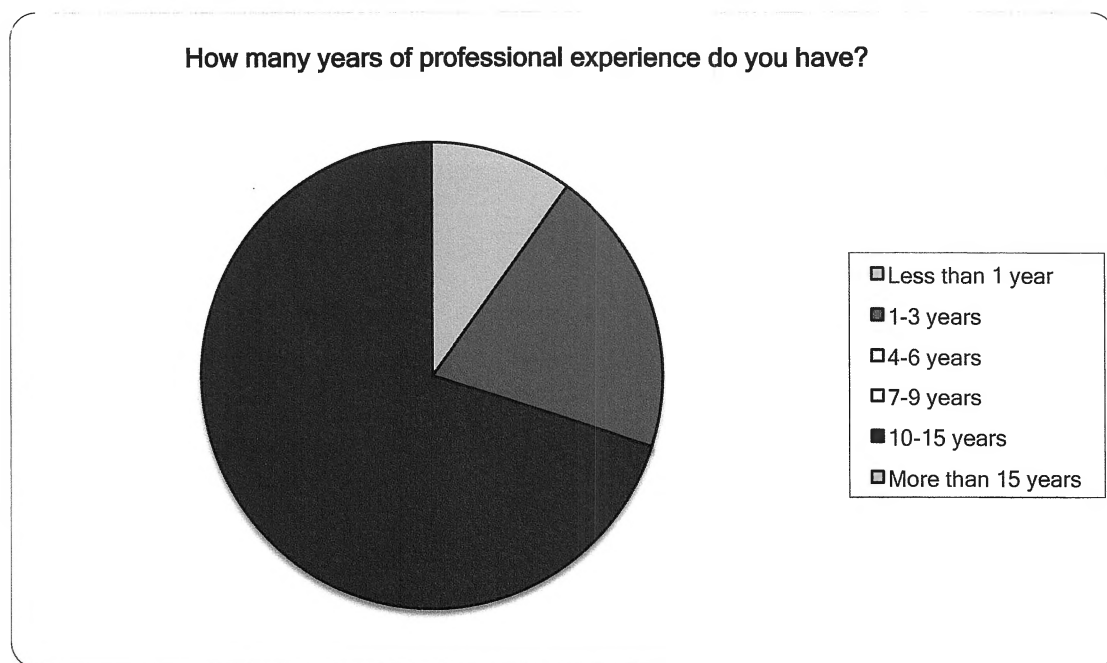

Слика 15. Толкувачи, Косово: Возраст

На прашањето во која земја работата најголем дел од времето 5 испитаника одговориле дека е тоа Косово, а четири испитаници работата најмногу во Македонија. Еден испитаник работи во Македонија, Косово и Албанија.

Следното прашање беше поврзано со работното искуство. Најголем број на испитаници или 72,7% имаат помеѓу 10 и 15 години работно искуство. Двајца испитаници или 18,2% имаат значително помало работно искуство од 1 до 3 години. Работно искуство од помалку од една година има еден испитаник.

Од одговорите на ова прашање може да се заклучи дека се работи за искусни професионални толкувачи.

Слика 16. Толкувачи, Косово: Работно искуство²⁵

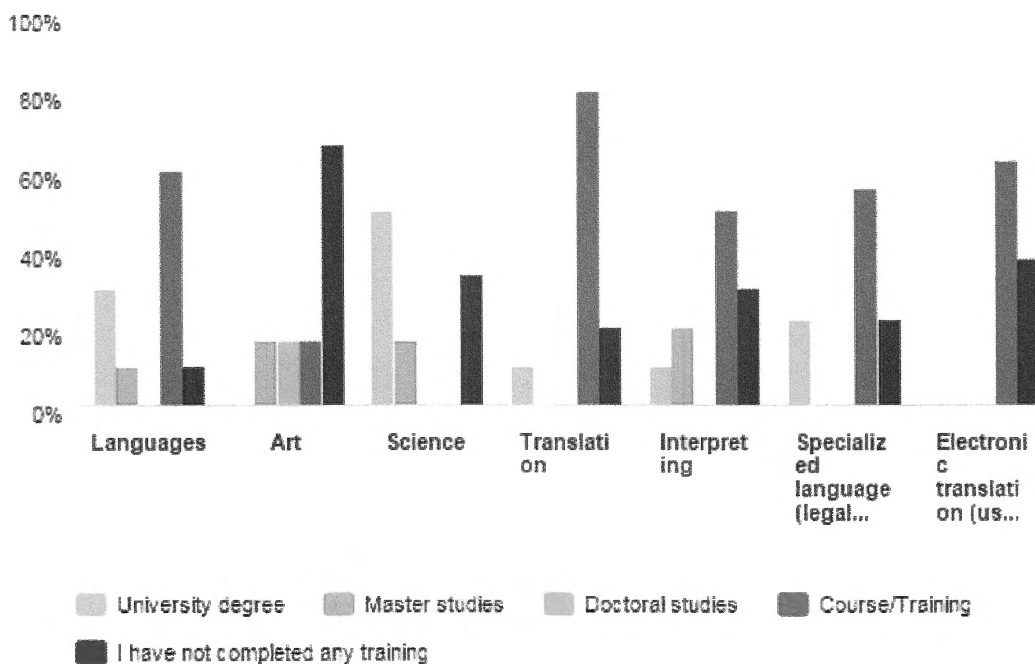
Специфично прашање беше дизајнирано со цел да се одреди како испитаниците се стекнале со своето знаење. Преку ова прашање можеме да го одредиме академскиот профил и нивото на образование на испитаниците. Од Слика 17 подолу може да се забележи дека најголем дел испитаници со своето знаење од областа на странските јазици и преведувањето се стекнале на курсеви. Многу помал број на испитаници или тројца имаат универзитетска диплома во областа на странските јазици. Од овие по еден испитаник имаат

²⁵ Сите слики понатаму содржат легенди на англиски јазик, бидејќи се генерирани од анкета која е спроведена на англиски јазик. Сите прашања во анкетата соодветсвуваат на анкетата спроведена на македонски јазик, а опишана претходно во оваа анализа. За деталните прашања и опции за одговор погледнете ги Додаток1 и Додаток 2.

диплома за превод и толкување соодветно. Меѓу испитаниците има двајца со магистерски студии по толкување.

Што се однесува до специјализираните области за терминологија и електронско преведување, може да се забележи дека овде бројот на образование е помал. По пет од испитаниците навеле дека посетувале курс за специјализирана терминологија и електронско преведување.

Интересен е фактот што тројца од испитаниците велат дека не посетувале никаква обука за превод и толкување.

Слика 17. Толкувачи, Косово: Степен на образование

На прашањето дали членуваат во некоја професионална организација 54,5% одговориле дека не членуваат, додека 45,5% одговориле дека членуваат. Од овие кои членуваат во професионални организации, само еден навел дека членува на меѓународна организација за толкувачи. Релативно нискиот процент

на членови во професионални организации укажува на тоа колку преведувачите и толкувачите имаат помалку можности да ги разменуваат своите професионални искуства и сознанија, како и помалку можности за професионално усовршување, споделување на нови информации за развој на професијата итн.

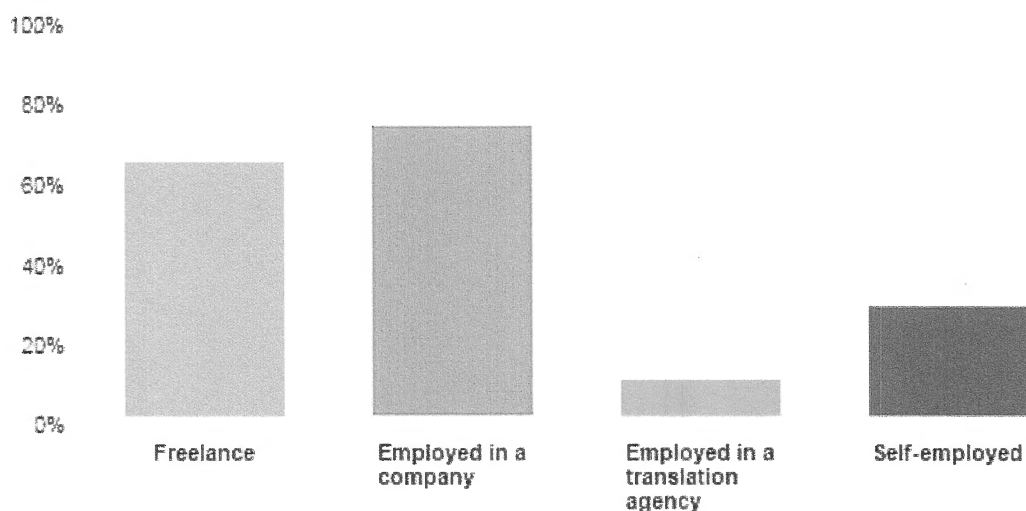
Вториот дел од прашалникот тој е поврзан со преведувачките практики на испитаниците и со нивните ставови за преведувањето и толкувањето. Во однос на практиките се интересиравме за јазичните комбинации и начинот на кој работата преведувачите и толкувачите, додека во делот за ставови не интересираат нивните субјективни размислувања за улогата на толкувачот во комуникациската ситуација, со акцент на ситуацијата на медијација на конфликти и потребните вештини и знаења за да работата во вакви ситуации.

Следните две прашања се однесуваат на познавањето на јазици и јазичните комбинации со кои работат испитаниците. На прашањето кој е нивниот мајчин јазик, соодветно на дистрибуцијата според етничка припадност, најголем дел на испитаниците одговориле дека мајчин јазик им е албанскиот (7 испитаник). Еден испитаник го навел македонскиот како мајчин јазик, еден испитаник го навел српскиот како мајчин јазик, а еден испитаник навел дека мајчин јазик му е италијанскиот.

Според јазичните комбинации на преведување и тука доминира преводот на англиски јазик. Најголем број испитаници работа на комбинацијата албански и англиски јазик. Застапени се и преводи од албански на македонски јазик и обратни, како и од албански на српски јазик и обратно. Други застапени јазици се германскиот и шпанскиот.

Во следните неколку прашања имав за цел да го одредам начинот на кој испитаниците работата како преведувачи и толкувачи. Од табеларното сумирање на одговорите на прашањето во Слика 18 може да се заклучи дека 80% од испитаниците работат како вработени во компанија. Помал дел или 60% работата работат хонорарно, а 20% како самовработени. Најмал број (10%) работата како вработени во некоја преведувачка организација.

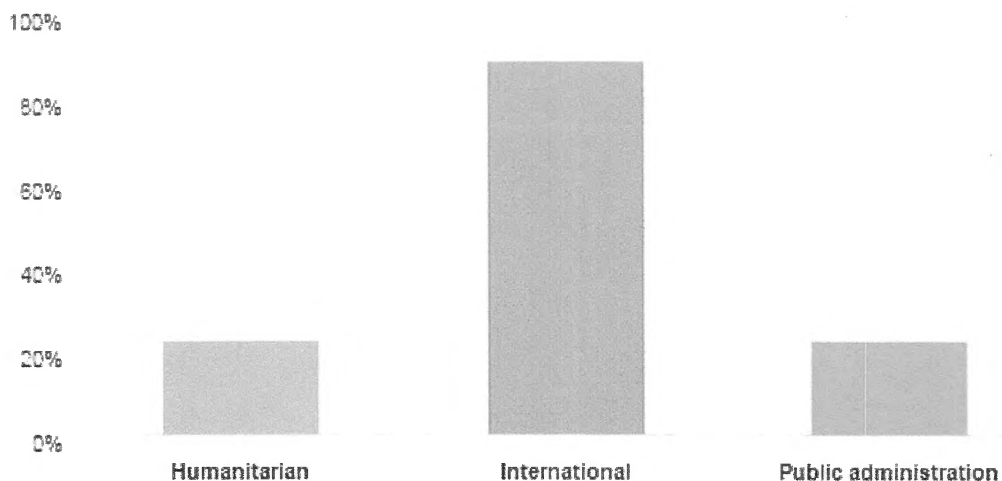
Во однос на тоа каква е природата на организацијата во која работат најголем дел од испитаниците навеле дека работата за меѓународни организации (90%), додека 22,2% рекле дека работата за јавната администрација, а исто толку за хуманитарни организации. Еден испитаник навел приватна агенција.

Слика 18. Толкувачи, Косово: Начин на работа

Точниот назив на работното место го навеле 7 испитаници. Најголем број одговори наведуваат „толкувач“ како назив на работното место, со одредени варијации како „јазичен асистент/толкувач“, „јазичен асистент/консултант“, „преведувач и толкувач“, итн. Другите професии кои се

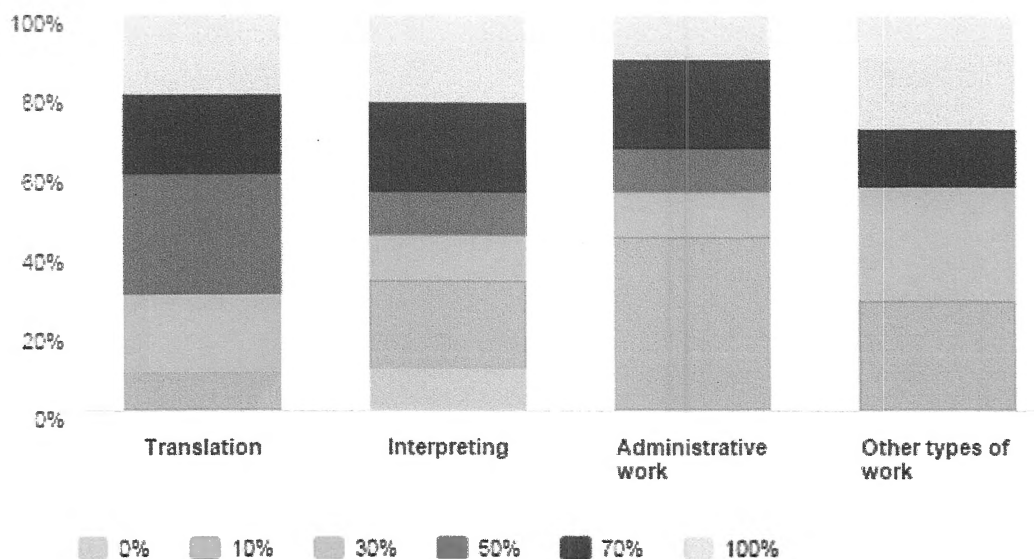
наведени од испитаниците опфаќаат: помошник од област на правните науки, асистент за јавно информирање, раководител на одделот за обука и развој.

Слика 19. Толкувачи, Косово: Природа на организацијата

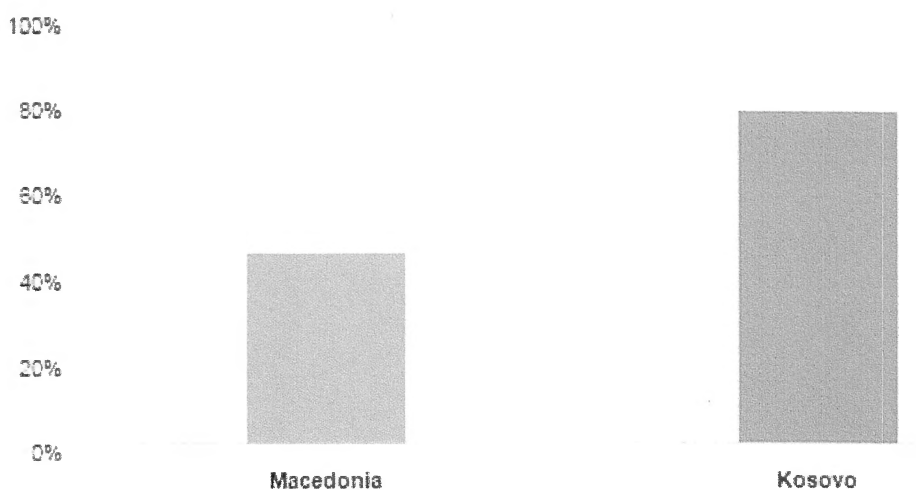
Следното прашање се однесува на тоа колкав процент од работните активности на испитаниците опфаќа толкувањето. Од одговорите (види Слика 20) може да се забележи дека само еден од вкупниот број на испитаници кои одговориле на ова прашање 100% од работното време го поминува во преведување. Бројот на оние кои своето целосно работно време го поминуваат во толкување е исто така еден. Најчесто работно време е во најголем дел поделено помеѓу толкување и преведување. Сепак 50% испитаници велат дека 10% од нивното работно време отпаѓа на административни работи.

Една од другите активности кои испитаниците ги навеле се: развој, организација и преведување на материјали за обука на персоналот во компанијата.

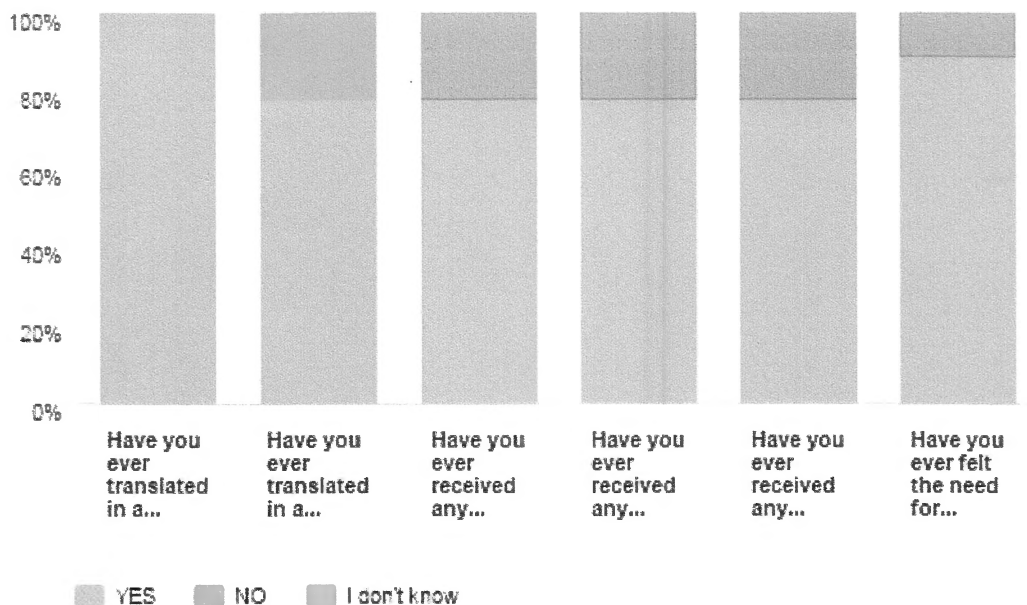
Слика 20. Толкувачи, Косово: Дистрибуција на работни активности

Од вкупниот број на испитаници 10 одговориле дека работеле како толкувачи во ситуации поврзани со конфликт и тоа во Македонија 4 испитаници, во Косово 6 испитаници (Слика 21).

Слика 21. Толкувачи, Косово: Работа во конфликт

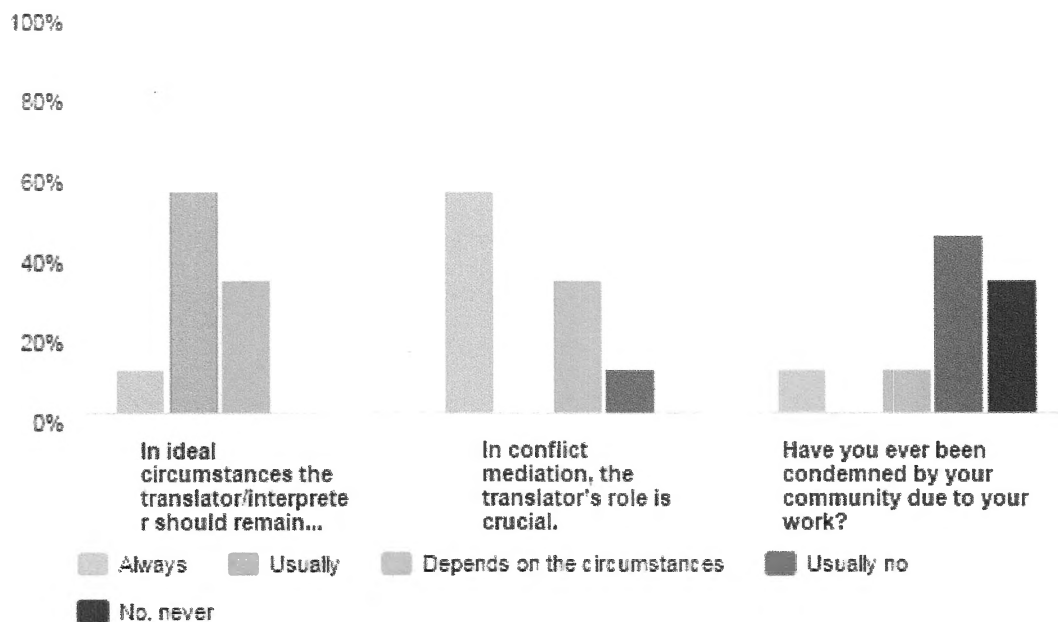
Во прашањето кое е претставено подолу на Слика 22 испитаниците зборуваат за поседувањето на специфични вештини за работа при медијација на конфликт.

Слика 22. Толкувачи, Косово: Вештини

Сите испитаниците одговориле дека преведувале во ситуација на конфликт, каде конфликтот е сфатен во најшироката смисла на зборот кога помеѓу двете страни кои разговараат има недоразбирање, спор или отворена конфронтација (Слика 22). Од нив, 78% толкувале во ситуации на медијација на насилен конфликт. Исто толкав број претходно посетувале обука за медијација и обука за справување со конфликти и обука за интеркултурна комуникација. Сепак, дури 89% од испитаниците посочиле дека сметаат дека им е потребна обука/знаење/вештини за медијација.

Интересно е што еден од испитаниците во описниот коментар наведува дека со знаења и вештини за медијација се стекнал и од тоа што „имам толкувано на повеќе настани на темата“.

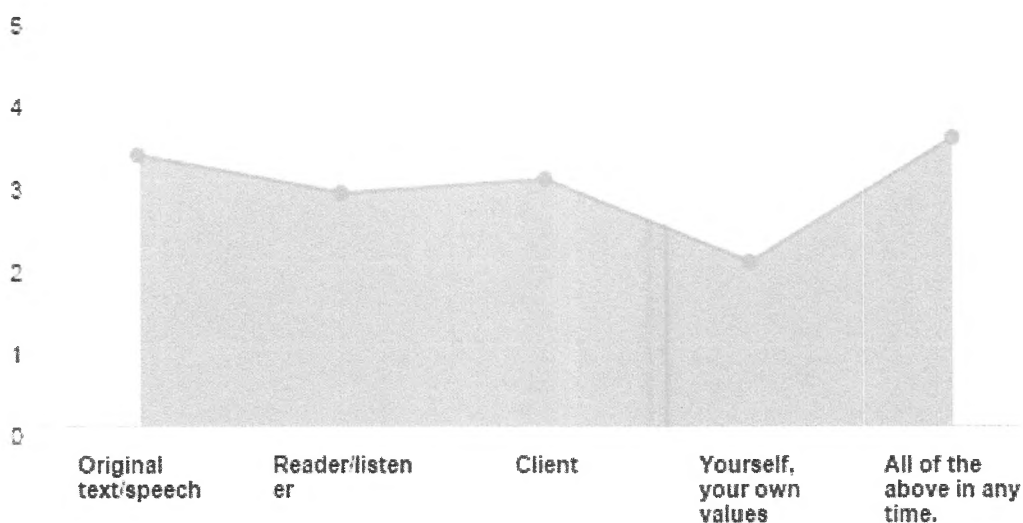
Слика 23. Толкувачи, Косово: Ставови

Во прашањето кое е претставено на слика 23 испитаниците го посочуваат својот став во врска со неколку проблематични прашања идентификувани од анализата на истражувањата во областа на толкувањето во конфликти. Споделените мислења од страна на испитаниците на прашањето дали толкувачот треба во сите околности да остане невидлив покажуваат дека ниту еден од испитаниците не се согласува во целост со овој исказ. Најмногу, 62,5% од испитаниците сметаат дека толкувачите треба најчесто да бидат невидливи (Слика 23).

Меѓутоа, околу 50% од испитаниците се согласуваат дека улогата на толкувачот секогаш или често е од суштинско значење во посредувањето за време на конфликти (Слика 23).

Само 12,5% од испитаниците биле критикувани поради својата работа од страна на заедницата. Останатите 87,5% од испитаниците изјавуваат дека „најчесто не биле“ или „никогаш не биле“ критикувани за својата работа.

Кога станува збор за дефинирање на социјалниот статус на толкувачите, најголем дел од испитаниците (87,5%) се согласуваат дека имаат некаков среден статус. Ниту еден од испитаниците не мисли дека толкувачи имаа висок статус, а 12,5% сметаат дека статусот на толкувачите е низок.

Слика 24: Толкувачи, Косово: Лојалност

На последното прашање е поврзано со лојалноста на толкувачот (Слика 24); т.е. кон кого треба толкувачот да биде лојален. Одговорите повторно покажаа дека нема јасен став меѓу толкувачите како одговор на ова прашање. Испитаниците избраа да укажат дека толкувачот треба да бидат лојален кон клиентот, говорот (текстот), слушателот или сопствените вредности зависно од

ситуацијата, давајќи на оваа опција највисока просечна оценка од 3,3 поени. По ова следи лојалност кон оригиналниот текст/говор со средна вредност од 3 поени. Да се биде лојален на клиентот и да се биде лојален кон слушателот добија иста средна оценка од 2,6 поени. Интересно е што најниска средна оценка доби опцијата да се биде лојален кон личните вредности (1,6 поени). Ова оди во согласност со вообичаената наставна практика во нашиот регион според која толкувачите треба да останат неутрални и да го задржат своето мислења надвор од разговорот кој го толкуваат.

9.3 Студија на случај

За време на презентацијата на резултатите од анкетните прашалници со група на заинтересирани испитаници, еден од присутните толкувачи одлучи да сподели видување за инцидент релевантен за оваа студија. Поради оваа причина, одлучив да го претставам во посебно поглавје и да го вклучам во анализата.

Настанот се случил за време на состанокот за медијација помеѓу претставници на српската и албанската популација од Косово. Комуникацијата на работилницата се одржувала на три јазици: англиски, српски и албански. За комуникација да се одвива без пречки, бил користен главно симултан превод, со консекутивен превод во одредени прилики.

На состанокот меѓу претставниците на албанското и српското население од еден мешан град во Косово, британскиот медијатор се обидел да им помогне на двете страни да дојдат до решение на еден од клучните секојдневни проблеми во овој град. Имено, по косовската криза вработените луѓе од српското малцинство во градот почнале да чувствуваат страв од албанските

колеги и затоа престанале да одат на работа. Членовите на албанското население пак сакале да продолжат со нормалниот секојдневен живот и да ги вклучат српските колеги во новоформиранiot поредок. Процесот на медијација бил спроведен со помош на четири симултани толкувачи, двајца на англиски и српски јазик, и двајца на албански јазик.

Во одреден момент медијаторот прашал:

"How can we encourage Serbian people to come to work?"

Еден од симултаните толкувачи превел на српски јазик:

"Kako možemo ohrabriti Srbe da pođu na posao?"

/Како можеме да го охрабриме српскиот народ да доаѓаат на работа?/

Српскиот делегат навредено одговорил, доста гласно:

"Mi se ne plašimo da idemo na posao!"

/Ние не се плашиме да одиме на работа!/

Ситуацијата почнала да станува напната и процесот на медијација лесно можел да биде прекинат во оваа ситуација, во која медијаторот почнал да ја губи довербата на едната страна во конфликтот. За среќа, другиот толкувач, воден од сопствените познавања за чувствата и културата на претставниците на засегнатата страна, одлучува да интервенира, објаснувајќи дека е направена лингвистичка грешка и понудувачи друго толкување:

"Kako možemo potaknuti Srbe da idu na posao?"

/Како можеме да го поттикнеме српскиот народ да доаѓаат на работа?/

Во настанатата ситуација не станува збор за грешка, бидејќи е направен сосема добар лингвистички превод на употребениот англиски збор. Станува

збор за избор на варијанта на превод (не буквален превод), кој во дадената ситуација го зачувува “угледот” на едната страна во конфликтот.

Интервјуираниот толкувач е припадник на етничката српска заедница, живее во Македонија, работи како хонорарен толкувач-преведувач, а во исто време посетува Мастер-програма за конференциско толкување на скопскиот универзитет. Иако без формални познавања за принципите во процесот на медијација, овој толкувач сепак покажал инстинктивна подготвеност, која се должи и на познавањето на културата, за настанатиот превид од страна на надворешниот медијатор. Употребувајќи го зборот „поттикне“ наместо „охрабри“ успева да го надмине проблемот и да обезбеди непречено понатамошно одвивање на процесот на медијација, кое резултира со позитивен исход.

9.4 Заклучок

Резултатите од ова истражување треба да се земат многу општо, бидејќи само една четвртина од испитаниците имаат вистинско практично искуство на толкување за време на насилни конфликти и во процесите на медијацијата. Сепак, иако истражувањето има свои ограничувања, тоа нуди увид во ставовите на професионалните толкувачи, особено како тие гледаат на својата професија и како ја вршат својата улога во конфликтни ситуации. Заедно со резултатите од интервјуата, заклучоците од оваа анкета можат да се користи за дизајнирање на наставни програми за надминување на идентификуваните недостатоци во поглед на знаењето и вештините кај професионални преведувачи. Анкетата покажа дека повеќето од испитаниците имаат значително образование во

областа на преводот и толкувањето, особено во случајот на Македонија. Сепак, треба да се има предвид дека ова се должи можеби на фактот што толкувачите кои имаат диплома во превод беа повеќе подготвени да учествуваат во истражувањето и да ги споделат своите ставови. Иако повеќето имаат завршено додипломски студии во превод и толкување, а пак значителен број имаат магистратура во превод и/или толкување, сепак повеќето испитаници идентификуваа дека им се потребни дополнителни вештини со кои не се стекнале во текот на своето формално образование.

10. Анализа на интервјуа

Во рамките на ова истражување беа спроведени лични интервјуа со две целни групи: 1) експерти за толкување, директно вклучени во процеси на медијација на конфликти, најчесто на повисоко, Патека 1 ново; 2) експерти за медијација, корисници на услуги на толкувачи во процесот на медијација на конфликти.

Во ова поглавје ќе се ја претставам мојата анализа на спроведените интервјуа, организирајќи ги одговорите околу неколку клучни прашања. Деталните записи од интервјуата можете да ги погледнете во Додаток 5.

10.1 Интервјуа со толкувачи

Интервјуата со двајца толкувачи и едукатори ми овозможи одблизу да ги забележам различните димензии на толкувачките практики на професионалните толкувачи.

Она што е интересно е дека хабитусот на сите овие толкувачи е различен, па оттука и нивните преведувачки практики се разликуваат, а и нивната перцепција за улогата на толкувачот се разликува. Она што ги поврзува е дека сите тие директно или индиректно се нашле во ситуација на толкување во медијација на конфликт на релативно високо ниво. Исто така, најголем дел од нив денеска работата како едукатори на новите генерации на толкувачи, и нивното искуство и став секако ќе биде пренесено на идните толкувачи.

Во овој дел ќе се обидам да ги синтетизирам перцепциите на овие толкувачи во врска со улогата на толкувачот во медијација на конфликт.

Наодите од истражувањето спроведено со професионални преведувачи кои работат во Македонија и Косово, сепак ограничен, се потврдени и проширени со животна приказна интервјуа со две експерти за толкување (ET). Овие двајца преведувачи биле вклучени во преговори и посредување разговори на високо ниво и станува директно присутен на некои Патека 1 посредување настани за време на разговорите со посредство да се донесе до крајот на насилен конфликт во Македонија во 2001 година Во текот на поглавје ние ќе се истражуваат на хабитус на овие преведувачи , нивното стекнување на јазични вештини и интеркултурни вештини, како и на новите позиции и ставови кон улогата на преведувачи во посредување на конфликти, преку сопствените искуства, како посредување конфликт толкувачи. Таа е многу важна, бидејќи и двете од овие толкувачи учат и да се обучи идните преведувачи.

Интересно, и двајцата толкувачи биле израснати во повеќејазична средина од најраното детство, и двете имаат положено голем дел од своето детство и младост живеат во странство. Оваа можност да живеат во странство помогна и толкувачи не само да добијат двојазични вештини, но, исто така, стануваат „течно“ во културата на земјите-домаќини. И двајцата толкувачи се вратиле во својата земја и животот, како возрасни, го поминале во Македонија, избирајќи да се занимаваат со професии поврзани со јазикот, како преведувачи и толкувачи, а подоцна и наставници. Тие се, исто така, две од првите официјални преведувачи во Македонија, со значителна работно искуство. Што придонесува за нивниот социјален капитал во согласност со Бордо е нивниот ангажман како универзитетски предавачи позиција, која е високо почитувана во македонското општество.

10.1.1 Јазични вештини

Во однос на нивните јазични вештини, интервјуираните толкувачите го зборуваат македонскиот како мајчин јазик. Нивните дополнителни јазични вештини вклучуваат англиски, шпански и француски јазик. Сите ќе се согласат дека прва и основна вештина на секој толкувач е познавањето на јазиците кои ги користат во толкувањето. Затоа, кога се обидуваме да го претставиме хабитусот на овие толкувачи треба да започне со тоа како ги стекнале јазичните компетенции. Обете толкувачки посетувале училиште на својот втор јазик и на тој начин станале двојазични. ЕТ2 вели дека пораснала „со францускиот јазик на возраст од пет до дваесет години“ (ЕТ2, лична комуникација, 12 април 2012 година). Таа, исто така, верува дека ова е причината зошто била вработена како толкувач за меѓународниот тим за медијација, а не од локалниот македонски тим.

Иако, имаат развиени двојазична/бикултурни вештини, да бидат толкувачи е нешто што го научиле преку искуството, а не формална обука. Тие имаат универзитетски дипломи во областа на јазиците и лингвистиката. Обете коментираат дека обуката за толкување ја стекнале на работното место, учејќи од сопствените грешки, иако ниту една не наведува кои биле овие грешки. Ова е разбирливо со оглед на тоа што толкувањето е прилично нова професија на глобално ниво, а во Македонија формална обука за толкувачи беше воспоставена дури по конфликтот во 2001 година. Двете интервјуирани толкувачки биле вклучени во формирањето на наставниот план и работата како наставници на Катедрата за преведување и толкување.

10.1.2 Невидливост и неутралност

И покрај нивното слично искуство во однос на стекнувањето и развивањето на вештините за толкување, двете интервјуирани толкувачки имаат многу различни позиција за видливоста на толкувачите и нивната неутралност. ЕТ2 силно го поддржува ставот дека толкувачот, особено во политичките дискусии, треба да остане невидлив и неутрален. Опишувајќи го своето искуство како преведувач во медијација на конфликт таа рече:

Во однос на тоа како се чувствував во таква улога, мислам дека преводот како механички трансфер на содржината од еден јазик на друг јазик нуди заштита за преведувачот од каков било вид на одговорност. На крајот на денот, толкувачите не потпишуваат никаков договор, тие не се дел од тимот за медијација. Јас сум машина, како телефонот - канал кој емитува комуникација, но не влијае врз неа. Затоа, не постои дилема. Иако одлуката на медијаторите или страните во медијацијата може да ме фрустрираат, јас лично не би требало да интервенирам, ниту пак да го изразам своето мислење. И покрај тоа што бев ангажирана од страна на меѓународниот тим, не зазедов ниту бранев која било страна во преговорите. Јас дури и немам време да размислувам додека толкувам. За време на политички средби и преговори или медијација, мора да се посвети внимание на етиката на однесување, дипломатскиот протокол. Преведувачот мора да биде лојален на говорникот и на информациите. Медијаторот е медијатор. Нему му треба толкувач. Кога ќе почне да интервенира, толкувачот веќе не е толкувач. (ЕТ2, лична комуникација, април 2012 година)

Сепак, ЕТ2 признава дека постојат разлики во овој поглед на различни нивоа, и во различни организации кои вработуваат толкувачи.

Тоа е причината зошто мора да постои јасен опис на работното место. Постојат различни позиции, како што се политички советник, или јазичен асистент во КФОР и ОБСЕ. Овие позиции се разликуваат од оние на преведувач и толкувач, иако тие понекогаш се преклопуваат. Да се биде слободен преведувач, не е

обврзана на една институција, ми дозволува да бидам непристрасна. Постои уште поголема разлика помеѓу работа на терен и работат на највисоко ниво. (ЕТ2, лична комуникација, 12 април 2012 година)

ЕТ1 се согласува дека толкувачи многу често се прашуваат за мислење за предметот во преговорите од страна на нивните работодавци. Ова е кога вештините на преведувач се разликуваат од двојазични вештини. „Понекогаш лично мислење е побарано од преведувач. Во такви ситуации, толкувачот мора да биде со отворен ум, со цел да ја разбере ситуацијата и сопствената позиција во дадената ситуација. Преведувачот треба да има разбирање и да ги прифати различните мислења“ (ЕТ1, лична комуникација, 9 април 2012 година).

Сепак, ЕТ1, исто така, се согласува дека преведувач треба да се гледа како невидлив.

Понекогаш преведувачот треба да биде невидлив затоа што кога тој станува премногу видлив, страните во преговорите зборуваат со него. Физичкиот простор е многу важен. Преведувачот треба да стои настрана, така што двете страни не се свртени кон него/неа, но наместо тоа зборуваат меѓу себе, освен ако на преведувачот не му е дадена таква улога. Но, дури и во такви ситуации, потребно е на преведувач, од неговиот работодавец, за пренос на комуникација во текот на неформалната време или за време на паузата. Дали преведувачот го прави ова, тоа е до него/неа. (ЕТ1, лична комуникација, 9 април 2012 година)

Познавањето на протоколот е, исто така, се гледа како многу важно, со цел да остане неутрален, или да се види од другите како непристрасно. Во опишувањето на еден одреден инцидент ЕТ1 вели:

За време на разговор посредување, каде што двете страни и меѓународната заедница беа присутни, имаше преведувач за македонски јазик. Додека еден од говорниците се користи со српски во обраќањето на состанокот, толкувачот инстинктивно толкува, бидејќи го разбира овој јазик. Меѓутоа, подоцна, кога учесник побара да говорат турски ова е невозможно, бидејќи ниту еден од

преведувачите присутни знаеше турски јазик. Тоа создаде чувство на нееднаквост и помалку близок третман за припадниците на одредени етнички групи, на сметка на другите. Поради грешка од страна на преведувачот, протоколот е прекинат. Ова се случува затоа што преведувачите не учат за протокол и како да се однесуваат во процесот на посредување на конфликти. (ЕТ1, лична комуникација, 9 април 2012 година)

Сепак, и толкувачите се согласуваат дека преведувачите треба да ја задржат својата верност кон информациите што ги добиваат.

10.1.3 Вештини за медијација

Според ЕТ1 „посредување или преговори се присутни во речиси секоја ситуација на толкување“ (лична комуникација, 9 април 2012 година). Од неа лично искуство таа заклучува дека понекогаш:

„толкувачите се користат како елемент да се надминат закоравените позиции во медијацијата. Понекогаш една од страните, или дури и медијатор, луто ќе се обрати на преведувач. Ова се случува за да им се овозможи на странките да се вратат еден чекор и за рedefинирање на позициите. Во таква ситуација, со цел да се ублажат тензиите, толкувачот треба да бидат обучени да одговори. Преведувачот има улога дури и за време на паузите; на повисоко политичко ниво ова е помалку присутна, но на пониско ниво преведувачи може да дејствува како мост помеѓу страните, и да помогне лечи нивните односи. (ЕТ1, лична комуникација, 9 април 2012 година)

За ЕТ2 „Преведувачот е медијатор само кога станува збор за јазици, но нема никакво влијание врз резултатите на посредување“ (ЕТ2, лична комуникација, 12 април 2012). Таа, исто така, призна дека таа немала обука за медијација. Сепак, таа е сигурна дека тоа ќе биде од голема корист. Таа, исто така, се чувствува дека:

Толкувањето би било подобро во процесот на медијација доколку толкувачот е присутен на настанот од почеток до крај. Сепак, процесите на медијација во кои учествуваат, истиот толкувач не беше присутен од почеток до крај. Како толкувач за време на процесот на медијација немав увид во целата ситуација. Неколку колеги се сменија во текот на процесот. Покрај тоа, јас бев толкувач за македонската страна и затоа немав увид во преговорите со албанската страна. Во таква ситуација, за да не се направи грешка, најдобро за толкувачот е да остане блиску до буквалното значење на зборовите. Толкувачот не треба да презема ништо, бидејќи не е политичар и не знае што се случило, која им е целта на политичарите, итн. Се разбира, мора да се идентификуваат со двете страни, она што се зборува мора да се каже со истата возбуда. Радикалните ставови мора да се кажат со еднаква мерка. Пораката мора да бидат пренесена верно. Јас чувствував потреба да интервенирам, но не го правам тоа при толкувањето. Можеби понекогаш го давам моето лично мислење надвор од преговорите во приватни разговори. (ЕТ2, лична комуникација, 12 април 2012)

10.1.4 Интеркултурна компетентност

Толкувачите вклучени во медијација на конфликти работат во мултикултурни средини. Затоа нивните обврски бараат вештини кои ги надминуваат нивните јазични компетенции. За ЕТ2 „се разбира, толкувачот треба да знае елементи од културата, ситуацијата, цивилизацијата“. Сепак, „можеби, одговорноста е поголема за толкувачите во заедница, односно толкувачите во суд, здравство и полициска станица, за барателите на азил, итн. Треба да се обрне внимание на културата, движењето на телото. Но, повторно, тие не треба да влијаат или да даваат предлози (ЕТ2, лична комуникација, 12 април 2012).

Од друга страна, ова може да биде поврзано со потребата „да се биде со отворен ум“, како што спомена ЕТ1. Но, што навистина значи овој концепт?

Отвореност многу често се поврзува со вештините за интеркултурна комуникација. Слободоумните лица се подготвени непристрасно да ги примат мислењата на другите. Тие исто така се свесни за своите културни вредности и признаваат дека вредностите на другите луѓе се различни. Чен и Стартоста ја класифицираат отвореноста како еден од четирите лични ставови кои ја формираат „афективната перспектива на компетенциите за интеркултурна комуникација“ (цитирано во Asanto, Miike and Yin, 2008: 222). Другите три лични ставови се самоконцепт, неосудувањето и социјална релаксација. Чен и Стартоста (2008) дополнително го поврзуваат себепониманието со самодовербата, објаснувајќи дека лицата со висока самодоверба се со поголема веројатност да бидат прифатени од страна на другите и се повеќе позитивни кон припадниците на другите групи. Со тоа што се универзитетски професори, високо ценети како професионалци, со висок степен на социјален капитал, им дава на интервјуираните толкувачи висока самодоверба.

Другите два елемента на афективната компетенција за интеркултурна комуникација, како што се идентификувани од Чен и Староста (според Asanto, Miike and Yin, 2008: 222-223) не беа значително споменати од страна на интервјуираните толкувачи. Во поглед на социјалната релаксација, или способноста да се откријат помалку нервозни емоции, толкувачот треба да надмине неколку симптоми, како што се: потењето, пречки во говорот, двоумење и снижување на гласот. Да се покаже неосудување во суштина значи да се „нема никакви предрасуди кои би го попречиле искреното сослушување на другите“ (според Asanto, Miike and Yin, 2008: 222).

10.1.5 Едукација на толкувачи

Како стручњаци во областа на толкувањето не е чудно што и двете интервјуирани толкувачки се и предавачи на првата Катедра за преведување и толкување основана во Скопје. На тој начин со своите мислења и ставови за толкувањето, кое го научиле преку своето професионално искуство, ќе влијаат и на идните толкувачи кои работат во македонски контекст. Сепак, изложеноста на две прилично различни позиции ќе им понуди на идните толкувачи различни опции. Тие ќе бидат во можност да изберат меѓу двете позиции во зависност од конкретната ситуација, барањата на клиентите на двете страни и барањата на комуникацискиот настан.

Дипломираните толкувачи не се подготвени да работат во кризни ситуации. Таквите содржини не се дел од новата наставна програма. Терминологијата на меѓународните организации се учи, но не и нивните основни процеси. Ниту пак се учат фазите на преговарање и медијација. Толкувачите стекнуваат искуство на своето работно место. Тие учат од сопствените искуства и од луѓето со кои работат. (ET1, лична комуникација, 9 април 2012 година)

Експертот за толкување исто така советува дека од новите студенти кои доаѓаат да студираат толкување треба да се бара повисоко познавање на странските јазици. Комуникацијата треба да се изучува како процес, бидејќи понекогаш толкувачот има можност да биде учесник во комуникацијата и затоа треба да има познавање како да го направи тоа. Јазикот на телото, исто така, треба да се изучува [...] и толкувачите мора да го знаат.

10.1.6 Заклучок

Во своите наративи, интервјуираните толкувачи се согласуваат дека она што ќе го подобри исходот на процесот на толкување во медијација на

конфликт е подобрена комуникација и усогласеност во дејствувањето помеѓу медијаторите и толкувачите. „Во работата недостига претходна подготовка, соработка и контакти со страните кои се вклучени“ (ЕГ1, лична комуникација, 9 април 2012 година).

Друг интересен увид е фактот дека овие професионални толкувачи се обете жени. Тие се согласуваат дека светот на медијацијата на конфликти е машки свет. Иако родовите прашања не беа директно споменати за време на интервјуата, тие се очигледни. Останува ова прашање да биде подетално обработено во некоја наредна прилика и следно истражување.

10.2 Интервјуа со корисници на услуги на толкувач

Со цел да се разберат мислењата и ставовите од другата страна на процесот на комуникација, беа спроведени интервјуа со двајца меѓународни дипломати и експерти во медијација (ЕМ). Прашањата според кои беше воден разговорот беа извлечени од истражувањето и интервјуата со толкувачите, како и од личениот ангажман на истражувачот како познавач на професијата толкувач. Интервјуата беа спроведени на англиски јазик, а протоколот за прашалникот е приложен во Додаток 3, додека во Додатокот 4 може да се проследи транскриптот на целиот разговор.

Интервјуираните ЕМ се по потекло од различни земји, зборуваат различен мајчин јазик и имале различни животни патеки. Обајцата имаат над 15 години меѓународно искуство во сферата на дипломатијата. Во различно време од своите кариери поминале време во Македонија. Еден од нив бил директно вклучен во Кумановскиот процес на медијација за ставање крај на насилството во Косово. Во текот на својата работа како медијатори и двајцата користеле

толкувачи. Понекогаш користеле и повеќе од еден толкувач во зависност од ситуацијата, јазичната комбинација и довербата кај соговорникот. Според зборовите на EM2:

Во мојата улога како политички советник на специјалниот претставник на ЕУ во Македонија, често бев повикуван да се вклучам во процесот на медијација со државни и недржавни актери, вклучувајќи ги и претставниците на политичките партии и лидерите на албанската заедница во Македонија. Обично посетував поединци за да разговараме за политичките случувања и тензии, од интраполитичка перспектива, како и институционалните односи. Ова беше во времето кога позицијата на ЕУ за политичките прашања во врска со интеграцијата во ЕУ беше спротивно на ставот или ставовите на политичките партии или лидерите на заедниците. Користев албански преведувач секогаш кога имав средби надвор од Мисијата на ЕУ. Исто така користев македонски преведувач кога држев состаноци на пример, во парламентот или во помали локации заедница, како и во посета на општините. (EM2, лична комуникација, 15 јануари 2013)

Сепак, нивната позиција за комуникацијата посредувана од толкувачот се разликуваше до одреден степен. EM1 и самиот има јазично образование, и бил активен говорител на француски и руски јазик со повеќе од 20 години меѓународно искуство. Сепак, тој рече дека повеќе би сакал да се зборува директно и би преферирал да не се користи преведувач ако тоа не е потребно. Тој вели дека „при комуникацијата преку преведувач недостасува прецизност, а толкувачите забораваат зборови кои се важни“ (EM1, лична комуникација, 5 април 2012).

Во интервјуто со EM2, од друга страна, тој ја вреднува работата и придонесот на преведувачите како неопходни во извршувањето на задачите на меѓународните медијатори. Тој опиша дека:

Меѓународната дипломатија и меѓукултурните / јазични врски бараат да бидете разбрани. Преведувачите им помагаат на странците и неговорителите на некој

јазик да ја вршат својата работа и да ги разберат локалните или националните околности. Тие исто така им овозможуваат на локалните говорители да комуницираат со странците на еднакво ниво – да се воспостават еднакви правила на игра, овозможуваат да се изгради доверба. Без овие лица, уметноста на дипломатијата и меѓународните преговори ќе пропадне. Ова го знам од моето искуство на работа во Обединетите нации (2000-2005) каде што употребата на преведувачи одигра клучна улога во работата на Советот за безбедност на ОН, каде Советот за безбедност води расправи околу значењето на одредени зборови и фрази и нивната примена во меѓународното право. (EM2, лична комуникација, 15 јануари 2013)

10.2.1 Вештини за медијација

EM1 не им верува на преведувачите во конфликтни ситуации. Според неговите ставови оваа професија мора да „еволуира“. Нему не му пречи етничката припадност на толкувачот, доколку тие се професионални и не интервенираат. Сепак, најдобар толкувач што го има е неговиот колега, кој не е професионален толкувач, но кој знае „како да се зборува со дипломатите и сите други“. Значи, можеме да заклучиме, дека според мислењето на EM1 толкувачите не се создаваат преку професионални обуки, и дека најважната вештина на толкувачот е познавањето на комуникациските вештини, особено познавањето на дипломатскиот протокол. Овој заклучок е во согласност со ставовите на двете интервјуирани професионални толкувачи кои нагласија дека за Патека 1 медијација на конфликти е од големо значење да се познава протоколот, односно да се знаат формалните и неформалните процедури за комуникација и однесување.

EM2 се согласува дека преведувачите имаат влијание врз процесот на медијација. Тој верува дека:

Толкувачите имаат влијание врз процесот на медијација преку обезбедување на јазични значење и културен увид за оние кои се помалку запознаени со одредена ситуација или земја. Надворешните медијатори може да не разберат некои културни знаци или јазични нијанси кои би можеле да имаат или позитивен или негативен ефект врз одредените преговори. (ЕМ2, лична комуникација, 15 јануари 2013)

Покрај обезбедувањето на културниот и јазичниот увид, толкувачите понекогаш влијаат на процесот на медијација со самото нивно присуство, и служат за да се обезбеди точност. Ова е повторно поврзано со прашањето за доверба. Опишувајќи еден специфичен инцидент, ЕМ2 објасни:

Една личност која имаше задача да обезбеди тивко толкување за време на мировните преговори меѓу НАТО/КФОР и Сојузна Република Југославија (СРЈ) во Куманово, што доведе до прекин на конфликтот на Косово во 1999 година. Овој човек беше задолжен за следење на српскиот превод за да се обезбеди толкувачот да ги пренесе што е можно попрецизно чувствата на Белград. Имало случаи кога толкувањето не било точно, а лицето им укажувало на ова на медијаторите на НАТО/КФОР. Ова е јасен пример за тоа како толкувачот има директно и вистинско влијание во процесот на медијација. (МЕ2, лична комуникација, 15 јануари 2013)

Од претходниот пример можеме да видиме дека медијаторите ги ставаат во тесна врска точноста и довербата. Ова го потврдува и МЕ2:

Улогата на толкувачот, кажано едноставно, е да ги пренесе што е можно попрецизно зборовите на лицето за кое преведуваат – ништо повеќе и ништо помалку. Тие не смеат да изразуваат ставови или да ги менуваат зборовите или значењата за овие да им одговараат на нивните лични ставови – треба да ги пренесуваат точните зборови и значење. Да се направи поинаку ќе биде опасно. Иако не сум се сретнал со ваква ситуација, знам дека ќе има сериозно влијание врз процесот на медијација. Лојалноста на толкувачот треба да лежи со нивното лично ниво на професионалност и кредибилитет како толкувач. Ако немаат кредибилитет и доверба, ефикасноста на толкувачите ќе биде крајно поткопана.

Никој не би сакал да работи со нив, поради недостатокот на доверба. (МЕ2, лична комуникација, 15 јануари 2013)

Покрај тоа, довербата е, исто така, се гради преку долгорочна професионална соработка, не само со меѓународниот медијатор, но исто така и со соговорниците, или другите страни во процесот на медијација. Овој поим беше споменат од страна на двете професионални толкувачки кои беа интервјуирани, а истото беше изнесено како клучно од страна на медијаторите, особено ЕМ2, кој објасни:

Мојот најдобар состанок за медијација обично вклучува серија на искрени и чесни разговори со лица кои биле оставени со јасна смисла на она што е мислењето на ЕУ за одредено прашање и како тоа прашање може и треба да се вгради во домашните политички ставови. Улогата на толкувачот во текот на овие состаноци е клучна. Доколку сум во можност да ги користам истите толкувачи, тоа ми помага да се изгради професионален однос со лицата со кои се среќавам и ќе го направи почетокот на разговорот полесен и посрдечен. Ова потоа ќе ми овозможи да ја водам дискусијата како што имам предвидено. Улогата на толкувачот ќе обезбеди лицето со кое имам состанок да го разбере јасно она што го кажувам, не дозволувајќи да се протолкува различен збир на пораки до оние кои јас сакам да ги пренесам. (ЕМ2, лична комуникација, 15 јануари 2013)

На прашањето што е со најдобриот квалитет на толкувачот кој може да доведе до позитивна средба за медијација, ЕМ2 ја идентификуваше довербата меѓу луѓето присутни на состанокот. Ова не само што вклучува доверба меѓу медијаторот и толкувачот, туку и помеѓу толкувачот и другите страни кои се вклучени во процесот на медијација.

Со оглед на отвореноста на некои од пораките за кои се дискутира, од витално значење е сите страни на разговорот да можат да си веруваат едни на други и да не се чувствуваат дека содржината на приватниот разговор ќе биде пренесена на надворешни страни, вклучувајќи ги и медиумите. Ова сериозно би ја

поткопало мојата позиција како доверлив соговорник и ќе доведе до негативни реперкусии на пример, мојата можност за пристап до високи политички личности во секое време би можело да биде оневозможено. (EM2, лична комуникација, 15 јануари 2013)

Во медијацијата од Патека 1 обично се ангажираат професионални толкувачи, кои имале претходно искуство и се подобро опремени да одговорат на потребите на задачата за толкување во медијација со конфликт. Објаснувајќи ги своите најлоши средби за медијација EM2 вели дека:

Најтешките средби што сум ги имал обично се поврзани со доставување на несакани пораки до политичките лидери. Сепак уметноста на секој професионален дипломат е да биде во можност да ги испорача овие несакани пораки на начин кој ќе биде разбран и почитуван. Ова бара долгорочен однос со лицето–ненајавениот состанок со некоја политичка личности доставување несакана политичка порака ретко функционира, а може и никогаш. Така што веќе воспоставениот однос е многу важен, како што е и заемната почит. Морав да ја извршам оваа задача, во многу наврати, со одредена политичка личност, кој понекогаш беше опишана како избувлива. Улогата на толкувачот во овие прилики не влијае на состанокот или на суштината– професионалните толкувачи обично ја разбираат важноста на таквите состаноци и обезбедуваат најдоброто можно ниво на услуга. Јас никогаш не сум доживеал лоша средбата, како резултат на работата на толкувачот. (EM2, лична комуникација, 15 јануари 2013)

10.2.2 Интеркултурна компетентност

Медијаторите кои беа интервјуирани во рамките на ова истражување се согласија дека има потреба толкувачите да поседуваат интеркултурно разбирање, што значи разбирање на културата на сите страни вклучени во процесот на медијација. Во својата дискусија EM1 зборуваше и за знаење за нијансите на одредени зборови. Тој ова го нарекува „прецизност“:

Кај преведувачите постои голем недостаток од знаење за културите на земјите каде што преведуваат. Тие се губат кога станува збор за специјализирани прашања. Дури и кога тие совршено ги зборуваат двата јазика, вклучувајќи го и мајчиниот јазик, не обрнуваат поголемо внимание на оваа тема, и тоа може да доведе до недоразбирање. Многу често сум бил сведок на лошо толкување, недоразбирања поради неточни толкувања во областите како што се правото, финансиите, политиката, итн. Постои недостаток на прецизност; тие забораваат на мали зборови, кои се важни. Губиме околу 20% од комуникацијата дури и со добар толкувач. (EM1, лична комуникација, 5 април 2012).

Со цел да се постигне оваа прецизност, тој претпочита кога толкувачот интервенира во комуникацијата со цел да побара појаснување. „Преведувачите не проверуваат дали разбрале добро и немаат интерперсонални комуникациски вештини. Толкувачите ретко преведуваат токму со ‘интонацијата’ на говорникот“ (EM1, лична комуникација, 5 април 2012).

Компетенциите за интеркултурна комуникација вклучуваат и вештини за невербална комуникација, кои се разликуваат од култура до култура. Да биде во можност да се разберат и точно да се протолкуваат невербалните знаци е многу важно и за двајцата интервјуирани медијатори. Во претходниот став забележавме дека EM1 го споменува значењето на интонацијата на говорникот. EM2, исто така, се согласи за невербалната комуникација, како и за нијансите во јазикот:

Покрај јазичните способности, [толкувачите] треба да се во состојба точно да ги интерпретираат вербалните и невербална знаци (како што се јазикот на телото), кој ќе им овозможи да ги информираат луѓе дали пристапот кои ги имаат има позитивно или негативно влијание на дискусијата. Свесен сум дека е ова тенка линија и може да доведе до обвинувања дека не се непристрасни. Меѓутоа, ако во одредена медијација на конфликт се користат колоквијални термини или изрази, тоа би можело да имплицира или укажува дека е потребна пауза во процесот што ќе им овозможи на двете страни да се одморат и се осврнат на дискусијата до сега. На пример, ако јазикот кој се користи е целосно

негативен или неконструктивни, тогаш е подобро ова да е познато порано, отколку да биде дозволено да се продолжи, со последици за целиот процес на медијација на конфликтот. (EM2, лична комуникација, 15 јануари 2013)

10.3 Заклучок

Низ овие интервјуа можеме да согледаме дека експертите за медијација имаат различни ставови за употребата на толкувачи во разговорите за медијација на високо ниво, особено во конфликтни ситуации. Едниот од нив дури оди до таму што тврди дека не им верува на толкувачите во конфликтни ситуации. Она што се покажува како најважна вештина на толкувачите во процесите на медијација од аспект на медијаторите е довербата. Да бидете во можност да му верувате на толкувачите и да воспоставите добар однос со толкувачот ја прави работата на медијаторот поефективна.

И покрај ова, важно е да се спомене дека ниту еден од медијаторите не гледа на видливоста на толкувачот како на нешто проблематично. Според нивните искази може да се согледа дека толкувачите се дел од тимот на медијацијата, видливи како и секој друг, а се очекува тие да дејствуваат на тој начин и со сета професионалност. Медијаторот гледа на толкувачот како на близок колега, кој ги дели истите цели и истото професионално однесување.

И толкувачите и медијаторите го споменуваат прашањето за интеркултурна комуникација. Се чини дека овој аспект на работата на толкувачот е уште поважен за медијаторите. Обајцата медијатори споменуваат дека толкувачите треба да изградат доверба со сите страни во процесот на медијација, што претпоставува развој на доверба со луѓе кои припаѓаат на различни културни средини.

11. Мемоарите на еден толкувач – студија на случај

Сеќавањата за војните и насилните конфликти се кажани и прекажани во филмовите, книгите и поезијата. Прекажувањето на сеќавањата е една од општествените функции на литературата и филмот и едно од централните прашања на студиите за сеќавањата. Можностите се неограничени кога станува збор за литературните прикази на сеќавањата за насилните историски моменти, како што се војните, теророт и геноцидот. Сепак, ретко во овие прикази го слушаме гласот на толкувачите во создавањето на овие сеќавања. Осудени од својата припишана 'невидливост' и неутралност, нивната страна на приказната останува некажана. Како што вели Зринка Стахуљак (1999) „пренесувањето на историјата ги брише трагите на медиумот на ова пренесување и на историјата на медиумот“.

Неодамна, сепак, неколку мемоари на лингвисти почнаа да се појавуваат од различни воени зони низ светот. „Даниел Штајн, толкувач“ (2001) од Људмила Улитскаја се заснова на животот на Освалд Руфеисен, вистинскиот Брат Даниел, монах од редот на Кармелитите, кој чудесно го преживеал холокаустот работејќи за Гестапо како преведувач за време на Втората светска војна. „Преведувачот: Племенските мемоари од Дарфур“ (2008) напишана од Даоуд Хари, кој решил дека „со помош на својот ум, а не со оружје, ќе си обезбеди подобар живот“, кому знаењето на друг јазик му овозможиле да работи како преведувач и водич на западните новинари кои биле во потрага на приказни во Дарфур. „Кон Багдад: Историјата на еден толкувач за војната во Ирак“ (2006) од Мохамед Фахми ни ги пренесува сеќавањата на еден толкувач кој се нашол среде војната во Ирак.

Една понова книга, издадена во Белград, е и „Девојката од Бондстил“ (Јанковиќ 2011) од Тања Јанковиќ. Главниот јунак во книгата, Дијана, зборува за својот живот како толкувач за американските трупи во Косово веднаш по војната. Оваа книга не тврди дека е мемоар, но сепак содржи елементи на автобиографија (самата авторка била толкувач во Американската воена база во Косово), па затоа преку неа може да се истражи улогата на толкувачите во воени зони. Токму овие автобиографски елементи кои се многу повеќе од само површна сличност, дозволуваат ова литературно претставување на работата на толкувачот во ситуација на војна да биде разгледано низ призмата студиите за мир и превод.

Пред да се осврнам на конкретниот пример, само накусо би сакала да се осврнам на разликите помеѓу жанрот на автобиографија, мемоар и фикција, кои најчесто се проблематизираат во оваа книга.

11.1 Автобиографија или фикција

Автобиографијата, како стил на пишување за својот живот, е класифицирана како посебен жанр дури кон крајот на осумнаесеттиот век. Филип Лежун ја дефинира автобиографијата како „ретроспективен прозен наратив создаден од реално лице кое се занимава со своето постоење, се фокусира на својот личен живот, особено на развојот на својата личност“ (според Anderson, 2001: 2). Според Лежун за едно дело да е автобиографија авторот мора имплицитно да изјави дека авторот и главниот лик се исти (според Anderson, 2001:3). Авторот ги претставува вистините за себе преку своите искуства и преку начинот на кој ги опишува. Начинот на кој писателите ги илустрира настаните од минатото зборува за тоа „кој тој мисли дека е“ (Porter

and Wolf, 1973: 5). Мемоарот, од друга страна, ја кажува приказната само за одреден дел од животот на субјектот и повеќе се фокусира на личните сеќавања, чувства и искуства. Ова не се само описи на настани или факти, туку и израз на чувствата и внатрешните размислувања на субјектот. Мемоарите може да комбинираат историски факти со сеќавањата на оној што ги пишува.

Фиктивната автобиографија е напишана од гледна точка на фиктивниот лик. Општиот идентитет на главниот лик и авторот можат да бидат слични, но не секогаш се идентични. Себството кое го создава авторот станува лик во приказната и не мора да е целосна фактичко претставување на себството на самиот автор (Anderson, 2001: 3). За овој стил на пишување кој опфаќа карактеристики и на фикција и на автобиографија, Серџ Дубровски го создава литературниот термин „автофикција“. Како што вели Алекс Хју:

автофикцијата може да биде разбрана како наративен модалитет кој го населува референтниот простор исто така колонизиран од вистинската автобиографија, но истовремено нуди и патентирано збогатена и истретирана, затоа фиктивизирана, и метаморфна верзија на животната приказна на автофикција. (Hughes, 2002: 569)

Разликата помеѓу традиционалната автобиографија и жанрот на автофикција е дека автобиографите се обидуваат да го прикажат својот вистински живот, додека писателите на автофикција само го засноваат своето дело на вистинското искуство. Од писателите на автофикција не се очекува да бидат историски точни како што се очекува од писателите на автобиографии. Автофикцијата зема елементи од животот на писателот и додава фикционални елементи за делото да биде нешто повеќе од само животна приказна.

Автобиографијата од секогаш била популарен жанр, но неодамна можеме да забележиме особен интерес за овој жанр. Линда Андерсон вели дека е невозможно да „се одлучи еднаш за секогаш за статусот на автобиографијата како вистина или фикција“ (Anderson, 2001: 132). Проучувачите на литературата сè повеќе се заинтересирани за прашања поврзани со сеќавањата, од неколку појдовни точки, вклучувајќи ја и вистинитоста на автобиографијата. Најчесто, овие текстови се напишани без помош на дневници или забелешки, па нивната вистинитост (особено на комплексни ситуации како што се насилните конфликти) можат да бидат доведени во прашање. Дополнително, секој дел од светот има свој наратив и наративна форма која е поприфатлива во пренесувањето на историјата. А тука е аспектот на самото сеќавање. Ликовите во книгите се сеќаваат на своето минато, па сеќавањата кои ги создава писателот мора да бидат реалистички, ниту премногу нејасни ниту премногу специфични. И секако писателите црпат од своите сеќавања на настаните за да ги создадат новите настани, како што прават оние кои се обидуваат да ја замислат иднината. Всушност, истите механизми на мозокот кои се вклучени во запомнувањето на изминатите настани, се користат и во замислувањето на иднината (Szpunar et al. 2007), така и писателите ги користат своите сеќавања и знаење од минатите настани кога создаваат замислени животи и настани во своите дела:

[С]еќавањето е да се инсистира на специфицирање на дејственоста, да се бара одговор на прашањата кој се сеќава, кога, каде и како? И да се биде свесен за ефемерноста на сеќавањето, кое е толку зависно од недостатоците и посветеноста на луѓето кои одвојуваат време и напор да се занимаваат со него. (Winter and Winter, 2006: 3)

Наративите на војни често биле тема на автобиографските пишувања. Даниел Шактер забележува дека нашите сеќавања не се фотографски, дека не произведуваат слики за минатото. Сосема спротивно на ова, нашите сеќавања ги рекреираат и реконструираат нашите искуства. Понатаму, тој вели:

„Понекогаш во процесот на реконструкција додаваме чувства, верувања, па дури и знаење кои сме ги стекнале по искуството. Со други зборови, напите сеќавања за минатото стануваат пристрасни со тоа што им додаваме чувства или знаење кои сме ги стекнале по настанот.“ (Schacter, 2002:9)

Во ова светло би можеле да разгледаме како овие прашања се преплетуваат во книгата на Тања Јанковиќ „Девојката од Бондстил“. Напишан откако си заминала од Косово во 2004 година за да работи како новинар во Белград, оваа прва книга на Јанковиќ е фикционализиран опис на времето кое таа го поминала во кампот Бондстил, главната база на армијата на Соединетите Држави под команда на КФОР на Косово. „Девојката од Бондстил“ е возбудлива авантура, преплетена со забранета љубов меѓу двајца млади луѓе на двете страни на етничкиот конфликт. Дијана многу наликува на авторката, Тања Јанковиќ во многу аспекти: двете работеле како толкувачи во Бондстил кога имале околу дваесет години. Двете се Србинки и обете биле родени во Врање. Двете студирале политички науки во Белград, минале време во Јужна Африка, и почнале да работата во прес-центарот во Бујановец откако се вратиле во родната земја. Во интервју²⁶ за утринската програма на TV B92 „НовоЈутро“ на 29 јули 2011, авторката инсистира дека книгата е раскажана од перспектива

²⁶ <http://www.youtube.com/watch?v=IqER2GTHKW0&feature=relmfu> (видено на 21 октомври 2012)

на фикционален протагонист. Меѓутоа, во едно друго претставување на книгата во програмата „Добро Јутро“ на TV Pink²⁷ на 26 јули 2011 година, таа споменува дека книгата се базира на нејзиното тригодишно искуство како толкувач на Косово. Можеме да ја споредиме книгата и со еден покус текст напишан од авторката за „Press online“ на 3 јануари 2009 година²⁸, со наслов „Сите тајни на Бондстил“, каде таа пишува во прво лице и го користи своето сопствено име. Настаните напишани во овој кус текст многу се слични со делови од романот. Оттука можеме да заклучиме дека романот кој се заснова на животот на авторот е пример на автофикција.

11.2 Толкувачи во војна

Раскажано од ликот на српската толкувачка Дијана, „Девојката од Бондстил“ ни дава доста реалистична слика за животот на толкувачите во зони на конфликт. Оние кои учествуваат во воени или поствоеени мировни операции како толкувачи одговараат на правилата на побарувачка и понуда. Тие ретко се професионални толкувачи и често завршуваат во улогата на толкувачи сосема случајно, едноставно бидејќи имаат функционално познавање на јазиците кои се бараат. Дијана, како и самата авторка, студирала политички науки и работела во Меѓународниот прес-центар во Бујановец. Откако ја испратила својата биографија во TRW²⁹, компанија која вработувала толкувачи кои ќе работата со американските трупи на Балканот, и поминувајќи низ серија тестови за да

²⁷ http://www.youtube.com/watch?v=Fiqbck_odOI&feature=relmfu (видено на 21октомври 2012)

²⁸ <http://www.pressonline.rs/arhiva/read/54962/SVE-TAJNE-BONDSTILA> (видено на 21октомври 2012)

²⁹ Конзорциум на компании, вклучувајќи ја и TRW Inc. се добитници на договор за обезбедување услуги кон НАТО.

докаже дека „не е шпион а [и] знае англиски јазик“ Дијана ја добива работата, благодарение на нејзините способности и фактот дека му се допаѓа на Ерик, еден од повисоките службеници во TRW. „Со сите овие квалификации, за не повеќе од десет дена се најде во Бондстил. Работно место – толкувач, и со плата доволно висока за на сите да им каже: ’Носете се сите! Ги оставам студиите!!³⁰“ (Јанковиќ, 2011: 71).

Дијана ужива во својата улога поради можностите да се среќава со високи политички и воени претставници, да биде во „центарот на случувањата“. Таа игра активна улога, не само додека ги извршува своите обврски како толкувач, туку и кога не е на должност: таа прави огромни напори кои се надвор од нејзината позиција за нејзиниот повреден пријател Суки да добие соодветна медицинска нега. Книгата нуди и информации за животот на другите толкувачи и нивните работни услови, мотивации, и различниот третман. Македонските машки толкувачи одат на вежби за стрелаштво заедно со војниците; девојките од Албанија се вели дека работата како толкувачи со крајна цел да станат „американски невести“; толкувачите со американско државјанство се вели дека заработуваат „трипати повеќе од локалните толкувачи, и... [се] заштитени како поларни мечки“ (Јанковиќ, 2011: 138). Од книгата можеме да видиме како живеат, што прават за разонода, како се дружат.

Лоцирајќи го лингвистичкиот медијатор во центарот на својот наратив ѝ овозможува на Јанковиќ да ја истражува лиминалноста и уникатната позиција на толкувачот наспроти страните во конфликтот, како и професионалните

³⁰ сите преводи на делото од српски на македонски се мои

принципи на неутралност и неинволвираност во конфликтот. Мона Бејкер забележува дека преведувачите и толкувачите во ситуации на конфликт секогаш се „цврсто вметнати во серија на наративи со кои се дефинира кои се и како дејствуваат во светот“ (Baker, 2006: 26). Исто така, тврди таа, не можат „да ја избегнат одговорноста за наративите кои ги елаборираат и промовираат преку својата преведувачка и толкувачка работа“ (Baker, 2006: 26). Клаудија Анѓелели забележува дека интеракцијата меѓу себе и другите за време на комуникацискиот настан кој е толкуван е под влијание на бројни општествени фактори, вклучувајќи ги годините, родот, етничката припадност, класата, итн. Таа понатаму прашува:

Зошто толкувачите, моќни лица кои заземаат централна позиција уште од почетоките на интеркултурната комуникација, традиционално се претставуваат (па дури и посуштински, дозволуваат самите да бидат претставени) само како јазични преносители, невидливи страни во комуникацискиот чин, кои немаат дејственост, иако се способни да извршуваат комплексни лингвистички задачи и процесирање на информации? И зошто упорно претпоставуваме дека сите толкувачи, без разлика на своите лични разлики или општествената интеракција во која работат, ги играат своите улоги исто? (Angelelli, 2004: 1)

Поставувајќи ја во прашање валидноста на принципите на толкувачката неутралност и невидливост, Анѓелели се залага за понијансирано гледиште за улогата на толкувачите. Таа забележува дека нема совпаѓање помеѓу припишаната улога на толкувачите и нивната практична работа, каде тие го внесуваат себе во процесот на интеракција, и каде ситуацијата во која работат и луѓето со кои работат воведуваат ред ограничувања и потреби во комуникацискиот чин кој го олеснуваат:

Досега интерперсоналната улога не беше проблематизирана. Наместо тоа се претпоставуваше дека е улога на непристрасен и точен менувач на јазици. ...Некои толкувачи сметаат дека оваа невидливост е прифатлив, додека други [...] ја гледаат својата улога како моќна и видлива, навидум препознавајќи ја дејственоста која ја поседуваат. (Angelelli, 2004: 3)

Питер Њумарк пишува дека во иднина преведувачите „мора да бидат препознаени како клучни фигури во промовирањето поголемо разбирање меѓу луѓето и нациите. [...] Тие имаат авторитет да посредуваат меѓу страните, и имаат своја одговорност кон моралната и кон фактичката вистина“ (Newmark, 1991: 41). Основната улога на толкувачите е да ја олеснуваат комуникацијата, но улогата на толкувачи во ситуации на конфликт и интервенција од трети страни веројатно бара повеќе од вообичаените одговорности и вештини кои ги имаат толкувачите во други ситуации: тие мора да бидат почувствителни кон ситуацијата што претходела, емоциите и да можат да ги почувствуваат перцепциите и чувствата. Тие треба да помогнат во создавањето на доверба, отворена комуникација, да ги разбираат културните разлики и чувства. Во книгата на Јанковиќ, нејзиниот главен лик зборува токму за овие квалитети кога се опишува себеси како „многу приспособлива личност“ (Јанковиќ, 2011: 61) со дипломатски вештини. До одреден степен, може да се каже дека овие вештини се очекуваат од толкувачот во повеќето ситуации, со таа разлика што нивната важност се зголемува во ситуации на конфликт, па дури и недостатокот може да доведе до фатални последици.

Според Фишер (Fisher 2011) медијацијата е политички процес во кој страните во конфликтот прифаќаат една или повеќе трети страни кои не се вклучени во конфликтот, на кои им веруваат сите страни во конфликтот и за

кои се смета дека би можеле да помогнат за поместување на конфликтот од „мртвата точка“. Во секој случај, без разлика дали вклучува меѓународни договори и професионални медијатори, или се работи за преговори меѓу членови на вооружените сили и хуманитарните организации и локалното население, во процесот на медијација се потребни толкувачи и локални јазични помошници. Дијана често се наоѓа во ситуација да биде неофицијален посредник. Затоа уште од самиот почеток таа се обидува да им помогне на странците да сфатат дека не сите Срби се шовинисти и воени злосторници, истовремено обидувајќи се да им објасни на локалните Срби дека не сите странци се шпиони.“ (Јанковиќ, 2011: 61)

Сепак, до крајот на романот, се наоѓа себеси во сосема поинаква ситуација. Напуштајќи ја својата лиминална позиција, таа зазема страна, и одлучува да „...ја ризикува својата работа... лажно преведувајќи и кажувајќи им [на Србите] она што не смее да им каже...“ (Јанковиќ, 2011: 147)

По насилниот конфликт во Косово, практиката на превод лесно можеше од двете страни вклучени во конфликтот да се протолкува како или/или ситуација: соработник/соучесник со непријателот или потенцијален сојузник кој покажува отпор. Сепак, би можел да биде виден и како во служба на англискиот јазик, едновремено наоѓајќи можност за манипулирање и поткопување. Дијана функционира во оваа лиминална, навидум контрадикторна зона, но нејзината идентификација со српската заедница не е тоа на сојузник. Наместо тоа, иако ја напушта својата припишана неутралност и ја зазема страната на српската страна, локалното српско население во Косово ја гледа Дијана како соработник со нивниот непријател, и затоа на крајот и предавник на својата етничка група:

Таа ја зазема нивната [на српската локална заедница] страна и против Американците дури и кога не беа во право, но дури сега, на овие протести, знаеше дека секогаш ќе ја гледаат како предавник кој работи за окупаторот и дека никогаш нема да ѝ простат што живее во воена база со 5.000 војници. Таа беше политички и етнички непожелна. (Јанковиќ, 2011: 145)

Оваа ситуација се повторува во интервју со авторката, во кое Јанковиќ се сеќава на своето лично искуство како толкувач во Косово:

Тие [американските војници] ме бранеа од моите сонародници! Тоа беше еден од моите најтешки моменти во Косово. Србите во Штрпце протестираа против одлуката на УНМИК да ја прекине придружбата. Ситуацијата беше вон контрола и Србите ја запалија полициската станица во Штрпце, ги нападнаа војниците, камења летаа на сите страни. Се обидов да се заштитам и им кажав да не фрлаат камења по мене оти сум 'нивна'.

Тие станаа уште позлобни откако ги слушнаа моите зборови, викајќи дека сум се продала на Соединетите Држави и дека треба да се срамам што работам за окупаторот. Толку беа лути на мене што војниците мораа да ме затворат во едно од оклопните возила додека не заврши. Беше ужасно.

31

И покрај ова нетрпеливост од нејзината етничка заедница, Дијана и понатаму верува дека им помага со својата работа како посредник:

Иако некои ја нарекуваа Дијана 'американска курва и шпион' таа го сфати значењето на толкувачот во вакви ситуации. Таа знаеше дека нејзиното присуство ќе ја олесни нивната положба, дека може да ги предупреди, или само да ги охрабри, и ова може да им значи многу. (Јанковиќ, 2011: 146)

³¹ Southeast European Times, 15 August 2011, http://www.setimes.com/cocoon/setimes/xhtml/sr_Latn/features/setimes/articles/2011/08/15/reportage-01, (видено на 4 септември 2012)

Инхилери (Inghilleri 2008) дискутира за етичкиот конфликт за преведувачот кој настанува кога кодексот на (професионална) етика е во контрадикторност со политичките, воените и општествените услови на терен; локалниот преведувач се наоѓа помеѓу две моќни спротивставени страни во физички конфликт, ризикувајќи го својот живот и идентитет. На едната страна на промената на парадигмата, концептот на интервенционизам, хибридноста и преведувачки транснационализам беа усвоени и модифицирани во истражувањето на начинот на кој толкувачите функционираат во ситуации на конфликт. Текстуалните интервенции се совпаѓаат добро со последните истражувања на интервенционизмот и активизмот во политички, воени, медицински и правни толкувања (Baker 2006, 2009, Inghilleri 2005, Munday 2008, Stahuljak 2010, Wadensjö 1998). Овие истражувања препознаваат дека толкувачите имаат активна социолингвистичка улога во процесот на толкување; и дека нивната интервенција е често културно и етички неопходна. Истражувањата на толкувањето исто така даваат поддршка кон мислењето дека концептот на интеркултурност, кој го става преведувачот цврсто во одреден јазик и култура, може да биде повеќе точен од хибридноста, која има за цел да го стави преведувачот “помеѓу” (Pym 2001, Tymoczko 2003):

Затоа, одговорноста на преводот кој преведувачот го претпоставува станувајќи преведувач во и на војната ја става во позиција која не е ниту строго политичка и национална ниту сосема ’неутрална’ или ’објективна’. Токму овој меѓу простор на одговорноста на преведувачот е многу тешко да се дефинира. (Stahuljak, 1999: 47)

Воспоставениот кодекс на етика за толкувачи продолжува да бара неутралност: дека треба да останат невидливи во процесот на толкување. Како контарпункт на овој наратив на 'неутралност', 'интервенциското толкување' станува потенцијално место не само за легитимирање на идентитетот на помала, периферна култура, туку и онаа на самиот толкувач. Од интервенциска гледна точка, фокусот е сè повеќе на прашањето на политичката и етичката одговорност на преведувачот. Како што посочува Бејкер во врска со одговорноста на толкувачот:

[П]реведувачите и толкувачите се неоспорно и активно инволвирани поврзани со прашања на одговорност кон другите, без разлика дали ова опфаќа реални ситуации на судски, политички, воен или идеолошки конфликт, или преку претставување на ваквите ситуации во фикционални записи кои ги преведуваат. Од оваа позиција, тие можат од прва рака да ја искушат тензијата меѓу себезачувувањето и реалното или симболичко насилство над другите. (Baker, 2008: 102)

Интервенциите на толкувачите во текот на процесот на комуникациска интеракција може да е спонтано – слично на 'моментално справување', стратегија на ситуациски одговор за да се избегне ригидноста во постојано променливиот контекст на толкувањето каде апстрактните етички правила повеќе не функционираат (Monacelli and Punzo, 2001: 280) – како и пресметани, во ситуации на релативно затишје кога толкувачите ги консултираат повеќе како локални информатори, а не како толкувачи. Толкувачите во вакви ситуации го задржуваат изворното сведоштво, но го дополнуваат со свое кога ќе се појави можност за тоа. Дијана многу често го прави ова, објаснувајќи им

ги на странците локалните обичаи, причини за нетрпеливост, историски ситуации, итн.

11.3 Заклучок

Полуавтобиографското дело на Тања Јанковиќ нуди увид во уникатната позиција на толкувачот како медијатор помеѓу двете страни во конфликтот, истовремено обелоденувајќи ги сите несигурности кои ги носи оваа положба за време и околу лингвистички посредуваната средба. Тоа е приказ на начинот на кој толкувачот се справува со тешките ситуации да се биде 'помеѓу'; балансирајќи помеѓу двете страни во конфликтот, српската и албанската; но исто така и третата страна, онаа на американските трупи кои го чуваат крвниот мир и кои доаѓаат во Косово со своите веќе формирани перцепции. Главниот лик во романот, Дијана воопшто не е неутралниот и невидлив толкувач кој го добиваме како модел во обуката за толкувачи. Таа е активна: го кажува своето мислење, не се плаши да го понуди своето мислење на своите претпоставени, таа презема иницијатива и дејствува. Таа „не може а да не го каже својот суд на крајот“ (Јанковиќ, 2011: 27). Оваа „искреност“ е она што ги придобива симпатиите на нејзините работодавци (Јанковиќ, 2011: 128). Може да се постави прашањето дали мотивацијата за „Девојката од Бондстил“ е оправдување на авторката за нејзиниот проблематичен однос со сопствената етничка заедница. Но, утврдувањето дали нејзините одлуки се или не се етички бара многу поширока рамка отколку тесната недејствена позиција на толкувачот која се нуди со теориите кои пропишуваат непристрасност и неутралност и се фокусираат на точност и верност. Она што со сигурност можеме да го кажеме е дека текстот сведочи за мноштвото различни улоги кои

ги врши толкувачот за време на работата во конфликтни ситуации, тешките одлуки кои мора да ги донесува секојдневно, и проблематичната природа на нејзината лојалност која произлегува од овој процес.

Наративот на Јанковиќ може да се разгледува како исповед, колку и да е фикционализиран, на еден актер во процесот на толкување на кого обично не му е дозволено да дава опис на процесот, туку обично има улога да биде глас на другите. Во недостаток на документи и официјални сведоштва од толкувачи, би можеле нашето разбирање да го засноваме и на ова фикционализирано претставување напишано од лице кое било толку блиско до настани на високо политичко ниво. Најмногу, ова е пример како толкувачите самите ја гледаат својата сложена улога во тешкиот процес на толкување во ситуации на воени конфликти и преведување за третата страна во медијација на воен конфликт меѓу две различни етнички групи.

V ЗАКЛУЧНИ СОГЛЕДУВАЊА

Како што можеме да забележиме уште во самиот вовед, низ историјата, познавачите на јазици биле незаменливи како толкувачи во многу конфликти насекаде низ светот. Уште повеќе, во многу случаи, како познавачи на двете култури, тие биле вклучувани и како официјални или неофицијални медијатори или посредници во разрешувањето на многу од конфликтите низ историјата.

Ако ги примениме овие историски познавања, заедно со најновите научни согледувања во областа на разрешување на конфликти и преведувачките студии, на ситуациите на медијација на конфликти во Македонија и Косово, можеме да видиме дека толкувачите и тука се соочуваат со истите проблеми и дилеми.

Од досега изнесените анализи на анкетата, интервјуата и мемоарите на толкувачи и корисници на толкувачи во процесот на медијација на конфликти, можат да се изведат неколку заклучоци во однос на улогата на толкувачите, како и нивните потреби од аспект на вештини и компетенции.

1.2. Улогата на толкувачот

Едно од главните сознанија на ова истражување е дека толкувачите се образовани да бидат невидливи и безгласни. Иако од одговорите на анкетираниите толкувачи може да се заклучи дека тие покажуваат наклонетост да ја проблематизираат позицијата на невидливост, сепак професионалните толкувачи на повисоко ниво покажуваат дека „митот за непристрасност“ (Angelelli 2004) сепак постои. Толкувачите постојат, а сепак не постојат. Незаменливи се, но анонимни. „Иронично, единствениот момент во кој

преведувачите стануваат видливи е кога се обвинети за некакво недоразбирање. Кога е сè во ред никој не ги забележува, но кога ќе направат грешка, или кога ќе кажат нешто што се доживува како грешка, се наоѓаат во центарот на вниманието“ (Корчилов, 1997: 19). Па дури и во вакви ситуации преведувачите најчесто остануваат безгласни, не даваат објаснувања и не се бранат, бидејќи така им наложува професионалната етика.

Многу организации и здруженија на професионални толкувачи во светот имаат развиено свои кодекси на однесување, во кои се опфатени и прашањата на непристрасност и неутралност. На пример, во Етичкиот кодексот за толкувачи во заедницата на Ирската асоцијација на преведувачи и толкувачи се укажува дека толкувачите „не треба да нудат совет или лично мислење на сопствена иницијатива или кога се прашувани“³². Слично, Светската асоцијација за толкувачи на знаковен јазик во став 11 од својот Етички кодекс вели:

Толкувачите се непристрасни, остануваат надвор од ситуацијата, и не им дозволуваат на своите лични ставови и мислења да влијаат на нивната работа. ... По прифаќање на задачата, како и по извршувањето на задачата, толкувачите треба да функционираат непристрасно со цел да постигнат добри и доверливи односи со своите клиенти. Непристрасноста на толкувачот значи дека личното мислење и став на толкувачот нема да влијае на квалитетот на нивната работа. Ако работите кои се дискутираат во случај на превод се спротивно на моралните норми и етиката на толкувачот, толкувачот не смее да дозволи ова да се забележи преку гестови, бојата на гласот или изборот на зборовите³³.

Во 2012 година беше изготвен првиот прирачник за толкувачи во зони на конфликт од страна на Меѓународната асоцијација на конференциски

³² http://www.fit-europe.org/vault/ITIA_code_interpreters.pdf (видено на 16 јули 2013 година)

³³ http://www.wasli.org/files/downloads/80_coe%20svt.pdf (видено на 16 јули 2013 година)

толкувачи, Меѓународната федерација на преведувачи и Црвеното Т. Овој документ ги изнесува основните права, одговорности и практики препорачани од овие три организации. И во овој документ се нагласува неутралноста „без оглед на тоа кој Ве ангажира, служете им на сите страни еднакво без изразување на своите мислења и симпатии. Не смеете да бидете застапник на некоја страна и мора да кажете во случај кога има конфликт на интереси“³⁴.

Во 2011, новоформираната Македонска асоцијација на преведувачи (МАТА), донесе Кодекс на професионална етика во кој се наведува дека „преведувачите ќе ја извршуваат својата работа со целосна непристрасност и нема да искажуваат никакви лични мислења во текот на извршувањето на работата.“³⁵

Од друга страна пак, медијаторите кои користат толкувачи во процесот на медијација на конфликти не гледаат на невидливоста и непристрасноста на толкувачот како на најважни фактори. Тие се свесни за фактот дека толкувачот е несомнено дополнителен актер во процесот на медијација. Со самото ова толкувачот има моќ за да влијае на дијалогот, па дури и потенцијално на резултатот од медијацијата. Она што е најважно за медијаторите е толкувачот да биде дел од тимот, човек од доверба, кој не го познава само јазикот туку и културата на страните во конфликтот. Исто така, толкувачот треба да ја имаа соодветната доверба кај страните кои учествуваат во медијацијата. На пример, според еден од медијаторите „да се сретнеш со толкувачот утрото на денот на

³⁴ Conflict Zone Field Guide for Civilian Translators/Interpreters and Users of Their Services by AHC, Red T and FIT (видено на 16 јули 2013 година)

³⁵ <http://mata.mk/за-нас/кодекс-на-професионално-и-етичко-одне/> (видено на 22 септември 2014 година)

медијацијата, не е добра идеја бидејќи како што и медијаторот треба да изгради доверба со сите страни мора целосно да изгради однос со толкувачот“ (EM1, лична комуникација, 5 април 2012). Во најдобар случај сите толкувачи се обидуваат да се сретнат со страните пред да започне процесот за да изградат доверба и да се договорот како ќе тече самиот процес. Идеално, вклучувањето на толкувачот на ваквите состаноци е многу важно за тие да добијат претстава за темата која ќе се разговара, да се запознаат со медијаторот и да научат за процесот на медијација. Медијаторите на толкувачите најчесто гледаат како на членови на тимот, комедијатори со јазични и културни познавања.

Изборот на толкувачите е нешто што медијаторите ретко имаат можност да го направат, но може да има влијание на целиот процес. Ако медијаторот е двојазичен секогаш мора да се држи јасна граница меѓу интервенцијата во улогата на толкувачот и помагање на страните употребувајќи ги двојазичните вештини на медијаторот. Поради неминовната поврзаност со едната од страните во конфликтот, толкувачот често се гледа како пристрасен или барем добар познавач на позициите на оваа страна на која припаѓа. Сепак, толкувачот ангажиран од страна на медијаторот, е дел од тимот за медијација, и на тој начин се доближува до улогата на „квзимедијатор“ (Kriesberg 1991).

За да ја изврши оваа своја сложена функција, на толкувачот вклучен во процес на медијација на конфликти му е потребно соодветно образование и обука.

13. Образование за толкувачи-медијатори

Образованието за толкувачи во Македонија во основа се изведува на Катедрата за преведување и толкување при Универзитетот Св. Кирил и Методиј, која започна со работа во учебната 2001/2002 година. Катедрата се разви со помош на заеднички европски проект во рамките на програмата ТЕМПУС ФАРЕ. Наставната програма на Катедрата за преведување и толкување е дизајниран во соработка со партнерски институции кои учествуваа во проектот, во согласност со европските стандарди, што одговара на европскиот кредит трансфер систем. На ниво на постдипломски студии Универзитетот нуди една година Мастер програма за конференциско толкување, заснована врз основа на Европскиот мастер во конференциско толкување во Европската унија.

Покрај ова, во текот на 2012 и 2013 година Британската амбасада поддржа проект, како дел од помошта за спроведување на Охридскиот рамковен договор во Македонија, под наслов "Поддршка на Охридскиот рамковен договор - Градење на капацитети на малцинства во рамките на реформата на јавната администрација", кој беше спроведен од Британскиот совет во Македонија и Секретаријатот на Македонија за спроведување на Охридскиот рамковен договор. Во рамките на овој проект во Македонија се воспостави процес за сертифицирање на преведувачи, кои ќе работат на јазиците на малцинствата предвидени со Охридскиот рамковен договор. Овие преведувачи ќе работат за поддршка на државните институции, како што се Собранието, локалните власти, судството и голем број на канцеларии за јавни услуги. Во рамките на овој проект толкувачите поминаа седум месеци курс за обука како дел од својот континуиран професионален развој. По обуката

педесет и три кандидати се здобиле со сертификати, со кои се квалификуваат како толкувачи и преведувачи во јавните услуги.

Според моите сознанија, од разговори со оние кои ги посетувале овие обуки, овие програми не вклучува обука за интеркултурна комуникација, медијација, разрешување на конфликти и слични вештини, кои толкувачите ги наведуваат како потребни за извршување на нивната практика. Исто така, повеќето професионални толкувачи кои имаат или додипломски студии во превод и толкување, или пак магистратура во превод и/или толкување, сепак забележуваат дека им се потребни дополнителни вештини со кои не се стекнуваат во текот на своето формално и неформално образование. Ова, исто така, беше резултат и од интервјуата со професионалните толкувачи и медијатори

Една од клучните вештини кои се потребни за непречена работа на толкувачите во процесот на медијација на конфликти е **познавање од самиот процес на медијација**. Професионалните толкувачи, како и професионалните медијатори се согласуваат дека во соработката меѓу толкувачите и медијаторите недостига заедничко разбирање за процесот и резултатите од медијацијата. Истото може да се заклучи и од студиите на случај. Иако имаат одлично познавање на јазиците на кои работат, толкувачите можат да се соочат со проблеми на непознавање на специјализираните концепти кои се користат во медијацијата. Со обезбедување на обуката за медијација на конфликти за толкувачите сметам дека ќе се подобри и довербата помеѓу самите медијатори и толкувачите, а сè со цел да се постигне целта на медијацијата т.е. да се дојде до решение за настанатиот конфликт.

Друга клучна вештина која беше спомената од сите учесници во ова истражување беше **интеркултурната комуникација**. Поради многу тесната поврзаност помеѓу јазикот и културата, толкувачите кога ја извршуваат својата работа мораат не само да мислат на точноста и целосноста на она што го преведуваат, туку и на цел спектар на прашања поврзани со културата на соговорниците. Културните фактори во ситуации на конфликт можат да имаат клучна улога, како што видовме од изнесената студија на случај (види 9.3). Толкувачите мораат постојано да внимаваат каде е потребно дополнително појаснување, доколку некоја од нијансите во јазикот не биле пренесени или разбрани поради културните разлики, и во тој случај да одлучат дали да интервенираат со појаснување. Одредени културни концепти или зборови можат да доведат до недоразбирања, толкувачите можат да се најдат во ситуација каде ќе служат не само како појаснувачи на културата, тука како обезбедувачи на клучни информации за одредена култура. Истовремено, тие мора да бидат свесни дека секој случај на појаснување и интервенирање, има импликации врз тоа како ќе се развива дискурсот.

Промената или проширувањето на идеолошкиот изглед на професијата на толкувачите лежи во најголем дел во обуката преку која тие стануваат социјализирани во својата заедница на практичари. Главната компонента на ваквата обука е говорниот материјал кој се користи во училищата за вежбање, а кој во најголема мерка е „обоен со идеологијата на доминантниот дискурс“ (de Manuel Jerezetal 2004). Оттука многу очигледно е барањето на антиглобализациските обучувачи на толкувачи да ги изложуваат своите ученици на поголема разноликост на дискурс во однос на родот, идеолошкиот фокус, регионални акценти и општествено-културниот контекст на

комуникацијата (de Manuel Jerezetal, 2004: 71). Подвлекувајќи ја потребата да му се даде поголем простор на недоминантниот дискурс во обуката на толкувачи е општата цел на обуката на толкувачи „за општеството, а не само за пазарот“ (de Manuel Jerezetal 2004). Ова се разбира го надминува изборот на дискурс за употреба во училишта и ги става во преден план „интрасоцијалните“, а не интернационалните толкувачки околности (Pöschacker, 2004: 16). Од повеќе причини толкувањето често им се доверува на поединци кои не се за ова обучени – практика која несомнено носи многу ризици. (Bischoff and Loutan, 2004: 192–195).

Високото образование на толкувачите и преведувачите долго време им советува на своите студенти да ги следат професионалните кодекси на етика без да ги доведуваат во прашање, и е бавно да им обезбеди подлабоко **разбирање на етичките прашања**. Неодамна од академските кругови сведоци сме на зголемено внимание на етиката во контекст на педагогијата (Corsellis 2005, Arrojo 2005, Washbourne 2010).

Еден од клучните развои во професионалниот свет кој мора да биде земен предвид во дизајнирањето на наставни планови за преведувачите и толкувачите е зголемениот фокус на „одговорност“, сега клучен збор во сите професии. Зголемената одговорност доведе до зголемена видливост, а со тоа и поголем притисок врз професијата во целост за да докаже дека е свесна за влијанието врз општеството. Затоа, на пример, однесувањето на преведувачите и толкувачите сега е под надзор на медиумите, особено во контекст на неодамнешните војни во Косово, Ирак и Авганистан. За преведувачите и толкувачите одговорноста значи дека сè повеќе се држат одговорни за последиците на нивното однесување и затоа мораат да рефлектираат

внимателно за тоа како ги донесуваат одлуките, и текстуалните и нетекстуалните, влијаат на животите на другите. Она што е важно, преведувачот или толкувачот мора да бидат способни да ги оправдаат одлуките (морално) за себе како и за оние кои можат да ги стават во прашање. Овој процес е се потешок денес со интензивниот притисок на глобализацијата во сите сфери на животот, неконтролирана корпоративна култура, зголеменото чувство за социјална правда во и меѓу заедниците и повторната појава на агресивни политички идеологии кои иницираа или ги разгореа насилните конфликти во многу делови од светот. Неповрзаноста помеѓу оваа реалност и традиционалниот професионален етос на неутралност и неангажираност, кој се јавува во многу кодекси и кој се предава во многу училиници, може да остави многу практичари со чувство на непријатност и дезориентација. Етосот на неутралност често ги заслепува за последиците од нивните активности.

Со цел да се одговори на прашањето за одговорност, образование мораат подиректно и поексплицитно да се занимава со прашањето за етиката и да ја вклучи во своите наставни планови. Тие мора да им понудат на преведувачите и толкувачите ученици концептуални средства за да можат да рефлектираат за различни прашања и ситуации со кои би можеле да бидат соочени во својот професионален живот. А кои може да бидат морално обременети, без да мораат да се повикуваат на ригидните, апстрактни кодекси на практиката. Но исто така мораат да им го свртат вниманието на учениците кон етичките импликации на однесувањето кое го сметаат за рутинско, непроблематично, па затоа не го доживуваат како предизвик од морален аспект. Дел од образованието кое им се дава на студентите за превод и толкување мора да биде насочено кон тоа да им помогне да препознаат дека практично сите одлуки кои

ги носат како професионалци потенцијално можат да имаат етички импликации. Со цел да се охрабрат студентите да преземаат одговорност за своите одлуки, сметам дека е важно наставниците да се воздржат од препишување стратегии или одредени насоки за дејствување. Одлуките кои се носат за време на процесот на преведување или толкување може потенцијално да имаат значајно влијание врз животот на индивидуални лица или цели заедници; или пак да има влијание врз квалитетот на живот на оние кои зависат од толкувачот како медијатор, било да е тоа на деловни состаноци или во здравствени установи, во дневна интеракција помеѓу владините службеници и емигранти. Обуката затоа мора да стане рефлексивна и не смее да биде заснована на авторитативна листа на работи кои треба или не треба да се прават, бидејќи со следење на каква било листа или слепо следење на преференциите на едукаторот го загрозува принципот на одговорност. Вградувањето на етиката во наставните планови значи отворање на простор за критичка рефлексивна обука за студентите да ги обмислуваат последиците на своето однесување, наместо да им кажува што е правилно, а што е погрешно. Критичкото размислување за етичкото однесување е значи преиспитување на сопствените вредности, станувајќи повеќе свесен за нив, и критички оценувајќи ги. Во основата ова е прашање на личниот интегритет, а не вештина на следење препишана листа на правила.

14. Ограничувања и следни истражувања

Ова истражување за улогата на толкувачите во процесот на медијација на конфликти само ја започнува дискусијата за оваа интересна и недоволно проучувана интердисциплинарна тема. Со оваа студија авторот нема намера да

понуди решенија, туку само да укаже на можните проблеми, и да започне дискусија за можното надминување на овие проблеми во областа на образованието (формално или неформално) на толкувачите. Потребни се уште многу повеќе истражувања и анализи на оваа комплексна проблематика.

Ова истражување ги разгледува меѓуетничките и често насилни конфликти во Македонија и Косово. Сепак, улогата на толкувачот во процесот на медијација не е ограничена само на овие ситуации. Во денешно време, кога медијацијата и алтернативното разрешување на конфликти стануваат официјална алтернатива на судските процеси, постојат и многу други ситуации во кои се користат медијатори, а со тоа и толкувачи: деловни спорови, спорови во потесната заедница / населено место, во училиштето, па дури и семејни спорови. Како што правниците се специјализираат во медијација, така и судските толкувачи треба да имаат опција, со соодветна обука, да специјализираат за комедијатори, или толкувачи специјализирани за алтернативно разрешување конфликти. Дополнителни истражувања на оваа тема, би довеле до соодветна наставна програма и план за професионално усовршување на толкувачите.

VI КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

- Alvarez, R and M. Carmen-Africa Vidal. (1996) *Translation, Power, Subversion*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Alvargonzalez, D. (2011) Multidisciplinarity, Interdisciplinarity, Transdisciplinarity, and the Sciences, *International Studies in the Philosophy of Science* 25(4): 387–403.
- Angelelli, V. C. (2004) *Revisiting the Interpreter's Role*. Amsterdam: John Benjamins.
- Apter, E. (2005) *The Translation Zone: A New Comparative Literature*. Princeton: Princeton University Press.
- Atkinson, R. (1998) *The Life Story Interview (Qualitative Research Methods)*. London: Sage Publications, Inc.
- Baker, C. (2010a) "The care and feeding of linguists: the working environment of interpreters, translators and linguists during peacekeeping in Bosnia-Herzegovina", *War and Society* 29(2): 154-75.
- . (2010б) "'It's not their job to soldier": distinguishing civilian and military in soldiers' and interpreters' accounts of peacekeeping in 1990s Bosnia-Herzegovina", *Journal of War and Culture Studies* 3(1): 137-50.
- and Louise Askew. (2010в) "Translating after war: two issues particular to post-conflict Bosnia-Herzegovina", in: ed. Kemble, I. *The Changing Face of Translation: Proceedings of the Ninth Annual Portsmouth Translator Conference held on 7 November 2009*. Portsmouth: University of Portsmouth, pp. 40-47.
- Baker, M. (2006) *Translation and Conflict: A Narrative Account*. London and New York: Routledge.

- . (ed.) (2001) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London and New York: Routledge.
- , and Saldanha, G. (eds.) (2008) *Routledge Encyclopedia of Translation Studies*. London and New York: Routledge.
- . (2007) "Reframing Conflict in Translation", *Social Semiotics*, 17(2): 151-169.
- Bercovich, J. (ed.) (1996) *Resolving International Conflicts: The Theory and Practice of Mediation*. Boulder: Lynne Rienner Publishers Ltd.
- . 2004. "International Mediation and Intractable Conflict", in: (eds.) Burgess, G. and Heidi Burgess, *Beyond Intractability*. Boulder: University of Colorado. <http://www.beyondintractability.org/essay/med-intractable-conflict> (видено на 10 септември 2014 година).
- Berk-Seligson, S. (2002) *The bilingual courtroom: court interpreters in the judicial process*. Chicago: University of Chicago Press.
- Birse, A. H. (1967) *Memoirs of an interpreter*. London: Michael Joseph.
- Blommaert, J. (2005) Bourdieu the Ethnographer: The Ethnographic Grounding of Habitus and Voice, *The Translator* 11(2): 219–236.
- Bourdieu, P. (1990) *The Logic of Practice*. Stanford: Stanford University Press.
- . (1991) *Language and Symbolic Power*. Cambridge: Polity Press.
- . (1993) *The Field of Cultural Production*. Cambridge: Polity Press; New York: Columbia University Press.
- Bowen, D. (1990) *Interpreting: yesterday, today and tomorrow*. Binghamton: State University of New York.
- Brunette et. al. (eds). (2003) *The Critical Link 3: Interpreters in the Community*. Amsterdam: John Benjamins.

- Busch, B. and H. Kelly-Holmes (ed.) (2004) *Language, discourse and borders in the Yugoslav successor states*. Bristol: Multilingual Matters.
- Buzelin, H. (2007) "Translation Studies, Ethnography and the Production of Knowledge", in: (eds.) St. Pierre, P. and Prafulla C. Kar, *In Translation: Reflections, Refractions, Transformations*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, pp. 39-56.
- Buzelin, H. (2011) "Agents of translation", in: (eds.) Gambier, Yves and Luc van Doorslaer, *Handbook of Translation Studies: Volume 2*, p. 6.
- Carnevale P. J. & Dong-Won Choi. (2000) Culture in the Mediation of International Disputes, *International Journal of Psychology* 35(2):105-110
- Cicourel, A. V. (1992) "The interpenetration of communicative contexts: Examples from medical encounters", in: (eds.) Duranti A. and C. Goodwin, *Rethinking Context: Language as an Interactive Phenomenon*, Cambridge: Cambridge University Press, pp. 293-310.
- Chesterman, A. (1997) *Memes of Translation*. Amsterdam & Philadelphia: John Benjamins.
- Ванковска, Б. (2007) *Меѓународната безбедност во 21 век: војната е мир, мирот е војна*. Скопје: Бомат графикс.
- Dollmann, E. (1967) *The interpreter. Memoris of Doktor Eugen Dollmann*. London: Hutchinson.
- Dominguez-Urban, I. (1997) Messenger as the Medium of Communication: The Use of Interpreters in Mediation, *Journal of Dispute Resolution* 1. <http://scholarship.law.missouri.edu/jdr/vol1997/iss1/4/> (видено на 16 септември 2014)
- Edgar, A. and Sedgwick, P. (eds) (2004) *Cultural Theory*. London: Routledge.

- Fisher, R. J. (2001) *Methods of Third-Party Interventions*. Berghof Research Center for Constructive Conflict Management. www.berghof-handbook.net (идено на 16 септември 2014).
- Frodeman, R., Thompson Klein, J. and Mitcham, C. (eds.) (2010) *The Oxford Handbook of Interdisciplinarity*. Oxford/New York: Oxford Uni Press.
- Footitt, H. and Kelly Michael. (eds) (2012) *Languages and the Military: Alliances, Occupation and Peace Building*. London: Palgrave Macmillan.
- Footitt, H. and Simona Tobia. (2013) *'War talk': foreign languages and the British war effort, 1940-46*. London: Palgrave Macmillan.
- Footitt, H. (2010) "Another missing dimension? Foreign Languages in World War II intelligence", *Intelligence and National Security*, 25 (3): 271-289.
- . (2010) "Languages at War: cultural preparations for the Liberation of Western Europe", *Journal of War and Culture Studies* 3(1): 109-121.
- Hirsch, Hadorn G. et al. (eds.) (2008) *Handbook of Transdisciplinary Research*. Bern: Springer.
- Galevska, N. (2004) 'Characteristics of Research Methodology Development in Special Education and Rehabilitation', *Journal od Special Education and Rehabilitation* 3-4: 19-30.
- Garzone, G. and Viezzi, M. (eds.) (2002) *Interpreting in the 21st Century. Challenges and opportunities*. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company.
- Георгиева, Л. (1999) *Творење на мирот*. Скопје: Студио АДА.
- . (ур.) (2004) *Превенција на конфликти: од идеја кон култура за превенција на конфликти во Македонија*. Скопје: Фондација Фридрих Еберт.
- Георгиева, Л. Гоцевски, Т. и Ортаковски, В. (1999) *Разрешување и трансформација на конфликти*. Куманово: Македонска ризница.

- Gerver, D. (1976) "Empirical studies of simultaneous interpretation: A review and a model". In R.W. Brislin (ed.) *Translation: Applications and Research*, New York: Gardner Press, pp. 165-207.
- Giddens, A. (1979) *Central Problems in Social Theory: Action, Structure and Contradiction in Social Analysis*. London: The Macmillan Press.
- Gile D., V. Dam H., Dubslaff F., Martinsen B. and Schjoldager A. (eds.) (2001) *Getting Started in Interpreting Research. Methodological reflections, personal accounts and advice for beginners*. John Benjamins Publishing Company.
- Gile, D. (1998) "Observational studies and experimental studies in the investigation of conference interpreting". *Target* 10 (1): 69-93.
- Гирц, К. (2007) *Толкување на културите – одбрани есеи*. Скопје: Магор.
- Greenberg, R.D. (2005) *Language and identity in the Balkans: Serbo-Croatian and its disintegration*. Oxford: Oxford University Press.
- Grenfell, M. (2008) *Pierre Bourdieu. Key concepts*. Stockfield: Acumen.
- Gulliver, P. H. (1979) *Disputes and Negotiations. A Cross-cultural Perspective*. New York: Academic Press III.
- Hatim, B. And Mason, I. (1990) *Discourse and the Translator*. Harlow: Longman
- Honeyman, C. and Yawanarajah, N. (eds.) (2003). "Mediation." *Beyond Intractability*. Guy Burgess and Heidi Burgess. Conflict Research Consortium, University of Colorado, Boulder. <http://www.beyondintractability.org/essay/mediation/> (видено на 16 септември).
- Inghilleri, M. (2005) "The Sociology of Bourdieu and the Construction of the 'Object' in Translation and Interpreting Studies", in *The Translator* 11(2): 125-145.
- . (2005) "Mediating zones of uncertainty: Interpreter agency, the interpreting habitus and political asylum adjudication". *The Translator* 11 (1): 69-85.

---. (2010) Извештај за работата на Советот за радиодифузија во периодот од 1 јули 1998 до 30 јуни 1999 година
<http://www.srd.org.mk/?ItemID=B64FF0CA3294594E94CAE1D0521E7921>
(видено на 16 септември 2014).

Иглтон, Т. (2005) Идеологија: вовед. Скопје: Темплум.

Jantsch, E. (1970) Inter- and Transdisciplinarity University: A Systems Approach to Education and Innovation. *Policy Sciences* 1: 403-428.

Kahane, E. (2008) “Interpreters in conflict zones: what are the real issues?”
<http://aiic.net/page/3038/interpreters-in-conflict-zones-what-are-the-real-issues/lang/1>
(видено на 11 септември 2014).

Kaplan, A. (2005) *The interpreter*, Chicago and London: University of Chicago Press.

Katan, D. (1999) *Translating Culture. An Introduction for Translators, Interpreters and Mediators*. Manchester: St. Jerome Publishing.

Kinnunen T. and Koskinen K. (eds.) (2010) *Translators'agency*. Tampere: Tampere University Press.

Knapp- Potthoff and Knapp, K. (1986) Interviewing Two Discourses – The Difficult Task of the Nonprofessional Interpreter, in: eds. House, J. and Shoshana Blum-Kulka, *Interlingual and Intercultural Communication*, Tübingen: Gunter Narr Verlag, pp. 151-168

Колиер, Џ и Лоу, В. (2009) *Решавање на споровите во меѓународното право: институции и процедури*. Скопје: Просветно дело.

Koskinen, K. (2006) Going into the Field: Ethnographic Methods in Translation Studies, in: ed. Wolf, M. *Übersetzen – Translating – Traduire: Towards a 'Social Turn'?*, pp. 109–118.

- . (2000) *Beyond Ambivalence. Postmodernity and the Ethics of Translation*. Tampere: University of Tampere.
- . (2008) *Translating Institutions: An Ethnographic Study of EU Translation*. Manchester: St. Jerome Publishing.
- Kriesberg, L. (1991) "Formal and Quasi-Mediators in International Disputes: An Exploratory Analysis". *Journal of Peace Research*, 28(1): 19-27
- Лејти, М. (2009) *Спречување војна во Македонија: Превентивна дипломатија за 21 век*. Скопје: Институт отворено општество.
- Liebe, F. and Gilbert, N. (1996) *An Empirical-Analytical Attempt to Intercultural Mediation: Assess the Impact of Cultural Differences A Difficult Brokerage*. Berghof Report no. 2.
- Maluf, A. (2001) *Pogubni identiteti*. Скопје: Matica Makedonska.
- McDaniel, E., Samovar L. and Porter, R. (2008) *Intercultural Communication: A Reader*. Wadsworth Publishing.
- Митевски, М. (2008) *2001: Војна со две лица*. Скопје: Култура.
- Митревска, М. (2009) *Превенција и менаџирање на конфликти – случај Македонија*. Скопје: Бомат графикс.
- Митревска, М. и Гоцевски, Т. (2001) *Кризен менаџмент*. Куманово: Македонска ризница.
- Monicelli, C. and R. Punzo. (2001) "Ethics in the fuzzy Domain of Interpreting", *The Translator* 7(2): 265-282.
- Munday, J. (ed.) (2008) *The Routledge Companion to Translation Studies*. London and New York: Routledge.
- Newmark, P. (1989) "Introductory Survey" in Picken, Catriona (ed.) *The Translators Handbook, 2nd edition*. London: ASLIB, pp. 1-26.

- Okey, R. (2004) "Serbian, Croatian, Bosnian?: language and nationality in the lands of former Yugoslavia", *East European Quarterly*, 38(4): 419-42.
- O'Sullivan, T. Hartley, J. Saunders, D. Montgomery, M. Fiske, J. (1998) *Key Concepts in Communication and Cultural Studies*. London: Routledge.
- Петроска, Бешка В. (1995) *Конфликти: што претставуваат и како се разрешуваат*. Скопје: Филозовски факултет.
- Pöchhacker, F. (2001) *Interpreting Studies Reader*. London: Routledge.
- . (2004) *Introducing Interpreting Studies*. London and New York: Routledge.
- . (2006) Interpreters and Ideology: From 'Between' to 'Within', *Across Languages and Cultures* 7(2):191–207.
- Pupavac, V. (2006) "Discriminating language rights and politics in the post-Yugoslav states", *Patterns of prejudice* 40(2): 112-28.
- . (2006) "Language rights in conflict and the denial of language as communication", *International journal of human rights* 10(1): 161-78.
- Pym, A. (2001) Introduction *The Return to Ethics in Translation Studies in The Translator* 7(2): 129-138.
- Rambsbotham, O., T. Woodhouse and H. Miall. (2011) *Contemporary Conflict Resolution*. Cambridge: Polity Press.
- Ritzer, G. (2003) *Contemporary Sociological Theory and Its Classical Roots*. New York: McGraw-Hill Higher Education.
- Roberts, R.P. (1997) "Community Interpreting Today and Tomorrow", in: Carr S.E., R. P. Roberts, A. Dufour and D. Steyn, eds. *The Critical Link: Interpreters in Communities*, Amsterdam: John Benjamins, pp: 7-26.

- Rogers, Everett M., and William B. Hart. (1998) "Edward T. Hall and the origins of the field of intercultural communication." National Communication Association, International and Intercultural Communication Division, New York.
- Roland, R. (1999) *Interpreters as Diplomats: A Diplomatic History of the Role of Interpreters in World Politics*. Ottawa: University of Ottawa Press.
- Salama-Carr, M. (ed.) (2007) *Translating and Interpreting Conflict*. Amsterdam: Rodopi.
- Schäffner, C. (ed.) (2004) *Translation Research and Interpreting Research: Traditions, Gaps and Synergies*. Clevedon: MultilingualMatters.
- Seleskovitch, D. (1999) "The Teaching of Conference Interpretation in the Course of the Last 50 Years", *History of Interpreting. Special issue of Interpreting* 4(1): 55–66.
- Snell-Hornby, M. (1988) *Translation Studies—An Integrated Approach*. Amsterdam: John Benjamins.
- Smith, James D. D. (1994) Mediator Impartiality: Banishing the Chimera, in *Journal of Peace Research* 31(4):445-450.
- Stahuljak, Z. (2000) "Violent Distortions: Bearing Witness to the Task of Wartime Translators", *TTR : traduction, terminologie, rédaction* 13(1): 37-51.
- Tobia, S. (2010) "Questioning the Nazis: languages and effectiveness in British war crime investigations and trials in Germany, 1945-1948", *Journal of War and Culture Studies* 3(1): 123-136.
- . (2010) "Crime and Judgement. Interpreters/Translators in British war crime trials, 1945-1949", *The Translator* 16(2): 275-293.
- Torikai, K. (2009) *Voices of the Invisible Presence: Diplomatic Interpreters in post-World War II Japan*. John Benjamins Publishing company.
- Touval, S. (2002) *Mediation in the Yugoslav Wars: The Critical Years*. Palgrave Macmillan.

- Tymoczko, M. (2003) "Ideology and the Position of the Translator, In What Sense is the Translator 'In-between'?", in: Calzada-Perez, ed. *Apropos of Ideology*. Manchester: St. Jerome, pp. 181-202.
- Venuti, L. (2008) *The translator's invisibility*, London: Routledge.
- Williams, J. and Andrew Chesterman. (2002) *The Map: A Beginner's Guide to Doing Research in Translation Studies*. Manchester: St Jerome Publishing.
- Wolf, M., and A. Fukari (eds.) (2007) *Constructing a Sociology of Translation*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.
- Шапиро, Д. (1998) *Конфликт и комуникација: Водич низ лавиринтот на справувањето со конфликти*. Скопје: Институт отворено општество.
- Schmidt, P. (1951) *Hitler's interpreter*, London: William Heinemann Ltd.
- Snow, D. (1999) "Assessing the Ways in Which Qualitative/Ethnographic Research Contributes to Social Psychology", *Social Psychology Quarterly* 62: 97-100.
- Sturge, K. (1997) Translation Strategies in Ethnography. *The Translator* 3(1): 21-38.
- Wolf, M. (1997) Translation as a Process of Power: Aspects of Cultural Anthropology in Translation, in: Snell-Hornby, M., Jettmarová, Z. & Kaindl, K. (eds) *Translation as Intercultural Communication*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins, pp. 123–133.
- . (2002) Culture as Translation – and Beyond: Ethnographic Models of Representation in Translation Studies. In: Hermans, T. (ed) *Crosscultural Transgressions. Research Models in Translation Studies 2: Historical and Ideological Issues*, Manchester: St. Jerome Publishing, pp. 180–192.
- Wolf, M. & Fukari, A. (eds) (2007) *Constructing a Sociology of Translation*. Amsterdam and Philadelphia: John Benjamins.

Zartman, W. and S. Touval. (1996) "International Mediation in the Post-Cold War Era,"
in: *Managing Global Chaos*, eds. Chester Crocker, Fen Hampson and Pamela Aall,
Washington, D.C.: United States Institute of Peace Press, pp. 445-461.

Додаток 1

Протокол за анкета на преведувачи/толкувачи

Овој прашалник е организиран во 2 дела:

A. Основни социодемографски податоци

B. Преведувачка практика и ставови

Со пополнувањето на прашалникот ќе обезбедите исклучително важни информации преку кои ќе се обидам да видам каков е професионалниот пристап при толкување во ситуации на конфликт, а особено при медијација. Се надевам дека ќе ви биде и забава и предизвик да ги одговорите прашањата, но и дека резултатите ќе помогнат во понатамошната обука и работа на сите толкувачи. Доколку сакате да ги добиете сумираните одговори на прашалникот ве молам оставете ги вашите контакт информации на крајот на прашалникот.

Доколку на некое од прашањата не сакате или не можете да одговорите, можете да го оставите непополнето.

Податоците што ќе ги дадете во овој прашалник се анонимни и нивната приватност е загарантирана. Податоците ќе бидат познати само на истражувачот (Марија Тодорова, е-пошта: marija.todorova@gmail.com, skype: [marija.todorova](https://www.skype.com/people/marija.todorova)).

Ако се согласувате дополнително да бидете контактирани за подетално интервју, Ве молам на крајот на анкетата да го напишете Вашето име и контакт информации.

Ви благодарам.

А. Основни социодемографски информации

Општи податоци

Возраст:

20-25

26-30

30-50

50+

Род:

машки

женски

Државјанство:

Етничка припадност:

Земја на работа:

Колку години професионално искуство имате?

Помалку од 1 година

1-3 години

4-6 години

7-9 години

10-15 години

Повеќе од 15 години

За секоја од областите наведени во првата колона означете со X каков вид на диплома сте стекнале (може да обележите повеќе полиња):

	Универзитетска диплома	Магистерски студии	Докторски студии	Курс	Не сум завршила обука
Јазици					
уметност					
Наука					
Превод					

толкување					
Специјализиран јазик (правен, економски, медицински, сл.)					
Електронско преведување (користење на електронски алатки)					
Друго (наведи)					

Дали сте член на некоја професионална организација? Да Не

Ако одговоривте да, ве молам наведете која/и:

В. Преведувачка практика и ставови

Мајчин јазик:

Преведувачка насока:

Преведувач:

Хонорарен

Вработен во претпријатие

Вработен во преведувачка агенција

Самовработен

Друго (наведи):

Назив на работното место:

Каква е природата на организацијата каде работите како преведувач?

Хуманитарна

Меѓународна

Јавна администрација

Друго (наведи) _____

Колкав процент од работното време опфаќаат следните активности?

	0%	10%	30%	50%	70%	100%
Превод						
Толкување						
Административна работа						
Друг вид на работа (наведи кусо)						

Како би го дефинирале статусот на преведувачот во општеството:

Висок

Среден

Низок

Додека преведувате, кон кого треба да останете лојален:

(ве молам рангирајте, запишувајќи број од 1 до 5 пред секој одговор, со тоа што

1 највисок степен на лојалност – 5 најнизок степен на лојалност):

Оригиналниот текст/говор

Читателот/слушателот

Клиентот

Себе и сопствените вредности

Сите претходно споменати во секое време

Друго (наведи) _____

Ве молиме одговорете со означување на една од колоните за секое прашање:

	да	не	Не знам
Дали сте преведувале во ситуација на конфликт? (конфликт сфатен во најшироката смисла на зборот кога помеѓу двете страни кои разговараат има недоразбирање, спор или отворена конфронтација.)			
Дали сте преведувале во ситуација на медијација при насилен конфликт?			
Дали некогаш сте посетувале обука за:			
медијација			
справување со конфликти			
интеркултурна комуникација			
Дали сметате дека е потребно да добиете обука/знаење/вештини за медијација?			

Коментар:

Ве молиме одговорете со означување на една од колоните за секое прашање:

	Секогаш	Најчесто да	Зависи од околностите	Најчесто не	Никогаш
Во идеални околности преведувачот/толкувачот треба да остане невидлив					
Улогата на преведувачот во медијација на конфликт е пресудна.					
Дали сте почувствувале осуда од вашата					

заедница поради вашата работа?					
-----------------------------------	--	--	--	--	--

Коментар:

(Овој дел е изборен, Ве молам пополнете го доколку се согласувате да бидете контактирани за подетално интервју или да ги добиете сумираните резултати од прашалникот)

Име: _____

Податоци за контакт: _____

Додаток 2

Протокол за анкета на преведувачи/толкувачи на англиски јазик

TRANSLATOR/INTERPRETER QUESTIONNAIRE

This questionnaire is organised in 2 parts:

- A. Basic socio-demographic data
- B. Translation practice and attitudes

By filling in this questionnaire you will help provide particularly important information.

If there is a question that you don't want to answer or can't answer, please leave it blank.

This questionnaire is anonymous. If you want to be contacted further for a more detailed interview, please include your name and contact info at the bottom of this questionnaire.

Thank you.

A. Basic socio-demographic data

General data

Age:

20-25

26-30

Gender:

male

female

Nationality:

Ethnicity:

Country you work in:

How many years of professional experience do you have?

Less than 1 year

1-3 years

4-6 years

7-9 years

10-15 years

More than 15 years

Fill in the following table (you can mark several fields):

For each area indicated in column 1, please mark with X the degree you have obtained (or not obtained).

You have completed training in the area of	University degree	Master studies	Doctoral studies	Course	Other (please explain)	I have not completed any training
Languages						
Art						

Science						
Translation						
Interpreting						
Specialized language (legal, economic, medical, etc.)						
Electronic translation (use of electronic translation tools)						
Other (please explain)						

Are you a member of a professional organisation? YES NO

If YES, please indicate which:

B. Translation practice and attitudes

Native language:

Language combinations:

Translator:

Freelance

Employed in a company

Employed in a translation agency

Self-employed

Position (please be precise):

What is the nature of the organization where you work as a translator?

Humanitarian

International

Public administration

Other (please indicate) _____

What percentage of your work activities goes to the following activities?

	0%	10%	30%	50%	70%	100%
Translation						
Interpreting						
Administrative work						
Other types of work						

How would you rate the social status of translators:

High

Medium

Low

1. When translation, you should remain loyal to the:

Original text/speech

Reader/listener

Client

Yourself, your own values

All of the above in any time.

2. Please respond by marking one column for each question:

	YES	NO	I don't know
Have you ever translated in a conflict situation?			
Have you ever translated in a conflict mediation situation?			
Have you ever received any training in:			
mediation,			
conflict management,			
intercultural communication,			
other (please indicate)? _____			
Have you ever felt the need for mediation training/knowledge/skills?			

Description (optional):

3. Please respond by marking one column for each question:

	Yes, always	Yes, usually	Depends on the circumstances	Usually no	No, never
In ideal circumstances the translator/interpreter should remain invisible.					
In conflict mediation, the translator's role is crucial.					
Have you ever been condemned by your community due to your work?					

Description (optional):

(This section is not mandatory; please fill it in only if you wish to be contacted for a more detailed interview)

Name: _____

Phone and/or e-mail: _____

Додаток 3

Протоколи за анкета на корисници на преведувачки услуги

Име и презиме :

Род:

Образование:

Националност:

Познавање на јазици:

Работно место:

Организација:

Тука работам од:

1. Опишете кога сте биле во улога на медијатор (официјален или неофицијален) во политичко или друг тип на недоразбирање? Дали сте работеле со преведувач?

1a. Дали можете да опишете ситуација на медијација од која сте најмногу задоволен, а која вклучувала и толкувач? Која била улогата на толкувачот?

1b. Опишете ја до сега најтешката ситуација на медијација која вклучувала толкувач? Која била улогата на толкувачот?

1c. Дали сметате дека толкувачот ја олеснува или ја прави вашата работа потешка? Ве молам опишете подетално.

2. Дали мислите дека толкувачот влијае на некој начин во процесот на медијација? Ако да, какво е ова влијание. Ве молам објаснете и обезбедете примери ако е можно.

3. Како ќе ја опишете лојалноста на толкувачот во ситуации на медијација на конфликт?

4. Дали сметате дека има специвични вештини и компетенции кои им се потребни на толкувачите за да ја исполнат својата задача во медијација на конфликт?

Додаток 4

Протокол за интервју на јазични експерти

Име и презиме :

Род:

Образование:

Националност:

Познавање на јазици:

Работно место:

Организација:

Тука работам од:

1. Раскажете нешто за себе, како почнавте да се занимавате со толкување?
2. Дали преведувачот/толкувачот треба секогаш да остане невидлив? Ако не, во кои ситуации треба да преземе проактивна улога?
3. Дали сте работеле како толкувач опри медијација на конфликт? Опишете подетално! Каква е улогата на преведувачот во медијација на конфликти? Дали се разликува од вообичаените ситуации на превод?
4. Каде лежи лојалноста на преведувачот/толкувачот?

5. Дали преведувачот во ситуација на конфликт треба да има посебно образование, посебни вештини? Ако да какво или кои вештини?
6. Каков треба да биде односот помеѓу толкувачот и медијаторот?
7. Која е моралната одговорност на преведувачот кој работи за трета страна?

Додаток 5

Транскрипт на интервјуа

Експерт за толкување 1³⁶: (9 април 2012 година, Скопје)

Дипломираните толкувачи не се подготвени за работа во ситуации на конфликт. Во новите програми не се опфатени вакви наставни содржини. На студиите се изучува терминологијата на меѓународните организации, но не и нивните основни процеси. Не се изучуваат фазите на преговарање. Толкувачите со искуство се стекнуваат на самото работно место. Тие учат од сопственото искуство и од оној со кого работат.

Медијацијата или преговарањето се присутни речиси во секоја ситуација на толкување. Толкувачите се користат како елемент за обнова на преговорите, му се обраќаат со лутина на преведувачот. Но толкувачот за да ги намали тензиите треба за тоа да биде обучен. Толкувачот има улога и во паузите, на високо политичко ниво ова е помалку возможно, но на пониско ниво, може да се понуди како мост помеѓу страните, за да ги поправи односите.

Пример 1:

Преговори на кои се присутни неколку партии и меѓународната заедница. Додека едниот говорник зборува на српски јазик, толкувачот

³⁶ целосното име познато на истражувачот

преведува по инерција. Но, еден од учесниците потоа прашува дали може да зборува на турски. Бидејќи за турски немам преведувач ова не е возможно, но во оваа ситуација сите не се еднакви. Поради грешка на толкувачот, прекршен е протоколот. Ова се случува бидејќи толкувачите не учат за протоколот и правилата на однесување во процес на медијација на конфликти.

Пример 2:

Понекогаш толкувачот треба да биде невидлив, бидејќи кога станува премногу видлив страните во преговорите зборуваат со него/неа. Физичкото место е многу важно. Толкувачот треба да стои настрана за да не се вртат кон него/неа туку страните да зборуваат помеѓу себе, освен ако не добил(а) таква улога. Но и во вакви ситуации оној што го ангажирал толкувачот му налага да пренесува комуникација која се случува во неформалното време, или за време на пауза. Дали ќе го направи ова останува одлука на толкувачот.

Пример 3:

Понекогаш од толкувачот се бара лично мислење. Во вакви ситуации толкувачот мора да има „широчина“ да ја разбере ситуацијата и својата положба во таа ситуација. Толкувачот треба да има разбирање и да прифаќа различни мислења.

Експертот советува дека треба на студиите за толкување да се примаат студенти со повисоко познавање на странските јазици. Би требало да се изучува комуникацијата како процес, бидејќи понекогаш на толкувачот му се дава можност да биде учесник во комуникацијата и треба да знае како тоа се прави.

Потребно е да се изучува и говорот на телото, нешто што двојазичните експерти го немаат, но толкувачот треба да го познава.

На работното место недостига претходна подготовка, соработка и контакти со страните со кои се работи.

Толкувачот е медијатор во однос на јазиците, но нема никакво влијание врз преговорите.

Самата бев учесник на политичко ниво во Охрид 2001 година, толкувач на Франсоа Леотар. Од пет до дваесет годишна возраст растев со францускиот јазик, и затоа е ангажирана од француската страна. Од мое искуство толкувачот нема никакво влијание на преговорите.

Можеби одговорноста е поголема за оние што се нарекуваат „community interpreters“, т.е толкувачи во судството, здравството и во полициска станица, за азиланти, итн. Тие би можеле да бидат во ситуација да толкуваат за жртви на насилство. Тие треба да внимаваат на културата, движењето на телото. Но, повторно и тие не треба да вршат никакво влијание или да даваат сугестии.

Јас никогаш не сум била запрашана да дадам лично мислење. Од друга страна како толкувач за време на преговорите, немав увид во целата ситуација. Бев толкувач за македонската страна, па така немав увид во тоа што се преговара со албанската страна.

Во однос на тоа како се чувствував во таквата улога, мислам дека преводот како механичко пренесување на јазичните содржини од еден јазик на друг нуди заштита за преведувачот од секаква одговорност. На крајот на краиштата толкувачот не потпишува никаков договор, не е дел од преговарачката екипа. Јас сум машина како што е телефонот – канал кој ја спроведува комуникацијата, но на никаков начин не влијае. Поради тоа нема

³⁷ целосното име познато на истражувачот

дилема. Иако е можно одлуката да ме фрустрира лично, не би требало да интервенирам.

Медијаторот е медијатор. Нему му е потребен толкувач. Кога ќе почне да интервенира, толкувачот веќе не е толкувач. Затоа треба да има јасни описи на работното место. Има различни позиции, како што се политички советник, или пак јазичен асистент во КФОР и во ОБСЕ. Овие работни места се разликуваат од оние на преведувач и толкувач иако понекогаш се преклопуваат. Тоа што јас самата сум хонорарен преведувач, не врзан за ниту една институција ми дозволува да бидам понепристрасна. Всушност и има и голема разлика кога се работи на терен и кога се работи на највисоко ниво.

Иако бев ангажирана од француската страна, јас не бранам ниту една страна во преговорите. Јас всушност и немам време да размислувам додека преведувам.

На високи политички состаноци и преговори треба да се внимава на етиката на однесување, на дипломатските протоколи. Толкувачот мора да биде лојален кон оној што зборува и кон информацијата.

Не сум обучена за процесот на медијација, но сум сигурна дека би било од голема корист. Толкувањето би било секако подобро во овој процес доколку истиот толкувач присуствува на настанот од почеток до крај. Меѓутоа, во процесите на медијација во кои јас учествував истиот толкувач не е присутен од почеток до крај. Неколку колеги се менуваат во текот на процесот. Во ваква ситуација, за да не направи некаква грешка, толкувачот е најдобро да се држи до она што е кажано. Секако треба да се соживее со двајцата говорници, за да го пренесе кажаното со истата возбуда. Радикалните ставови мора да бидат кажани

со истата мера. Пораката треба веродостојно да се пренесува. Јас самата сум чувствувала потреба да интервенирам, но не го правам тоа додека преведувам. Можеби понекогаш го кажувам моето мислење надвор од преговорите во приватни разговори.

Меѓутоа, толкувачот треба да ја запази доверливоста на информациите кои ги добива. Новинарите често ме прашуваа за мислење, од кое јас секогаш се воздржував.

Од човечки аспект, за време на преговорите бев мошне вознемирена, бидејќи војната сè уште траеше, а јас бев далеку од моето семејство. Многу често немав време да гледам вести, па не знаев што се случува и дали се сите безбедни. Ова секако влијаеше на мене за време на извршувањето на работните задачи, но се обидував да го потиснам колку што можев.

Не треба да дејствува, бидејќи не е политичар и не знае што се случувало, која е целта на политичарите, итн.

Историјата на толкувањето датира уште од Египетската цивилизација. Толкувачи има дури и на хиероглифите. Меѓутоа, медијаторот и толкувачот заемно се исклучуваат. Медијаторот-толкувач не преговара тој адаптира израз. Овој термин се споменува кај Хатим и Масон. Постои градација на термините, и тоа:

- community interpreter (толкувачи во јавни услуги)
- conference interpreter (конференциски толкувач)
- consecutive interpreter (консекутивен толкувач)
- language (linguistic) mediator (јазичен медијатор).

Толкувачот треба секако да знае елементи кои се од областа на културата, ситуацијата, цивилизацијата.

Експерт за медијација 1: (Жан Ив Лавоар, директор на Францускиот институт во Скопје, 5 април 2012 година, интервјуто е водено на англиски јазик)

И самиот има стекнато лингвистичко образование и е активен говорител на рускиот јазик, покрај францускиот. Со повеќе од 20 години искуство во меѓународната сфера. Меѓутоа вели дека повеќе би сакал да зборува директно и не сака да користи толкувачи. За комуникацијата преку толкувачи вели дека недостига прецизност, толкувачите ги забораваат малите зборови, кои се значајни. Кај толкувачите има голем недостаток на познавање на културата на земјите кои би требало да ги преведуваат. Тие се губат кога станува збор за специјализирани прашања. Дури и кога совршено ги зборуваат двата јазика, вклучувајќи го и мајчиниот јазик, не внимаваат доволно на темата, а ова може да води до недоразбирање. Тој многу често бил сведок на лошо толкување, недоразбирања поради погрешно толкување и тоа во области како право, финансии, политика, итн. Не постои прецизност, ги забораваат малите зборови кои се важни. Губиме речиси 20% од комуникацијата дури и со добар толкувач.

Од друга страна, повеќе сака кога толкувачот интервенира во комуникацијата во обид да биде појасен. Толкувачите не проверуваат дали добро разбрале и немаат вештини за интерперсонална комуникација. Ретко се наоѓаат толкувачи кои преведуваат прецизно со интонацијата на говорителот.

Не им верува на толкувачите во ситуации на конфликт. Оваа професија би морала да еволуира. Иако не му пречи од која етничка група е толкувачот, додека тие се професионални и не интервенираат. Најдобриот толкувач што го има е негов колега, кој не е професионален толкувач, но знае како да зборува со дипломати и со сите луѓе.

Експерт за медијација 2: (Џерард Мекгурк, Заменик-амбасадор во Амбасадата на Велика Британија во Скопје, 15 јануари 2013 година, интервјуто е водено на англиски јазик)

Во мојата улога како политички советник на специјалниот претставник на ЕУ во Македонија (2007-2009) бев често повикуван да се вклучам во напорите за посредување со различни официјални и неофицијални актери, вклучувајќи ги и претставниците на политичките партии и лидерите на заедниците од албанските заедница во Македонија. Од мене се бараше да посетувам поединци за да разговарам за развојот на политичките настани и тензии, од интра-политичка перспектива, како и односите меѓу институциите. Таков беше случајот и кога позициите на ЕУ за некои политички прашање во врска со интеграцијата во ЕУ беше спротивна на позицијата или ставовите на политичките партии или лидерите во заедниците. Користев албански преведувач секогаш кога имав средби надвор од Мисијата на ЕУ. Исто така, користев и македонски преведувач, кога држев состаноци, на пример, во парламентот или во помали локации заедницата, како што се општините.

Мојот најдобар состанок на посредување обично вклучува серија на искрени и чесни разговори со лица кои имале јасна идеја какво е мислењето ЕУ за одредено прашање и како тоа прашање може и треба да се помири со домашните политички ставови. Улогата на толкувачот во текот на овие состаноци е критична.

Можноста да се користи истиот толкувач помага да се изгради професионална врска со индивидуите со кои треба да се состанам и прави

воведот полесен и посрдечен. Ова потоа, ми овозможува да водам дискусија за она за што сакам. Улогата на толкувачот е да обезбеди индивидуата со која сум на состанок, да сфати кристално јасно што кажувам, не дозволувајќи, или барем минимизирајќи ја можноста, да се протолкуваат различен збир на пораки до оние кои јас сакам да ги пренесам.

Со оглед на искреност и директноста на некои од пораките кои се дискутираат, од витално значење е сите страни во разговорот да се можат да си веруваат едни на други и да не се чувствуваат дека содржината на приватниот разговор ќе биде пренесена на надворешни лица, потенцијално и на медиумите. Ова сериозно би можело да ја поткопа мојата позиција на доверлив соговорник и да доведе до негативни реперкусии на пример, врз можноста да имам пристап до високи политички фигури во секое време.

Најтешките состаноци на кои сум бил ангажиран обично вклучувале доставување на несакани пораки до политичките лидери. Но, умешноста на секој професионален дипломат е да биде во можност да ги испорача овие несакани пораки на начин што е разбирлив и со почит. Ова бара од порано воспоставен однос со лицето – кога за првпат среќаваш некоја политичка фигура, а сакаш да доставиш несакана политичка порака, тоа ретко функционира, ако воопшто.

Значи предходно воспоставената врска е важна. Како што е важно и заемното почитување што произлегува од вака развиената врска со одредени поединци. Морав да ја извршам оваа задача, во повеќе наврати, со една албанска политичка личност, која понекогаш може да се опише како непостојна и/или променлива. Улогата на толкувачот во овие прилики не влијае на состанокот

или на неговата содржина - професионалните толкувачи обично ја разбираат природата на ваквите состаноци, и обезбедуваат најдобро можно ниво на услуга. Никогаш не сум се нашол на лош состанок, како резултат на некој преведувач - обично причината е темата или содржината на разговорот, а не некој поединец.

Меѓународната дипломатија и меѓукултурните/меѓујазичните врски бараат разбирање. Преведувачите обезбедуваат странците или не/говорниците на некој јазик да си ја завршат својата работа и да ги разберат локалните или националните околности. Тие, исто така им овозможуваат на локалните луѓе да комуницираат со странци на еднакво ниво - воспоставува еднакви правила на игра, овозможува да се изгради доверба и односи кои се развиваат на подолг рок. Без таквите поединци, уметноста на дипломатијата и меѓународните преговори ќе пропадне. Ова го знам од моето работно искуство во седиштето на Обединетите нации (2000-2005) кога употребата на преведувачи и толкувачи одигра клучна улога во работата на Советот за безбедност на ОН, каде се расправаа резолуциите на Советот за безбедност, и каде се дебатираше околу значењето на одредени зборови и фрази и нивната примена во меѓународното право.

Верувам дека толкувачите имаат влијание врз процесот на посредување, обезбедувајќи јазични и културни објаснувања за оние кои се помалку запознаени со одредена ситуација или земја. Надворешните медијатори не можат да ги разберат културните знаци или јазичните нијанси кои би можеле да имаат или позитивен или негативен ефект врз одредени преговори.

Еден пример за ова би бил поединецот на кого му беше доверена задача да обезбеди ‘тивок превод’ за време на мировните преговори меѓу НАТО/КФОР и Сојузна Република Југославија, во Куманово, што доведе до прекин на конфликтот на Косово во 1999 година. Овој човек беше задолжен да го следи српскиот превод, со цел да обезбеди толкувачот да ги пренесе што е можно попрецизно чувствата на Белград. Имаше случаи кога толкувањето не беше точно и овој поединец во тој случај им го пренесуваше ова на преговарачите на НАТО/КФОР. Јасен пример за тоа како толкувачот може да има директно и вистинско влијание во процесот на медијација.

Улогата на толкувач, едноставно кажано, е да ги пренесе што е можно попрецизно зборовите на лицето за кое толкува - ништо повеќе и ништо помалку. Тие не треба да заземаат став или да ги изменуваат зборовите или значењата во согласност со своите лични ставови – треба да ги пренесуваат точните зборови и значења. Кога би правеле поинаку би можело да биде опасно. Иако не сум се сретнал со ваква ситуација досега, знам дека тоа сериозно би влијаело врз процесот на медијација. Лојалноста на толкувачот треба да биде кон личното ниво на професионалност и кредибилитет како толкувач. Ако немаат кредибилитет и доверба, нивната ефикасност, според мене би била фатално нарушена. Никој не би сакал да работи со нив, поради овој недостаток на доверба и осуда.

Освен јазичните способности јас би препорачал познавање и способност точно да се протолкуваат вербалните и невербалните знаци (како што се јазикот на телото), што би им овозможило на толкувачите да препознаат дали пристапот на соговорниците има позитивно или негативно влијание на дискусијата. Знаам дека е ова многу суптилно и дека би можело да доведе до

обвинувања или сугестии дека толкувачот не е непристрасен. Сепак колоквијалните термини или изрази се користат во одредени ситуации на медијација на конфликти, ова би можело да имплицира или сугерира дека е потребна пауза во процесот која може да биде корисна за двете страни да се одморат и да размислат за дотогашната дискусија. На пример, ако јазикот кој се користи е целосно негативен или неконструктивен, тогаш е подобро ова да се знае порано во процесот, отколку да биде дозволено да продолжи, на сметка на процесот на медијација на конфликт како целина.